EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

BÜYÜK DAİRE

KAVALA / TÜRKİYE (NO. 2) DAVASI

(Başvuru No. 2170/24)

KARAR

35. maddenin 1. fıkrası • İç hukuk yollarının tüketilmesi • Başvuranın, bu davanın özel koşulları nedeniyle Anayasa Mahkemesi nezdindeki başvuru sürecinin sonucunu beklemeden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmuş olması nedeniyle kendisine kusur atfedilemeyeceği • Başvuranın sekiz buçuk yıldır aralıksız olarak özgürlüğünden yoksun bırakılması • İç hukukta mevcut tüm hukuk yollarının sürekli, özenli ve açık bir şekilde, kullanılması, ancak sonuç alınamaması • Avrupa Mahkemesinin bağlayıcı kararlarının ısrarla icra edilmemesi (*Kavala/Türkiye* ve *Kavala/Türkiye* (ihlal prosedürü) [BD]) ve iç hukukta verilen beraat kararının somut bir etkisinin bulunmaması • Başvuranın Anayasa Mahkemesi önündeki iki başvurusuna ilişkin yargılamaların açıkça aşırı uzun sürmesi • Söz konusu hukuk yolunun, Anayasa Mahkemesinin usul açısından sergilediği atalet nedeniyle zamanında sonuçlanacağına dair makul bir beklentinin bulunmaması
10. madde ve 11. madde • İfade özgürlüğü • Barışçıl toplanma özgürlüğü • Başvuranın, Gezi Parkı olayları sırasında gerçekleşen şiddet olaylarının planlanması, organize edilmesi veya yönetilmesindeki stratejik rolü nedeniyle, bu olaylara fiilen katılımı incelenmeksizin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi • Başvuranın insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü faaliyetleriyle veya söz konusu olaylara katılımıyla doğrudan bağlantılı fiillere dayandırılan mahkûmiyet kararı • Sözleşme ile korunan hukuka uygun sivil toplum faaliyetlerinin, son derece ağır bir suçun maddi unsuruyla eşit tutulması • Ağır Ceza Mahkemesinin Türk Ceza Kanunu'nu yorumlama biçiminin, başvuranın herhangi bir doğrudan katılımı, teşviki veya göz yumması bulunmaksızın, üçüncü kişiler tarafından işlenen şiddet eylemleri nedeniyle dolaylı bir cezai sorumluluk isnadına yol açması • Açıkça orantısız cezai yük • Söz konusu yorumun, 10 ve 11. maddelerde güvence altına alınan özgürlüklerin kullanılması üzerinde özellikle ciddi bir caydırıcı etki yaratabilecek nitelikte olması • Söz konusu ceza hukukunun uygulama alanının genişletilmesinin, keyfi müdahalelere karşı gerekli asgari korumayı sağlamaması ve "kanunla öngörülmüş" olmaması
6. maddenin 1. fıkrası (ceza hukuku yönü) • Başvuranın mahkûm edildiği ceza yargılamasında, yargılamanın hakkaniyete uygunluğuna ve mahkemelerin bağımsızlığı ile tarafsızlığına zarar veren ciddi eksiklikler • Suçun cebir ve şiddet kullanılmasını gerektirdiği hâlde, başvuranın faaliyetleri ile şiddet eylemleri arasında illiyet bağının incelenmemesi • Savunma tarafından gösterilen kilit tanıkların dinlenmesi talebinin, usul açısından yeterli telafi veya istinaf ve temyiz aşamalarında etkili bir denetim sağlamaksızın, kalıplaşmış gerekçelerle reddedilmesi • Büyük ölçüde bağlamsal ve yeterince bireyselleştirilmemiş çıkarımlara dayanan ve bunları çürütme yükünü sanığa yükleyen mahkûmiyet kararı • Ulusal

© T.C. Adalet Bakanlığı, 2026. Bu gayri resmî çeviri, Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından yapılmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu çeviri, davanın adının tam olarak belirtilmiş olması ve yukarıdaki telif hakkı bilgisiyle beraber olması koşulu ile Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığına atıfta bulunmak suretiyle ticari olmayan amaçlarla alıntılanabilir.

mahkemelerin, başvuranın zararına olacak şekilde ceza hukukunu keyfi ve öngörülemez biçimde yorumlamaları ve yargılamanın sonucunu açıkça makul olmayan hale getirmeleri • Karar heyetinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda meşru şüpheler uyandırabilecek nitelikteki birbirini destekleyen unsurlar • Davanın sürekli olarak bir yargı heyetinden diğerine gönderilmesi • Türkiye'de yargı bağımsızlığını etkileyen yapısal eksiklikler ışığında değerlendirilmesi gereken unsurlar • Başvuranın adil yargılanma hakkının özünü temelden zedeleyen aksaklıklar

5. maddenin 1. fıkrası • 5. maddenin 1. fıkrasının c) ve a) bentleri • Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının 5. maddenin 1. fıkrasının gerekliliklerine bağdaşmaması • İnandırıcı nedenlere dayanmayan ve Sözleşme'de sıralanan meşru amaçlardan hiçbirini izlemeyen keyfi tutukluluk • Makamların, başvuranın tutukluluk halinin devamını sağlamak ve iç hukuk gereklerinin etrafından dolanmak amacıyla ikame gerekçeler arayarak kötü niyetle hareket etmiş olmaları • Başvuranın mahkûmiyet kararından sonraki tutukluluğunun, adil yargılanmanın temel güvenceleriyle bağdaşmayan adaletin açıkça sağlanmadığı bir yargılama sonucunda verilen cezanın infazına dayanması nedeniyle hukuka aykırı olması • Söz konusu özgürlükten yoksun bırakmanın, Sözleşme kapsamında kabul edilebilir her türlü yasal dayanaktan yoksun olması

18. madde (+ 5. maddenin 1. fıkrası, 6. maddenin 1. fıkrası, 10 ve 11. maddeler) • Sözleşme'de öngörülmeyen bir amaç için getirilen kısıtlamalar • Başvuran hakkında yürütülen kovuşturmanın, tutukluluk hâlinin devamının ve mahkûmiyetinin, ağırlıklı olarak, Gezi Parkı gösterilerindeki rolü ile insan hakları savunucusu olarak benimsediği tutumlar nedeniyle kendisini cezalandırmak ve susturmak gibi gizli bir amaçla gerekçelendirilmesi

3. madde (esas yönü) • İnsanlık dışı veya aşağılayıcı ceza • Başvuranın, kişisel durumundaki değişiklikler veya tehlikelilik derecesi dikkate alınarak serbest bırakılma ve cezanın yeniden incelenmesi imkânı bulunmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi • İndirilemez müebbet hapis cezasının verildiği andan itibaren ortaya çıkan 3. madde ile bağdaşmazlık

46. madde • Kararı icrası • Bireysel tedbirler • Davalı Devletin, mümkün olan en kısa sürede başvuranın serbest bırakılmasını sağlamanın yanı sıra, Sözleşme hukuku bakımından geçersiz ve hükümsüz olduğu değerlendirilen ihtilaf konusu mahkûmiyet kararının sonuçlarını ortadan kaldırmak ve tespit edilen ihlalleri etkili bir şekilde gidermekle yükümlü olması

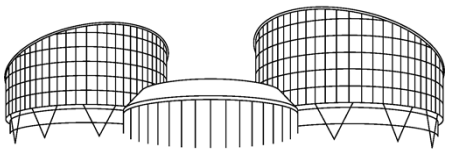
Genel tedbirler • Davalı Devletin, ceza gerektiren suçların kapsamının geniş bir şekilde yorumlanmasına, hatta yapay biçimde genişletilmesine dayalı olarak insan hakları savunucularının, siyasi muhaliflerin ve gazetecilerin kovuşturulması ve tutuklanmasına ilişkin sistemik sorunu gidermekle yükümlü olması • Davalı Devletin, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin güvenceleri etkileyen yapısal eksiklikleri gidermekle yükümlü olması • Avrupa Mahkemesinin kararlarının icra edilmemesine ilişkin başvurulara ulusal düzeyde öncelik verilmesi gerekliliği • Davalı Devletin, şartlı tahliye konusunda gerçek bir imkân bulunmaması nedeniyle, *Vinter ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD] kararında ortaya konulan ilkelere uygun bir usul oluşturarak, indirilemez müebbet hapis cezalarının infazına ilişkin sistemik sorunu gidermekle yükümlü olması

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından düzenlenmiştir. Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.

STRAZBURG

25 Ağustos 2026

İşbu karar kesinleşmiştir. Bazı şekli düzeltmelere tabi tutulabilir.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

İçindekiler

USUL 1

GİRİŞ 4

OLAY ve OLGULAR 4

I. DAVANIN KOŞULLARI 4

A. Genel Bakış 4

B. Gezi Parkı Olayları 7

C. Başvuranın Beraatine Kadar Olay ve Olguların Özeti 10

1. Başvuranın Yakalanması ve 19 Şubat 2019 Tarihindeki İlk Suçlamasına Kadar Tutukluluğu 10

2. Başvuran Hakkında 19 Şubat 2019 Tarihinde Yöneltilen İlk Suçlama ve 28 Eylül 2020 Tarihindeki İkinci Suçlamaya Kadar Yargılamanın Seyri 11

D. Başvuran Hakkındaki İkinci Suçlama 18

1. Başvuranın Yeni Suçlamalara Dayanılarak Tutukluluk Hâlinin Devamı 18

2. 28 Eylül 2020 Tarihli İddianame 19

3. Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 Tarihli Kararı 20

4. 18 Şubat 2020 Tarihli Beraat Kararının Bozulması 20

E. Başvuranın müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi 24

1. 25 Nisan 2022 Tarihli Karar 24

2. Başvuran Tarafından Yapılan İstinaf Başvurusu 30

3. Başvuranın Mahkûmiyet Kararının İstinaf Aşamasında Onanması 33

4. Temyiz Başvurusu 33

F. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tarafından 11 Temmuz 2022 Tarihinde İhlal Prosedürü Çerçevesinde Verilen Karar 36

G. Başvuranın Anayasa Mahkemesi Önündeki Başvuruları 37

1. 9 Haziran 2022 Tarihli Bireysel Başvuru 37

2. 24 Ekim 2023 Tarihli Bireysel Başvuru 38

3. Bakanlar Komitesi Kararı 39

H. Başvuran Tarafından Sunulan Diğer Belgeler 39

II. İÇ HUKUK KURALLARI VE UYGULAMASI 41

A. Anayasa 41

B. Türk Ceza Kanunu 42
C. Ceza Muhakemesi Kanunu....43
D. Müebbet Hapis Cezasının İndirilemez Bir Nitelik Taşıması 43
E. Anayasa Mahkemesi İçtihatları....44
1. Şerafettin Can Atalay Davası 44
2. Tayfun Kahraman Davası....46
III. ULUSLARARASI HUKUK KURALLARI VE UYGULAMASI ..49
A. İnsan Hakları Savunucularının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Korunmasına ve Rollerine İlişkin Uluslararası Metinler 49
B. Venedik Komisyonunun Türkiye'deki Yargı Erki Hakkındaki Metni..50
C. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri 50
HUKUKİ DEĞERLENDİRME 53
I. ANAYASA MAHKEMESİ ÖNÜNDE BİREYSEL BAŞVURU YOLUNUN TÜKETİLMEDİĞİNE DAİR İTİRAZ HAKKINDA..53
A. Tarafların İddiaları 53
1. Hükûmet 53
2. Başvuran 55
B. Müdahil Taraflar 56
1. İnsan Hakları Komiseri....56
2. Davaya Müdahil Olan Sivil Toplum Kuruluşları 57
C. Mahkemenin Değerlendirmesi 58
II. SÖZLEŞME'NİN 10 VE 11. MADDELERİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA 65
A. Kabul Edilebilirlik Hakkında 66
1. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. Maddesinin Gereklerine Uyulması Hakkında....66
2. 17. Maddenin Uygulanması Hakkında 67
3. Sonuç 69
B. Esas Hakkında 69
1. Tarafların İddiaları....69
2. Müdahil Taraflar....74
3. Mahkemenin Değerlendirmesi 76
III. SÖZLEŞME'NİN 6. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA 84
A. Kabul Edilebilirlik Hakkında 85
1. "Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme"....85
1. Yargılamanın Süresi Hakkında....87
2. Şikâyetlerin Geri Kalanı Hakkında 88
B. Esas Hakkında 89
1. Tarafların İddiaları....89
2. Müdahil Taraflar....93

3. Mahkemenin Değerlendirmesi 94
IV. SÖZLEŞME'NİN 5. MADDESİNİN 1. FIKRASININ İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA.....103
A. Kabul Edilebilirlik Hakkında 104
1. Tarafların İddiaları.....104
2. Mahkemenin Değerlendirmesi 106
B. Esas Hakkında 111
1. Tarafların İddiaları.....111
2. İnsan Hakları Komiseri.....114
3. Mahkemenin Değerlendirmesi 114
V. SÖZLEŞME'NİN 18. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA 121
A. Kabul Edilebilirlik Hakkında 121
1. Tarafların İddiaları.....121
2. Mahkemenin Değerlendirmesi 123
B. Esas Hakkında 124
1. Tarafların İddiaları.....124
2. Müdahil Taraflar.....127
3. Mahkemenin Değerlendirmesi 128
VI. CEZANIN İNDİRİLEMEZ NİTELİĞİ NEDENİYLE SÖZLEŞME'NİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA 136
A. Kabul Edilebilirlik Hakkında 136
1. Tarafların İddiaları.....136
2. Mahkemenin Değerlendirmesi 137
B. Esas Hakkında 139
VII. İDDİA EDİLEN DİĞER İHLALLER HAKKINDA 141
VIII. SÖZLEŞME'NİN 41 VE 46. MADDELERİNİN UYGULANMASI HAKKINDA 143
A. Sözleşme'nin 41. Maddesi 143
1. Tazminat.....143
2. Masraf ve Giderler.....143
B. Sözleşme'nin 46. maddesi.....145

HÜKÜM 151

HÂKİM VEHABOVIĆ VE HÂKİM YÜKSEL'İN SUNDUKLARI ORTAK MUHALEFET ŞERHİ 154

HÂKİM YÜKSEL'İN SUNDUĞU MUHALEFET ŞERHİ.....157

Kavala/Türkiye (no. 2) davasında,

Başkan

Mattias Guyomar,

Hâkimler

Arnfinn Bårdsen,

Ivana Jelić,

Lado Chanturia,

Ioannis Ktistakis,

Kateřina Šimáčková,

Faris Vehabović,

Jovan Ilievski,

Gilberto Felici,

Saadet Yüksel,

Diana Sârcu,

Artūrs Kučs,

Mateja Đurović,

András Jakab,

Canòlic Mingorance Cairat,

Vahe Grigoryan,

Hugh Mercer,

ve *Yazı İşleri Müdür Yardımcısı* Abel Campos'un katılımıyla Büyük Daire halinde toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 25 Mart 2026 ve 2 Temmuz 2026 tarihlerinde kapalı oturumla gerçekleştirilen müzakerelerin ardından, 2 Temmuz 2026 tarihinde kabul edilen aşağıdaki kararı vermiştir:

USUL

1. Türkiye Cumhuriyeti aleyhine açılan davanın temelinde, Türk vatandaşı olan Mehmet Osman Kavala'nın ("başvuran") 18 Ocak 2024 tarihinde, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin

Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesi uyarınca Mahkemeye yapmış olduğu başvuru (no. 2170/24) bulunmaktadır.

2. Başvuran, Middlesex Üniversitesinde İnsan Hakları Uzmanı Profesörü Philip Leach ile Oxford Üniversitesinde Uluslararası Hukuk Profesörü Başak Çalı tarafından temsil edilmiştir. Türk Hükûmeti ("Hükûmet"), kendi görevlisi olan, Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanı Abdullah Aydın tarafından temsil edilmiştir.

3. Başvuru, Mahkeme İç Tüzüğü'nün ("İç Tüzük") 52. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, Mahkemenin İkinci Bölümüne tahsis edilmiştir. Bölüm Başkanı, 21 Mart 2024 tarihinde, başvuranın Mahkeme İç Tüzüğü'nün 41. maddesi uyarınca kendisine sunduğu öncelikli inceleme talebini kabul etmiştir. Aynı gün, başvuru Hükûmete bildirilmiştir.

4. İkinci Bölüm Dairesi, 16 Aralık 2025 tarihinde, Büyük Daire lehine yargılama yetkisinden feragat etmeye karar vermiştir (Sözleşme'nin 30. maddesi ile Mahkeme İç Tüzüğü'nün 72. maddesi).

5. Büyük Dairenin oluşumu, Sözleşme'nin 26. maddesinin 4 ve 5. fıkralarına ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 24. maddesine uygun olarak belirlenmiştir.

6. Başvuran ve Hükûmet davanın esasına ilişkin yazılı görüşlerini sunmuşlardır (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 59. maddesinin 1. fıkrası).

7. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ("İnsan Hakları Komiseri") yargılamaya katılma hakkını kullanmış ve yazılı görüşlerini sunmuştur (Sözleşme'nin 36. maddesinin 3. fıkrası ile Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44. maddesinin 2. fıkrası).

8. Avrupa Ceza Avukatları Birliği, Hak Savunucuları Girişimi *(Rights Defenders Initiative)* (RDI), İnsan Hakları Ortak Platformu – İHOP), Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği *(Media and Law Studies Association)* (MLSA) ve aynı zamanda Avrupa İdari Hâkimler Birliği (AEAJ), Avrupa Hâkimler Derneği (AEJ), Hâkimler için Hâkimler Vakfı *(Foundation Judges for Judges)* ve Demokrasi ve Özgürlükler için Avrupa Hâkimler Birliği

(MEDEL) tarafından müşterek yazılı görüşler sunulmuştur ve Büyük Daire Başkanı, bu kuruluşların yazılı yargılamaya müdahil taraf olarak katılmalarına izin vermiştir (Sözleşme'nin 36. maddesinin 3. fıkrası ile Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44. maddesinin 3. fıkrası). Ayrıca, Türkiye İnsan Hakları Davaları Destek Projesi *(Turkey Human Rights Litigation Support Project)*, İnsan Hakları İzleme Örgütü *(Human Rights Watch)* ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu *(International Commission of Jurists)* tarafından müştereken ve aynı zamanda Clooney Adalet Vakfı *(Clooney Foundation for Justice)*, Amsterdam Üniversitesi Adil Yargılanma Kliniği *(Fair Trials Clinic)*, *TrialWatch* ve Profesör Göran Sluiter tarafından müştereken ve Türkiye Barolar Birliği (TBB), *REDRESS* ve İfade Özgürlüğü Derneği tarafından yazılı görüşler sunulmuş olup, bu kuruluşların Daire önündeki yargılamaya müdahil taraf olarak katılma izni (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44. maddesinin 3. fıkrası), Büyük Daire önündeki yargılama bakımından da devam ettirilmiştir.

9. Strazburg'da, İnsan Hakları Mahkemesinde, 25 Mart 2026 tarihinde kamuya açık bir duruşma gerçekleştirilmiştir.

Mahkeme önünde hazır bulunanlar:

– Hükûmet adına

A. AYDIN, *Hükûmet temsilcisi*,
A.E. BOZBAYINDIR,
B. B. ŞENOCAK,
Ş. TAŞ, danışmanlar;

– Başvuran adına

P. LEACH, *danışman;*
B. ÇALI,
D.T. AYTÖRE,
E. DEMİRALP BEKİR, *danışmanlar;*

– Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri adına

M.O'FLAHERTY, *İnsan Hakları Komiseri*,
E. BİĆAKČIĆ, *Müdür Yardımcısı,*
K. KİRCHBERGER, *Danışman.*

Başvuranın eşi de duruşmaya katılmıştır.

Mahkeme, Aydın, Bozbayındır ve Leach ile Çalı'nın ifadelerini ve Mahkeme tarafından yöneltilen sorulara verdikleri yanıtları dinlemiştir. Duruşmaya katılan kişiler, duruşmanın sona ermesinden önce Başkan tarafından belirlenen süre içerisinde ek yazılı cevaplarını sunmuşlardır (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 71. maddesinin 1. fıkrası ile 38. maddesinin 1. fıkrası).

GİRİŞ

10. Dava, başvuran hakkında uygulanan ve başvuranın, insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü faaliyetleri ve sergilediği tutumları sonucunda uygulandığını düşündüğü tedbirlerle ilgilidir. Bu dava, Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli kararı (*Kavala/Türkiye*, no. 28749/18, 10 Aralık 2019) sonrasında yaşanan olaylardan kaynaklanmaktadır; bu kararın ardından, başvuran ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılana kadar özgürlüğünden yoksun bırakılmaya devam etmiştir. Başvuran, Sözleşme'nin 3, 5, 6, 7, 10, 11 ve 18. maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmektedir.

OLAY VE OLGULAR

I. DAVANIN KOŞULLARI

A. Genel Bakış

11. İş insanı olan başvuran, Türkiye'de bir insan hakları savunucusudur. Başvuran, insan hakları, kültür, sosyal çalışmalar, tarihsel

uzlaşma ve çevrenin korunması alanlarında faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşunun ("STK") ve sivil toplum hareketlerinin kurulmasına katkıda bulunmuştur (yukarıda anılan *Kavala*, § 12).

12. Başvuran, 18 Ekim 2017 tarihinden bu yana, yani sekiz buçuk yılı aşkın bir süredir özgürlüğünden aralıksız olarak yoksun bırakılmıştır. Başlangıçta, Türk Ceza Kanunu'nun ("TCK") 312. maddesi anlamında, Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak (aşağıda 17-21. paragraflar), Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüs ve 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen ve Türkiye'de 20 Temmuz 2016 tarihinden 18 Temmuz 2018 tarihine kadar olağanüstü hâlin ilan edilmesine yol açan şiddet içeren darbe girişimiyle bağlantılı olarak, TCK'nın 309. maddesi anlamında anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs olmak üzere, başvuranın iki suç işlediğinden şüphelenilmiştir (yukarıda anılan *Kavala*, §§ 24-28). Başvuranın 11 Ekim 2019 tarihinde TCK'nın 309. maddesinde belirtilen suçtan tahliyesine karar verilmiştir; ancak bu karar, fiilen serbest bırakılmasıyla sonuçlanmamıştır, zira ilgili, TCK'nın 312. maddesinde düzenlenen suç nedeniyle tutuklu kalmaya devam etmiştir.

13. Başvuran, 18 Şubat 2020 tarihinde, Gezi Parkı olaylarına ilişkin suçlamadan beraat etmiştir (TCK'nın 312. maddesi). Ancak, aynı gün verilen serbest bırakılma kararı, ilgilinin fiilen serbest bırakılmasına yol açmamıştır. Nitekim başvuran, aynı gün gözaltına alınmış, ardından ertesi gün anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs suçundan tutuklanmıştır (TCK'nın 309. maddesi – aşağıda 30-31. paragraflar). Başvuran, 9 Mart 2020 tarihinde, bu kez Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesinde belirtilen askeri veya siyasal casusluk suçu nedeniyle tutuklanmıştır (aşağıda 33. paragraf). 22 Ocak 2021 tarihinde, İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi, 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararını bozmuştur (aşağıda 38. paragraf). İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi ("13. Ağır Ceza Mahkemesi"), 25 Nisan 2022 tarihinde, başvuranı Gezi Parkı olaylarıyla ilgili TCK'nın 312. maddesine dayanan suçlamadan suçlu bulmuş ve bu hüküm uyarınca ağırlaştırılmış müebbet

hapis cezasına mahkûm etmiş; ayrıca bu kapsamda tutukluluk hâlinin devamına karar vermiştir. Buna karşın 13. Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın askeri veya siyasal casusluk suçundan (TCK'nın 328. maddesi) beraatine karar vermiş ve bu suç kapsamında serbest bırakılmasına hükmetmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, TCK'nın 309. maddesine dayanan ve darbe girişimine ilişkin suçlama bakımından, bu suçlamanın 25 Nisan 2022 tarihinde verilen mahkûmiyet kararı kapsamında değerlendirildiği kanaatine varmıştır (aşağıda 47-57. paragraflar). Bu mahkûmiyet kararı, 28 Aralık 2022 tarihinde istinaf aşamasında (aşağıda 63. paragraf), ardından 28 Eylül 2023 tarihinde temyiz aşamasında (aşağıda 65-68. paragraflar) onanmıştır.

14. Başvuranın, Bakanlar Komitesinin Mahkemeye başvurduğu tarih olan 2 Şubat 2022 tarihine kadar (aşağıdaki 15. ve 69. paragraflar) süren tutukluluğu, Mahkeme tarafından iki karar verilmesine yol açmıştır. Mahkeme, 10 Aralık 2019 tarihli kararında (yukarıda anılan), başvuranın TCK'nın 309 ve 312. maddelerinde belirtilen suçlar bakımından tutuklanmasına ve tutukluluk hâlinin devamına dayanak oluşturan makul şüphelerin bulunmaması nedeniyle, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1 ve 4. fıkraları ile 5. maddenin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (aşağıda 27-29. paragraflar).

15. Yukarıda belirtilen karar, 11 Mayıs 2020 tarihinde kesinleştiğinden, kararın icra edilmesinin denetlenmesi amacıyla Sözleşme'nin 46. maddesinin 2. fıkrası uyarınca Bakanlar Komitesine iletilmiştir. Bakanlar Komitesi, 2 Şubat 2022 tarihinde, 46. maddenin 4. fıkrasına dayanarak kabul edilen bir ara karar yoluyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin 46. maddenin 1. fıkrası kapsamında yukarıda anılan *Kavala* kararına uyma yükümlülüğünü yerine getirip getirmediği hususunu Mahkemeye sunmaya karar vermiştir. Bu başvurunun ardından Mahkeme, 11 Temmuz 2022 tarihinde, söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmediği sonucuna vardığı bir karar vermiştir (*Kavala/Türkiye* (*ihlal prosedürü*) [BD], no. 28749/18, 11 Temmuz 2022 – aşağıda 69. paragraf).

16. Başvuran hakkında 25 Nisan 2022 tarihinde verilen mahkûmiyet kararından önceki ilgili olay ve olgular, daha önce *Kavala* (yukarıda anılan, §§ 11-64) ve *Kavala (ihlal prosedürü)* (yukarıda anılan, §§ 8-56) kararlarında ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Özellikle *Kavala (ihlal prosedürü)* kararından sonraki gelişmeler, aşağıda daha ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Öte yandan, söz konusu olay ve olgular mevcut dava bakımından önem taşıdıkları ölçüde, aşağıdaki gibi çok kısaca özetlenebilir.

B. Gezi Parkı Olayları

17. 2013 yılının Mayıs ile Eylül ayları arasında meydana gelen Gezi Parkı olayları, 2011 yılında kabul edilen ve Taksim Meydanı'nın (İstanbul) yeniden düzenlenmesine ilişkin bir projeye yönelik itirazlardan kaynaklanmış olup, söz konusu proje, özellikle, İstanbul'un merkezinde yer alan az sayıdaki yeşil alandan biri olan Gezi Parkı'nın yıkılarak yerine bir alışveriş merkezi inşa edilmesini öngörmekteydi. Çevreci aktivistler ve bölge sakinleri, 27 Mayıs 2013 tarihinden itibaren, çalışmaların başlatılmasını engellemek amacıyla parkı işgal etmişlerdir. Parkı işgal eden kişileri çıkarmaya yönelik 31 Mayıs 2013 tarihinde yapılan şiddetli bir polis müdahalesi, bir dönüm noktası teşkil etmiş ve hareketin hızla yayılmasına yol açmıştır. Gösteriler, 2013 yılının Haziran ve Temmuz aylarında ivme kazanmış ve Türkiye'nin birçok şehrine, protestocular ile kolluk kuvvetleri arasında zaman zaman şiddetli çatışmaların yaşandığı toplanmalar ve gösteriler şeklinde yayılmıştır. Şiddet uygulayan gruplar da göstericilerin arasına karışmış ve şiddet ve vandalizm eylemlerinde bulunmuşlardır. Hükûmet tarafından sunulan verilere göre, 2013 yılının Eylül ayına kadar devam ettiği belirtilen söz konusu olaylar, birkaç milyon katılımcıyı bir araya getirmiş; dört sivil vatandaş ve iki polis memurunun ölümüne yol açmış; sivillerden ve kolluk kuvvetlerinden binlerce kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Yetkili makamlar, hareketi terör örgütleri tarafından desteklenen bir kalkışma olarak

nitelendirmiş ve çok sayıda ceza yargılaması başlatmışlardır (daha ayrıntılı bilgi için bk. yukarıda anılan *Kavala*, §§ 15-22).

18. *Kavala* kararında (yukarıda anılan, §§ 7, 20-22), yargılamaya katılan dönemin Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Gezi Parkı olaylarına ilişkin yazılı görüşler sunmuştur. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, bürosunun bu olaylara ilişkin doğrudan bilgiye sahip olduğunu, zira selefinin 1 ila 5 Temmuz 2013 tarihlerinde Türkiye'ye giderek hem sivil toplum aktörleriyle hem de Devlet makamlarının temsilcileriyle görüştüğünü belirtmiştir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, bu görevin sonuçlarının, Türkiye'de kolluk kuvvetlerinin davranışlarına ayrılmış bir raporda kaydedildiğini belirtmiştir (CommDH(2013)24, 26 Kasım 2013). İnsan Hakları Komiseri, özellikle, kendisine göre, hareketin yayılmasının esas olarak ilk başta barışçıl olan göstericilere karşı aşırı güç kullanılmasından ve protestoların başlangıcında bağımsız medyada yer verilmemesinden kaynaklandığını açıklamıştır. İnsan Hakları Komiseri, hareketin, özellikle başvuranın üyesi olmadığı Taksim Dayanışma kolektifi tarafından koordine edilen, sivil toplum aktörlerinin geniş bir kesimini bir araya getirdiğini tespit etmiştir. Son olarak, kolluk kuvvetlerine isnat edilen temel hak ihlallerine ilişkin ciddi ve inandırıcı iddiaların bulunduğunu ve kendisine göre, bu iddiaların çoğunun süregelen bir cezasızlık bağlamında etkili soruşturmalara konu edilmediğini belirtmiştir.

19. Büyük Daire önünde taraflar, söz konusu olayların nitelendirilmesi ve yorumlanması konusunda anlaşmazlıklarını sürdürmektedirler.

20. Hükûmet, Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 28 Eylül 2023 tarihli kararında belirttiği üzere (yukarıda 65-68. paragraflar), Gezi Parkı olaylarının parkın korunması yönündeki çağrılara verilen anlık bir tepkiyi değil, 2011 yılından itibaren hazırlanmış bir sürecin sonucunu teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Hükûmet, bu sürecin Taksim Dayanışması ve Taksim Platformu gibi kolektiflerin yapılandırılmasına, sosyal ağların koordineli olarak kullanılmasına ve OTPOR/CANVAS hareketlerinin yanı sıra, kendisine göre

yerel bir protestonun ulusal düzeyde bir siyasi muhalefete dönüştürülmesine katkıda bulunan bazı kültürel veya dijital girişimler de dâhil olmak üzere yabancı aktörlerin iddia edilen desteğine dayandığını ileri sürmektedir (yukarıda anılan *Kavala*, § 49). Yine Hükûmete göre, operasyonel aşama 27 Mayıs 2013 tarihinde başlamış ve kısa sürede ülkenin tamamına yayılmıştır. Taksim Dayanışması kolektifinin sosyal ağlar üzerinden yaptığı tekrarlanan çağrılar, kitlesel toplanmalara, ardından da barikatların kurulması, polise yönelik saldırılar, taş ve Molotof kokteylleri atılması, kamu ve özel mallara zarar verilmesinin yanı sıra, yolların trafiğe kapatılması ile özellikle Taksim'de ve Beşiktaş'taki Dolmabahçe'de bulunan Başbakanlık çalışma ofisi çevresinde binalara ve araçlara yönelik saldırılar gibi güç gösterilerine ve şiddet eylemlerine yol açmıştır. Hükûmet, maddi ve insani zararların, Devlet açısından ortaya çıkan maliyetin de büyük olduğunu ve bazı toplanmalarda yasa dışı veya terör örgütlerine ait sembollerin bulunduğunun tespit edildiğini ileri sürmektedir. Hükûmet, tüm bu unsurlardan, hareketin, şiddet kullanarak Hükûmeti devirmeyi amaçlayan bir istikrarsızlaştırma girişimi olarak nitelendirilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır.

21. Başvuran, Hükûmet tarafından Gezi Parkı olaylarına ilişkin sunulan olay ve olgular anlatımına itiraz etmektedir. Başvuran, bunun, 2019 ve 2022 tarihli kararlarında Mahkeme tarafından varılan tespitlerle çelişen ve kendisinin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesine yol açan iddianameler ile iç hukukta verilen kararlarda tekrarlanan komplo teorisine dayalı bir anlatıya dayandığı kanaatine varmaktadır. Başvuran, bu anlatımın, kendi olay ve olgulara ilişkin anlatımının aksine, güvenilir herhangi bir kaynağa dayanmadığını; kendi olay ve olgulara ilişkin anlatımının ise Türkiye İnsan Hakları Kurumu ile Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin raporlarıyla desteklendiğini ileri sürmektedir. Başvuran, söz konusu kaynaklara göre, gösterilerin 27 Mayıs 2013 tarihinde Gezi Parkı'ndaki çalışmalara tepki olarak başladığını ve esas olarak polisin aşırı güç kullanması nedeniyle yayıldığını, bunun da çok sayıda temel hak ihlaline

yol açtığını belirtmektedir. Başvuran ayrıca, Hükûmetin gösterilerin büyük ölçüde barışçıl niteliğini küçümsediğini ve yetkili makamlarla diyalog kurma girişimlerini, özellikle de dönemin siyasi liderleriyle yapılan görüşmelerin yanı sıra Taksim Dayanışması kolektifinin daha sonra gerilimin azaltılması yönünde yaptığı çağrıyı göz ardı ettiğini ileri sürmektedir. Başvuran ayrıca gerek Devlet kurumları gerekse Parlamento tarafından polis memurlarının uyguladığı şiddete ilişkin kapsamlı ve bağımsız bir soruşturmanın yürütülmemesinden şikâyet etmektedir. Öte yandan başvuran bu hususta, 2013 yılında bir meclis soruşturması yapılmasına yönelik resmî bir talebin Hükûmet çoğunluğu tarafından engellendiğini ve başlatılan yegâne kovuşturmaların bireysel olarak polis memurlarını hedef aldığını iddia etmektedir. Başvurana göre, Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından hazırlanan bir raporda, kolluk kuvvetlerinin müdahalelerinin insan hakları ihlallerine ilişkin inandırıcı iddialara yol açtığı tespit edilmekte ve gösteriler sırasında meydana gelen çok sayıda ölüm kayda geçirilmektedir; bunlar arasında, göstericileri takip ederken bir polis memurunun kaza sonucu ölümü ile göstericiler arasında polis tarafından açılan ateş, uygulanan darbeler, gösteriler bağlamında meydana gelen kazalar veya göz yaşartıcı gaz bombalarının kullanılması nedeniyle meydana gelen ölümlerin yanı sıra, bazı iddialara göre, göz yaşartıcı gazın aşırı kullanımı nedeniyle meydana gelen ölümler de bulunmaktadır.

C. Başvuranın Beraatine Kadar Olay ve Olguların Özeti

1. Başvuranın Yakalanması ve 19 Şubat 2019 Tarihindeki İlk Suçlamasına Kadar Tutukluluğu

22. Başvuran, — Gezi Parkı olaylarından dört yılı aşkın bir süre sonra — 18 Ekim 2017 tarihinde yakalanmasının ardından, 31 Ekim 2017 tarihinde, TCK'nın 309 ve 312. maddelerine dayanılarak İstanbul Emniyeti tarafından sorguya çekilmiştir. Bu sorgu, söz konusu olaylara, ilgilinin gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucuları ve STK üyeleriyle olan

ilişkilerine ve ayrıca 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimine katıldığından şüphelenilen Amerikalı akademisyen H.J.B. ile olduğu iddia edilen temaslarına ilişkin olmuştur. İstanbul Sulh Ceza Hâkimliği, 1 Kasım 2017 tarihinde, başvuranın tutuklanmasına karar vermiş; bu karar, 13 Kasım 2017 tarihinde ikinci bir Sulh Ceza Hâkimliği tarafından onaylanmış, ardından düzenli olarak yeniden incelenerek 4 Mart 2019 tarihine kadar geçerli kalmıştır. Bu tarihte, 30. Ağır Ceza Mahkemesi, TCK'nın 312. maddesine dayanan 19 Şubat 2019 tarihli iddianameyi kabul etmiştir (yukarıda anılan *Kavala*, §§ 29-40). TCK'nın 309. maddesi kapsamındaki suçlamaya ilişkin ceza soruşturmasının, 5 Şubat 2019 tarihinde, TCK'nın 312. maddesi kapsamındaki suçlamaya ilişkin ceza soruşturmasından ayrılmasına karar verilmiştir. Öte yandan, aynı gün verilen başka bir kararla, TCK'nın 309. maddesine ilişkin suçun ayrı bir soruşturmaya tabi tutulmasına karar verilmiştir.

2. Başvuran Hakkında 19 Şubat 2019 Tarihinde Yöneltilen İlk Suçlama ve 28 Eylül 2020 Tarihindeki İkinci Suçlamaya Kadar Yargılamanın Seyri

a) 19 Şubat 2019 Tarihli İddianame

23. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, 19 Şubat 2019 tarihinde, başvuran ve on beş müşterek sanık hakkında, esas olarak Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak, Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüs (TCK'nın 312. maddesi) suçundan ve ayrıca kamu düzenine ilişkin çeşitli bağlantılı suçlardan bir iddianame düzenlemiştir (bu iddianamenin ayrıntılı bir özeti için bk. yukarıda anılan *Kavala*, §§ 47-55).

24. İddianameye göre başvuran, protesto eylemlerinin yaygınlaştırılması ve Hükûmeti istifaya zorlamaya yönelik bir kargaşa ortamının yaratılması amacıyla Gezi Parkı olaylarının organize edilmesinde, koordinasyonunda ve desteklenmesinde merkezi bir rol oynamıştır; bu durum

TCK'nın 312. maddesi anlamında Hükûmeti devirmeye teşebbüs suçunu teşkil etmekteydi. İlgili, Açık Toplum Vakfı *(Open Society Foundation)* ve Anadolu Kültür Anonim Şirketi ile bağlantılı bir yapının lideri ve koordinatörü olarak hareket etmekle, hareketin coğrafi olarak genişlemesine ve "sivil itaatsizlik" eylemlerinin teşvik edilmesine katkıda bulunmakla, gösterilere dâhil olan bazı kolektifleri etkilemekle ve özellikle toplantı yerlerinin temin edilmesi ile medya girişimlerinin organize edilmesi yoluyla harekete lojistik ve iletişim konusunda destek sağlamakla suçlanmıştır. İlgili ayrıca, Türk makamları üzerindeki baskının artırılması amacıyla uluslararası destek aramakla ve yabancı aktörler ile Avrupa kurumlarıyla temaslarını sürdürmekle suçlanmaktaydı. Bu bağlamda, iddianamede, kalkışma yöntemlerinin yayılması konusunda uzmanlaşmış olarak gösterilen ağlarla bağlantıların bulunduğundan da söz edilmekteydi.

25. Cumhuriyet Savcılığı, bu suçlamaları desteklemek için esas olarak telefon görüşmelerinin dökümlerine, fiziki takip unsurlarına, Anadolu Kültür Anonim Şirketinin faaliyetleriyle ilgili mali verilere ilişkin MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) raporuna, başvuranın uluslararası seyahatleri ve temaslarına ilişkin bilgilere ve ayrıca tanık ifadeleri ile medya kaynaklarına dayanmaktaydı. Savcılık, bu unsurları, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamında, Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeyi amaçlayan koordineli bir eylemin mevcut olduğu yönündeki iddiasını desteklemek üzere ileri sürmekteydi.

b) Anayasa Mahkemesinin 22 Mayıs 2019 Tarihli Kararı

26. Anayasa Mahkemesi ("AYM"), 22 Mayıs 2019 tarihinde, başvuranın tutukluluğuna itiraz etmek için kendisine sunduğu başvuruyu incelemiştir. AYM, 28 Haziran 2019 tarihli kararında, oy çokluğuyla, bu tedbirin kanuna ve hukuka uygunluğuna ilişkin olarak, Anayasa'nın 19. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. AYM, dosyaya eklenen unsurların – özellikle bazı telefon görüşmelerinin, göstericilere sağlanan

maddi ve mali yardımın ve başvuranın Gezi Parkı olaylarının organizasyonu ve teşvik edilmesine dâhil olmasının – Hükûmeti devirmeyi amaçlayan şiddet eylemlerinden başvuranın sorumlu olduğuna dair kuvvetli şüphelerin varlığını haklı çıkarmak için yeterli olduğu kanaatine varmıştır. Başvuranın, serbest bırakılma taleplerinin incelenmesi sırasında on yedi aydan uzun bir süre boyunca duruşma yapılmamasına ilişkin şikâyeti bakımından ise AYM, ilgilinin tazminat başvurusunda bulunma imkânına sahip olduğu gerekçesiyle, iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle şikâyetin kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (yukarıda anılan *Kavala*, §§ 57-60).

c) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tarafından 10 Aralık 2019 Tarihinde Verilen Karar

27. Mahkeme, 10 Aralık 2019 tarihli kararında, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendinin gereklilikleri ışığında, başvurana isnat edilen fiillerin, ilgilinin tutuklanmasını ve tutukluluk hâlinin devamını haklı gösterebilecek nitelikte olup olmadığını belirlemek amacıyla kapsamlı bir inceleme yapmıştır. Mahkeme, incelemesini ilk olarak, başvuranın tutuklanmasına karar veren ve tutukluluk hâlini uzatan ulusal mahkemelerin kararlarının yanı sıra, AYM'nin söz konusu tutukluluğun yasaya uygunluğuna ilişkin kararında vardığı sonuçlara dayandırmıştır; AYM bu karar kapsamında iddianameyi de dikkate almıştır (yukarıda anılan *Kavala*, § 137).

28. Mahkeme özellikle, iddianamede Gezi Parkı olaylarının, başvuran tarafından yabancı aktörlerin desteğiyle yönetilen, sivil toplum bünyesinde olduğu ileri sürülen *kendine özgü (sui generis)* bir yapı tarafından gizlice organize edilen bir kalkışma olarak sunulduğunu gözlemlemiştir. Bununla birlikte Mahkeme, ileri sürülen olay ve olguların esas itibarıyla yasal ve şiddet içermeyen faaliyetlerden oluştuğunu veya Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleriyle güvence altına alınan hakların kullanılması kapsamına girdiğini ve bunların doğrulanamaz biçimde Hükûmeti devirme teşebbüsüyle

bağlantılı olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, şüphelerin esas olarak pek inandırıcı olmayan tanık ifadelerine, telefon görüşmelerine, gazeteciler, STK'lar ve yabancı muhataplarla yapılan görüşmelere ve ayrıca olaylardan sonra gerçekleşen ve bunlarla doğrudan bağlantısı bulunmayan faaliyetlere dayandığını gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca, 2013 yılında meydana gelen olaylar ile başvuranın 2017 yılının Ekim ayında yakalanması arasında geçen önemli süreye rağmen yeni herhangi bir delil unsurunun bulunmadığını tespit etmiştir. Mahkeme, başvuranın Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüs ettiğinden makul olarak şüphelenilmesini sağlayacak herhangi bir olay veya somut delil unsurunun bulunmadığı ve dolayısıyla, başvuranın TCK'nın 312. maddesine dayanarak tutuklanmasının ve tutukluluk hâlinin devamının makul şüphelere dayanmadığı sonucuna varmıştır (yukarıda anılan *Kavala*, §§ 145-153).

29. Aynı kararda Mahkeme, davayı 5. maddenin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. madde açısından da incelemiş ve bu hükümlerin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu sonuca varırken Mahkeme, *diğer hususların yanı sıra* (*inter alia*), başvuranın tutuklanmasının ve tutukluluk hâlinin devamının, Sözleşme'nin 18. maddesine aykırı şekilde insan hakları savunucusu olarak ilgiliyi susturmak gibi gizli bir amaç izlediğinin makul her türlü şüphenin ötesinde ortaya konulduğu kanaatine varmış ve 5. maddenin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (yukarıda anılan *Kavala,* §§ 222-232).

d) Başvuranın 18 Şubat 2020 Tarihinde Beraat Etmesi

30. İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, 18 Şubat 2020 tarihli bir kararla, başvuranın yanı sıra sekiz müşterek sanığın da Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak Hükûmeti devirmeye teşebbüs (TCK'nın 312. maddesi) suçundan beraatine karar vermiş ve başvuranın serbest bırakılmasına hükmetmiştir. İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, gerekçesinde, bir yandan dosyaya eklenen telefon dinlemelerine ilişkin dökümlerin hukuken geçerli

delil niteliğinde olmadığını, diğer yandan ise başvuranın Gezi Parkı olaylarını finanse ettiğini ve temin ettiği ekipmanın şiddet olayları kapsamında kullanıldığını ortaya koyabilecek herhangi bir delil unsuru bulunmadığını gözlemlemiştir. Söz konusu kararın delillerin değerlendirilmesine ilişkin kısımları aşağıdaki şekildedir:

> "1. (...) Dosyadaki somut unsurların incelenmesi sonucunda, davamızın soruşturma aşamasında, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ("CMK") 135. maddesine dayanılarak iletişimlerin dinlenmesine ilişkin 53 karar verildiği görülmektedir. 18 Haziran 2013 tarihli ilk dinleme kararı, TCK'nın "Hükûmete karşı suçu" düzenleyen 312. maddesine dayanılarak değil, aynı Kanun'un "suç işlemek amacıyla örgüt kurma ve yönetme" suçunu düzenleyen 220. maddesine dayanılarak verilmiştir. TCK'nın 312. maddesine de yalnızca dinlemelerin uzatılmasına ilişkin daha sonraki taleplerde ve kararlarda dayanılmıştır. Oysa söz konusu tarihlerde "Hükûmete karşı suç", iletişimlerin dinlenmesine yasal olarak dayanak oluşturabilecek şekilde CMK'nın 135. maddesinin 8. fıkrasında sıralanan suçlar arasında yer almamaktaydı. Bu suç, yasal dinlemeleri haklı gösterebilecek suçlar listesine ancak 2 Aralık 2014 tarihinde dâhil edilmiş ve bu tarihten sonra herhangi bir dinleme kararı verilmemiştir. Bu koşullar altında, dinleme yoluyla elde edilen kayıtların, kanuna ve hukuka aykırı olarak elde edilmiş deliller teşkil ettiği kabul edilmelidir. CMK'nın 206. maddesinin 2. fıkrasının a) bendi, 217. maddesinin 2. fıkrası ile 230. maddesinin 1. fıkrasının b) bendi uyarınca ve Yargıtayın yerleşik içtihadı ışığında (...) ve "zehirli ağacın meyvesi de zehirlidir" ilkesi dikkate alınarak, iddianamede yer alan kayıtların yasak delil teşkil ettiği kabul edilmektedir. Ayrıca, dosya kapsamında, soruşturma aşamasında CMK'nın 140. maddesine dayanılarak verilen ve aynı hukuka aykırı yönteme dayanan teknik araçlarla izleme kararlarının da aynı gerekçelerle hukuka aykırı olduğu kabul edilmektedir.
>
> (...)
>
> 5. Sanık Mehmet Osman Kavala'nın Gezi Parkı olaylarının finansörü olduğu yönündeki iddiaya ilişkin olarak, dosyadan MASAK tarafından hazırlanan bir raporun yargılamaya sunulduğu anlaşılmaktadır. Halbuki, 18 Ocak 2018 tarihli bu raporun incelenmesi, Gezi Parkı olaylarının *Açık Toplum Vakfı (Open Society Foundation)* veya Anadolu Kültür Anonim Şirketi tarafından finanse edildiğini ortaya koyabilecek nitelikte herhangi bir delil unsurunun bulunmadığını göstermektedir. Sanık Mehmet Osman Kavala'nın ortağı ve yönetim kurulu üyesi olduğu [bu şirketin], Ticaret Kanunu

uyarınca anonim şirket olarak kurulduğu ve genel kurulunun, kâr amacı gütmeyeceğine ve elde edilen gelirlerin kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi için kullanılacağına karar verdiği görülmektedir. Raporda belirtilen mali hareketlerin 2005 ila 2016 yılları arasındaki dönemi kapsadığı da tespit edilmiştir; bu veriler bir tablo şeklinde sunulmuştur. Bununla birlikte, iddianamede ileri sürülenin aksine, Gezi Parkı olaylarından önce veya sonra herhangi bir para transferinin varlığına ve söz konusu transferden yararlanan kişilerin kimliklerine veya bir finansmanın ne şekilde sağlandığına ilişkin açıklama yapılmamıştır. Tespitler, soyut ve spekülatif nitelikteki iddialarla sınırlı kalmakta olup, MASAK, delillerin değerlendirilmesinin Cumhuriyet savcılığın yetkisi kapsamına girdiğini açıkça belirtmiştir. Ayrıca, iddianame, söz konusu kuruluşlar ile herhangi bir suç veya terör örgütü arasında bağlantı kuran herhangi bir tespit veya değerlendirme içermemektedir. Dolayısıyla, Gezi Parkı olaylarının finanse edildiği yönündeki iddia, tamamen soyut ve havada kaldığı görülmektedir. Öte yandan, iddianamede, sanık Mehmet Osman Kavala'nın Gezi Parkı olaylarına katılan kişileri finanse ettiği, bu kapsamda gerçekleştirilen eylemlere yönelik malzeme temin etmek amacıyla banka hesapları açtırdığı ve masa, ses sistemleri veya gıda yardımı şeklinde maddi destek sağladığı — telefon dinleme kayıtlarına dayanılarak tespit edildiği iddia edilen unsurlar — ileri sürülmesine rağmen, yasaya aykırı şekilde elde edilen delil olarak değerlendirdiğimiz söz konusu dinlemelerin, iddia edilen olay ve olgulara ilişkin herhangi bir somut unsur içermediği görülmektedir. Ayrıca, bu amaçla açılmış herhangi bir banka hesabının varlığını ortaya koymak da mümkün olmamış ve belirtilen eşyaların şiddet eylemleri kapsamında kullanıldığını gösterebilecek nitelikte bilgi veya belgeler de sunulamamıştır.

(...)

Yukarıda açıklanan ve heyetimizce benimsenen gerekçeler ışığında ve dosyanın tamamının bir arada incelenmesinin ardından, yasaya aykırı olarak elde edilen ve kararın dayanağını oluşturmak üzere yasal olarak dikkate alınamayacak olan telefon dinleme kayıtlarından bağımsız olarak, dosyaya sunulan diğer delil unsurlarının, haklarında karar verilen sanıklar bakımından, bir mahkûmiyete dayanak oluşturmak için yeterli yasal, somut ve inandırıcı unsurların mevcut olduğunu ortaya koymaya imkân vermediği tespit edilmiştir. Özellikle, sanıkların "marjinal grupları" veya "yasa dışı sol örgütleri" yöneterek, yönlendirerek ya da teşvik ederek, Hükûmetin eylem kabiliyetini engelleyecek ve kamu düzenini bozacak nitelikte, güç ve şiddet kullanımını içeren eylemlerde bulunduklarını gösterebilecek nitelikte delil unsurlarının toplanması mümkün olmamıştır. Bu nedenle, (...) yukarıda belirtilen suçlar bakımından, Mehmet

Osman Kavala (...) [da dâhil olmak üzere] sanıkların her biri için ayrı ayrı beraat kararı verilmesine hükmedilmiştir."

31. Bununla birlikte, bu beraat kararı başvuranın serbest bırakılmasıyla sonuçlanmamıştır: Nitekim ilgili, aynı gün, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimiyle bağlantılı olarak, TCK'nın 309. maddesi kapsamında cezalandırılan olay ve olgulara ilişkin yürütülen soruşturma kapsamında yakalanmış ve ertesi gün bu suçtan tutuklanmıştır (yukarıda 12-13. paragraflar; ayrıca bk. yukarıda anılan *Kavala,* §§ 25-26).

e) Başvuranın Beraatine Karar Veren Hâkimler Hakkında Yürütülen Disiplin Soruşturması

32. Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK), 19 Şubat 2020 tarihinde, özellikle TCK'nın 312. maddesine dayanan suçlama bakımından, 18 Şubat 2020 tarihinde başvuranın beraatine ve serbest bırakılmasına karar veren İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesinin üç hâkimi hakkında bir ön inceleme başlatmış ve ardından disiplin soruşturması açmıştır. Hükûmet tarafından bildirilen bilgilere göre, bu soruşturmanın amacı, beraat kararı ile ilgilinin tutukluluk hâlinin devamına hükmeden önceki kararlar arasında tespit edilen çelişkileri incelemekti. HSK, hâkimlerin önceki birkaç duruşmada iletişimlerin dinlenmesi ile teknik ve fiziki takip yoluyla elde edilen delilleri yasaya uygun kabul ettiğini, daha sonra ise tatmin edici herhangi bir açıklama sunmaksızın beraat kararının gerekçesinde bunları yasaya aykırı olarak nitelendirdiğini gözlemlemiştir. HSK, bu değerlendirme farklılığını, hâkimlerin görevlerini gereği gibi yerine getirmedikleri şeklinde değerlendirmiştir. Disiplin soruşturması aynı zamanda, karar heyeti başkanının davranışına da ilişkin olup, kendisi, dava ile ilgili bilgileri üçüncü kişilerle paylaşmakla ve Türk Yargı Etiği Bildirgesi'nde yer alan bağımsızlık, tarafsızlık ve gizlilik ilkelerini ihlal ederek, yargılamanın sonucuna ilişkin görüşünü önceden belirtmekle suçlanmıştır. Soruşturma raporunu hazırlayan kişiler, tutarlı tanık ifadelerine dayanarak, söz konusu davranışın

kamuoyunun adli makama duyduğu güveni zedeleme niteliğinde olduğu ve bu bağlamda, disiplin cezalarının uygulanmasını haklı gösterdiği sonucuna varmışlardır. Duruşmada yöneltilen bir sorunun ardından Hükûmet, başvuranın beraatine karar veren hâkimlere herhangi bir disiplin cezası verilmediğini, HSK tarafından söz konusu hâkimler hakkında başlatılan disiplin soruşturmasının hâlen sürdüğünü ve bu hâkimlerin görevlerini yerine getirmeye devam ettiklerini belirtmiştir.

D. Başvuran Hakkındaki İkinci Suçlama

1. Başvuranın Yeni Suçlamalara Dayanılarak Tutukluluk Hâlinin Devamı

33. Cumhuriyet savcılığı, 9 Mart 2020 tarihinde, H.J.B.ye ilişkin delillere (yukarıda 22. paragraf) ve iletişim verilerine dayanarak, başvuranın askeri veya siyasal casusluk suçundan (TCK'nın 328. maddesi) tutuklanmasını talep etmiş; bu talep aynı gün Sulh Ceza Hâkimliği tarafından kabul edilmiştir. Sulh Ceza Hâkimliği, 20 Mart 2020 tarihinde, özellikle CMK'nın 102. maddesi uyarınca soruşturma aşamasında öngörülen azami tutukluluk süresi olan iki yıllık sürenin aşılmış olduğu gerekçesiyle, başvuranın TCK'nın 309. maddesine dayanan soruşturma kapsamında serbest bırakılmasına karar vermiştir. Bununla birlikte, bu karar, başvuranın TCK'nın 328. maddesine dayanılarak tutukluluk hâlinin devam etmesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır (yukarıda anılan Kavala *(ihlal prosedürü)*, §§ 31-34).

34. 2020 yılının Mart ve Ağustos ayları arasında, başvuranın tutukluluğu birkaç kez yeniden incelenmiş ve tutukluluk hâli devam ettirilmiş; hâkimler ise somut delillerin varlığını, suçların ağırlığını, kaçma riskini ve alternatif tedbirlerin yetersizliğini ileri sürmüşlerdir.

2. 28 Eylül 2020 Tarihli İddianame

35. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, 28 Eylül 2020 tarihinde, başvuran hakkında anayasal düzeni ortadan kaldırma (TCK'nın 309. maddesi) ve askeri veya siyasal casusluk (TCK'nın 328. maddesi) suçlarından iddianame düzenlemiştir. Cumhuriyet savcılığı, esas itibarıyla, özellikle telefon görüşmelerine, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminden sonra gerçekleştirilen yurt dışı seyahatlere ve görüşmelere ve ayrıca STK'ların ve sivil toplum faaliyetlerinin yasa dışı amaçlarla kullanıldığı iddiasına dayanarak, ilgiliyi, yabancı istihbarat servisleriyle bağlantılarının bulunduğu belirtilen H.J.B. ile iş birliği içinde hareket etmekle (yukarıda 22. paragraf) suçlamıştır. Cumhuriyet savcılığı, bu faaliyetlerin, özellikle Gezi Parkı olayları bağlamında, Türk toplumunu etkilemeyi, harekete geçme odakları oluşturmayı ve Hükûmete yönelik gerçekleştirilecek eylemlerin zeminini hazırlamayı amaçlayan bir stratejinin parçası olduğunu ileri sürmüştür. Cumhuriyet savcılığı, özellikle casusluk ve anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs suçlamaları bakımından, başvuranın, iddia edildiği üzere Devleti zayıflatmak ve toplumun bölünmesini teşvik etmek amacıyla, ulusal ve uluslararası aktörlerle bağlantılı olarak toplumsal, kültürel ve siyasi nitelikteki bilgileri topladığını ve incelediğini, çeşitli kültürel projeleri ve yapımları finanse ettiğini veya desteklediğini ve yurt dışında bulunan gazeteciler, araştırmacılar ve *düşünce kuruluşu (think tanks)* üyeleriyle ilişkiler sürdürdüğünü ileri sürmüştür. Ayrıca Cumhuriyet savcılığı, temel hakların savunulması kisvesi altında yürütülen bu faaliyetlerin, gerçekte kitlesel protesto hareketleri için uygun koşullar yaratmayı ve terör örgütü olarak kabul edilen örgütleri doğrudan veya dolaylı olarak desteklemeyi ve ayrıca 2016 yılının Temmuz ayında yaşanan darbe girişiminin hazırlık sürecine önceden katılmayı amaçladığı kanaatine varmıştır (yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü),* § 36).

36. İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi, 8 Ekim 2020 tarihinde, iddianameyi kabul etmiş ve başvuranın tutukluluk hâlinin devamına karar vermiştir; ardından bu tedbiri birkaç kez onaylamıştır.

3. Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 Tarihli Kararı

37. Başvuran, 9 Mart 2020 tarihinde verilen tutuklama kararına itiraz etmek amacıyla, 4 Mayıs 2020 tarihinde, Anayasa Mahkemesine ikinci bir bireysel başvuruda bulunmuştur (yukarıda 33. paragraf). AYM, 29 Aralık 2020 tarihli kararında (23 Mart 2021 tarihinde yayımlanan), oy çokluğuyla (yediye karşı sekiz oyla), başvuranın tutukluluğunun hukuka uygunluğu ve süresine ilişkin şikâyet bakımından özgürlük hakkının ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. AYM, savcılık tarafından ileri sürülen unsurlara – özellikle başvuran ile H.J.B. arasındaki olduğu iddia edilen bağlantılara, dinlenen iletişimlere, el konulan dijital materyallere ve iddianameye – dayanarak, bu unsurların casusluğa ilişkin kuvvetli şüphelerin varlığını ortaya koymak için yeterli olduğu kanaatine varmıştır. Ayrıca AYM, gizlilik niteliği taşıyan ve delil toplamanın güç olduğu casusluk suçlarının özgüllüğünü vurgulamıştır; bu durum, kendisine göre, soruşturmanın başlangıç aşamasında ve tutuklama sırasında delil bakımından aranan gereklilik düzeyini haklı gösterebilmektedir (bu kararın ve muhalefet şerhlerinin bir özeti için bk. yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, §§ 59-65).

4. 18 Şubat 2020 Tarihli Beraat Kararının Bozulması

38. İstanbul 3. Bölge Adliye Mahkemesi, 22 Ocak 2021 tarihinde, 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararını bozmuş (yukarıda 30. paragraf) ve davayı İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesine göndermiştir. Bu sırada, İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi, 5 Şubat 2021 tarihinde, önünde derdest bulunan yargılamanın, İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi önünde derdest bulunan yargılamayla birleştirilmesine karar vermiştir. Böylelikle, 36. Ağır Ceza Mahkemesi önünde görülen yargılama sona ermiştir.

39. İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, 2 Ağustos 2021 tarihinde, başvuran hakkında yürütülen yargılamanın, "*Çarşı* davası" olarak bilinen ve 13. Ağır Ceza Mahkemesi önünde derdest bulunan yargılamayla birleştirilmesine karar vermiştir. 11 Eylül 2014 tarihinde açılan bu *Çarşı* davasında, otuz beş kişi, diğerlerinin yanı sıra, Gezi Parkı olayları kapsamında Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüs etmekle suçlanmıştır (TCK'nın 312. maddesi). Söz konusu kişilerin tamamının 29 Aralık 2015 tarihinde beraatine karar verilmiş, ancak Yargıtay, 28 Nisan 2021 tarihinde, söz konusu beraat kararını bozmuş ve bu yargılamanın İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi önünde başlatılmış olan yargılamayla birleştirilmesini talep etmiştir. Bu yargılama daha sonra başvuranla ilgili yargılamayla birleştirilmiş, ardından yeniden ayrılmıştır (aşağıda 42. paragraf). Söz konusu yargılama, 13. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 23 Aralık 2024 tarihinde ilgililerin beraatine karar verilmesiyle sona ermiştir (aşağıda 75. paragraf).

40. Başvuran, 8 Ekim 2021 tarihinde, kendisine yöneltilen suçlamaları reddettiği ve isnat edilen suçları oluşturan maddi ve manevi unsurların tespit edilmediğini ileri sürdüğü ilk savunma dilekçelerini sunmuştur. Bu duruşmanın sonucunda 13. Ağır Ceza Mahkemesi, özellikle HTS kayıtları (*Tarihsel Trafik Arama* – telefon numaralarını ve görüşmelerin süresini, saatini ve konumunu içeren arama verileri), dijital analizler ve MASAK raporu ışığında, kuvvetli şüphelerin bulunduğunu gösteren somut delillerin mevcut olduğu ve adli kontrol tedbirlerinin yetersiz kalacağı kanaatine vararak, başvuranın tutukluluk hâlinin devamına karar vermiştir.

41. 13. Ağır Ceza Mahkemesi, 26 Kasım 2021 ve 17 Ocak 2022 tarihlerinde, başvuranın avukatlarının katıldığı duruşmalar gerçekleştirmiştir. Her defasında başvuranın tutukluluk hâlinin devamına karar vermiştir.

42. İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, 21 Şubat 2022 tarihli duruşmada, savunma makamının sözlü beyanlarını dinlemeye devam etmiştir. Ayrıca, 2 Ağustos 2021 tarihinde birleştirilen (yukarıda 39. paragraf) *Çarşı* davasının, başvuran hakkında yürütülen davadan ayrılmasına karar vermiştir. Mahkeme,

söz konusu otuz beş kişi hakkında ayrı bir dosya açılmasını ve bu kişiler aleyhinde yürütülen yargılamaya bu yeni dosya kapsamında devam edilmesine karar vermiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, kararının gerekçesinde, başvuranın, hakkında yürütülen dosya kapsamında tutuklu olarak yargılandığını, diğer sanıkların savunmalarının dinlenmesinin tamamlandığını ve ayrılan yargılama sürecine konu olan 35 sanıkla ilgili temyiz kararında ortaya konulan hususların henüz kapsamlı bir şekilde incelenmediğini belirtmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi aynı duruşmada, mahkeme heyetinin tamamının reddine ilişkin talebi, bu talebin davayı uzatmayı amaçladığı gerekçesiyle reddetmiştir.

43. Savcılık, 4 Mart 2022 tarihinde esas hakkındaki mütalaasını sunmuş; bu mütalaada, 19 Şubat 2019 ve 28 Eylül 2020 tarihli iddianamelerde tanımlandığı şekliyle başvurana isnat edilen fiillerin, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamında Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüs suçunu oluşturduğunu savunmuştur. Savcılık, başvuranın mahkûm edilmesini ve tutukluluğunun devam etmesini talep etmiştir.

44. 21 Mart 2022 tarihli duruşmada, başvuran ve avukatları, savcı mütalaasına karşı beyanlarını sunmuşlardır. Bu vesileyle başvuran ve avukatları, özellikle olayların yaşandığı dönemde görevde olan iki eski bakan S.E. ve N.Ç.nin, lehte tanık olarak dinlenmesini talep etmişlerdir; bu kişilerin ifadelerinin, Gezi Parkı olayları sırasında başvuranın kurumsal düzeyde kurduğu temasların niteliğini aydınlatabileceğini ve başvuranın olaylara ilişkin anlatımını doğrulayabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca çeşitli ek soruşturma tedbirlerinin uygulanmasını da talep etmişlerdir. Ancak 13. Ağır Ceza Mahkemesi, aynı duruşmada bu taleplerin tamamını, yargılamaya bir katkı sağlamayacağı gerekçesiyle reddetmiştir.

45. Başvuran, 22 Nisan 2022 tarihinde nihai savunmasını sunmuştur; bu savunmada Gezi Parkı olaylarının organizasyonu, finansmanı veya yönetimine herhangi bir şekilde dâhil olduğunu reddetmiş ve beraatini talep etmiştir. Başvuran, özünde, iddianamenin yeterli olgusal ve delile ilişkin

dayanaktan yoksun olduğunu, esas itibarıyla kurgusal ve spekülatif bir yapıya dayandığını ileri sürmüştür. Dosyada, Hükûmeti devirmeye veya çalışmasını engellemeye yönelik bir planın, hiyerarşik bir yapılanmanın veya bir koordinasyon mekanizmasının varlığını gösterecek nitelikte hiçbir objektif unsurun yer almadığını belirtmiştir. Başvuran, kültürel projeler, halka açık toplantılar, kurumsal ilişkiler ve uluslararası temaslar gibi sivil toplumun normal ve yasal faaliyetleri kapsamında yer alan eylemlerin, sonradan (*a posteriori)* suç olarak yeniden nitelendirildiğini ileri sürmüştür. Hâlbuki başvurana göre, bu tür bir yeniden nitelendirme, hukuki güvenlik ilkesine ve ceza hukukunun öngörülebilirlik gerekliliğine aykırıdır. Başvuran, Gezi parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet, tahribat veya çatışma eylemleri ile kendisi arasında hiçbir doğrudan veya dolaylı bağlantı kurulmadığı kanaatindedir. Ayrıca başvuran, kendisine isnat edilebilecek hiçbir emrin, talimatın veya şiddet çağrısının bulunmadığını ve dosyadaki hiçbir unsurun bu tür eylemlere dolaylı olarak dahi katıldığı sonucuna varılmasına imkân vermediğini savunmuştur. Başvuran ayrıca, kendisine isnat edilen suçların özel bir kast unsurunun varlığını gerektirdiğini, bu unsurun ise dosyadaki hiçbir husustan anlaşılmadığını eklemiştir.

Başvuran, eylemlerinin barışçıl, aleni ve şeffaf bir sivil angajman çerçevesinde yer aldığını ve kendisine atfedilen suç kastıyla bağdaşmadığını savunmuştur. Dosyaya sunulan mali unsurların, resmi muhasebe raporları ve denetimler de dâhil olmak üzere, hiçbir yasa dışı mali akışı ortaya koymadığını da belirtmiştir. Başvuran bu hususta, Anadolu Kültür Anonim Şirketi tarafından kullanılan fonların, yasa dışı veya şiddet içeren eylemlerle hiçbir bağı olmaksızın, yalnızca usulüne uygun şekilde belgelenmiş kültürel faaliyetlere tahsis edildiğini ileri sürmüştür. Savunma makamının, bağlamından koparılmış telefon konuşmaları, hukuka uygun yurt dışı seyahatleri ve olağan kurumsal ilişkiler gibi suçlayıcı nitelik taşımayan bulgulara dayandığını iddia etmiştir. Başvuran, tek başlarına veya birlikte değerlendirildiğinde bu unsurların, ceza hukuku alanında aranan ispat eşiğini

karşılayamayacağı kanaatindedir. Son olarak başvuran, yeni deliller bulunmamasına rağmen takibatın sürdürülmesinin, iddianamenin kendisine göre barındırdığı iç çelişkilerin ve tutukluluk süresinin uzunluğunun, ceza hukukunun saptırılmış bir kullanımını ortaya koyduğunu ve bunun Anayasa ile Sözleşme'de öngörülen güvencelerle bağdaşmadığını değerlendirmiştir. Başvuran, hakkında yürütülen yargılamanın, meşru faaliyetlerin keyfi şekilde yeniden nitelendirilmesine dayandığı ve Sözleşme'den doğan kanunilik, gereklilik ve orantılılık ilkesinin gereklerini karşılamadığı sonucuna varmıştır.

E. Başvuranın müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi

1. 25 Nisan 2022 Tarihli Karar

46. 25 Nisan 2022 tarihli duruşmada başvuran, Ağır Ceza Mahkemesinin üç kişilik hâkim heyetinin üyelerinden biri olan M.B. ile heyetin tamamına yönelik bir reddi hâkim talebinde bulunmuştur. M.B. ile ilgili olarak başvuran, avukatlardan birinin esas hakkındaki savunmalarından, bu hâkimin iktidar partisiyle yakın ilişkiler içinde olduğunun anlaşıldığını ileri sürmüş ve bu gerekçeyle heyetten çıkarılmasını talep etmiştir.

47. Aynı gün, duruşma sonunda, 13. Ağır Ceza Mahkemesi başvuranın casusluk suçlamasından (yukarıda 35. paragraf) beraatine karar vermiş; Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesine dayanan suçtan suçlu bulmuş ve kendisini ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm etmiştir. Ayrıca mahkeme, başvuranın M.B.ye ve heyetin tamamına yönelik reddi hâkim talebini, yargılamayı uzatmayı amaçladığı gerekçesiyle reddetmiştir. Bunun yanı sıra Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın tutukluluk halinin devamına karar vermiştir.

48. Ağır Ceza Mahkemesi, kararında 19 Şubat 2019 (yukarıda 23-25. paragraflar) ve 28 Eylül 2020 (yukarıda 35. paragraf) tarihli iddianamelere dayanarak, iddia makamının, "renkli devrimler" ve "Arap Baharı" akımının

bir parçası olarak sunduğu Gezi Parkı olaylarının, Türkiye'de başvuran tarafından yabancı aktörlerin desteğiyle, ayrıca Anadolu Kültür A.Ş. ve *Açık Toplum Vakfı* (*Open Society Foundation*) ile bağlantılı yapılar aracılığıyla planlandığı ve yönetildiği yönündeki tezini aynen benimsemiştir. Dosyadaki unsurların genel bir değerlendirmesi sonucunda Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın gösterilerin organizasyonuna, planlanmasına, sevk ve idaresine ve finansmanına katıldığı ve meydana gelen şiddet olaylarının, kapsamı ile insani ve maddi sonuçları dikkate alındığında, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde öngörülen suçun oluşması için gerekli eşiğe ulaşacak düzeyde bir cebir ve şiddete başvurulması niteliğinde olduğu kanaatine varmıştır. Ağır Ceza Mahkemesi, eylemlerin, anayasal düzene ve Hükûmetin görevlerini yerine getirmesine yönelik somut bir tehlike oluşturması nedeniyle icra aşamasına ulaştığını göz önünde bulundurarak, toplu düzenlenen bir eylem çerçevesinde cezai sorumluluğun kapsamının, gerçek faillerin ötesine geçerek stratejik bir rol üstlenen kişileri, yani Gezi Parkı olaylarının planlanması, organizasyonu ve sevk ve idaresinde yer alan veya bunlara asli katkı sunan kişileri kapsayacak şekilde genişletilebileceğine hükmetmiştir.

49. Ağır Ceza Mahkemesi, iddianamelerde iddia makamı tarafından ileri sürülen tüm delil unsurlarına atıfta bulunmakla birlikte, yasal olarak kurulmuş bazı STK'lara mali destek sağlamak amacıyla gerçekleştirilen banka işlemlerini listeleyen 18 Ocak 2018 tarihli MASAK raporuna özellikle ağırlık vermiştir (bu rapor hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. yukarıda anılan *Kavala*, §§ 51 ve 227). Ağır Ceza Mahkemesi, dinleme kayıtları, fiziki takip tedbirleri kapsamında elde edilen unsurlar, kayıt altına alınan yazışmalar ile seyahatlere, toplantılara, mali akışlara ve iletişim faaliyetlerine ilişkin unsurları içeren toplanan tüm delillerin, başvuranın, Gezi Parkı olaylarının organizasyonunda, planlanmasında, sevk ve idaresinde, finansmanında, koordinasyonunda, medyaya yansıtılmasında ve uluslararası alana taşınmasında, kendisine göre alenen beyan edilen amaçları aşan siyasi

bir amaç izleyerek, merkezi ve yapılandırıcı bir rol oynadığını ortaya koyar nitelikte olduğunu tespit etmiştir.

50. Bu unsurları bütüncül bir şekilde değerlendiren Ağır Ceza Mahkemesi, ilk olarak yabancı aktörlerle kurulduğu iddia edilen bağların varlığını kabul etmiştir. Mahkeme özellikle, başvuranın Açık Toplum Vakfı da dâhil olmak üzere uluslararası yapılarla kurduğu temasları, yurt dışı seyahatlerini, uluslararası toplantılara katılımını ve özellikle mali transferler aracılığıyla Türkiye'de üstlendiği varsayılan aracı rolünü dikkate almıştır. Gezi Parkı olayları sırasında gözlemlenen protesto yöntemlerinin, bu kuruluşlar tarafından geliştirilen yöntemlerle örtüştüğünü değerlendirmiştir.

51. Ağır Ceza Mahkemesi daha sonra, başvuranın resmi olarak üyesi olmamasına rağmen Taksim Platformu, Taksim Dayanışması gibi hareketin merkezi yapıları ile forumların koordinasyonu üzerinde belirleyici bir nüfuz kullandığını değerlendirmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, Taksim Platformu'nun, başvuranın Anadolu Kültür Anonim Şirketi bünyesinde uzun süreden beri yakın mesleki ilişkiler içinde olduğu diğer sanık M.Ö. tarafından geniş ölçüde kontrol edildiğini kaydetmiştir. Taksim Platformu'nda verilen kararların, başvurana danışıldıktan sonra verildiğini ve Taksim Dayanışma Kolektifinin Şerafettin Can Atalay (aşağıda 86-89. paragraflar) ve Tayfun Kahraman (aşağıda 90-96. paragraflar) gibi etkili isimlerinin başvuranla temas halinde olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca Ağır Ceza Mahkemesi, başvurana veya Anadolu Kültür Anonim Şirketi'ne ait binaların toplantı, koordinasyon ve eğitim mekânı olarak kullanıldığını da belirtmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi ayrıca, başvuranın organizatörler ve katılımcılar tarafından dile getirilen ihtiyaçları karşılayarak, bazı faaliyetleri finanse ederek, banka hesaplarının açılmasını kolaylaştırarak, maske, gözlük ve çeşitli ekipmanlar gibi malzemeler sağlayarak ve özellikle ilişkili kuruluşlar aracılığıyla ilgili kişilere mali destek vererek etkinliklere lojistik, maddi ve mali destek sağladığını da kabul etmiştir.

52. Ağır Ceza Mahkemesi, dinleme kayıtlarına dayanarak başvurana atfettiği; hareketin siyasi uzantılarına, genişletilmesine, siyasallaştırılmasına ve özellikle yerel seçimler ile iktidar partisinin seçimlerde zayıflatılması perspektifi doğrultusunda somut seçim hedeflerine yöneltilmesine ilişkin stratejik ve siyasi bir düşünce yapısını öne çıkarmıştır. Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın gösterilere uluslararası destek sağlamak ve Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki baskıyı artırmak için çaba gösterdiğini yeniden tespit etmiştir. İlgilinin Avrupa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere yabancı yetkililerle, uluslararası kurum ve kuruluşlarla temas halinde olduğunu ve Türkiye'ye göz yaşartıcı gaz ihracatının durdurulmasını veya yasaklanmasını sağlamaya çalıştığını kaydetmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın İnsan Hakları Komiseri de dâhil olmak üzere uluslararası aktörleri harekete geçirmeye çalıştığını ve Gezi Parkı olaylarını uluslararası alanda Türkiye aleyhine bir bakış açısıyla sunmayı amaçlayan mektup ve bildirimlerin hazırlanmasına ve stratejik olarak uyarlanmasına katkıda bulunduğunu kaydetmiştir.

53. Ayrıca Ağır Ceza Mahkemesi başvuranın, eylemliliğin sürdürülmesini sağlamak ile sembolik ve coğrafi etkisini genişletmek amacıyla forumların kurulması ve uzun vadeli öz-örgütlenme kapasitelerini geliştirmeyi hedefleyen eğitimlerin düzenlenmesi de dâhil olmak üzere, hareketin kalıcı hale getirilmesine ve yapılanmasına katkıda bulunduğunu; bu faaliyetlerin başvurana ait veya Anadolu Kültür Anonim Şirketi ile bağlantılı mekanlarda gerçekleştirildiğini değerlendirmiştir. Son olarak Ağır Ceza Mahkemesi, görsel içeriklerin toplanması ve kullanılması, belgesellerin çekilmesi ve yayınlanması, uluslararası sergilerin düzenlenmesi ve medya, kültür ile ekonomi aktörleriyle geniş ilişkilerin sürdürülmesi aracılığıyla başvuranın olayların üretilmesi, yaygınlaştırılması ve medyada işlenmesinde oynadığı rolü kabul etmiştir.

54. Ağır Ceza Mahkemesi, başvuran tarafından cebir ve şiddete başvurulduğunu tespit etmek amacıyla birkaç aşamalı bir incelemede

bulunmuştur. İlk olarak, kendisine sunulan tüm delillere dayanarak, başvuranın Gezi Parkı olaylarının organizasyonunda, planlanmasında, sevk ve idaresinde ve finansmanında yer aldığına ve bu olaylar sırasında meydana gelen şiddet olaylarının, boyutu ve sonuçları dikkate alındığında, suçun maddi unsurunu oluşturmak için gerekli olan cebir ve şiddet kullanımı teşkil ettiğine, ayrıca olguların, suçun kast unsurunun varlığını da ortaya koyduğu sonucuna varmıştır. Ağır Ceza Mahkemesi, başvurana isnat edilen eylemlerin, Hükûmet fiilen devrilmiş olmasa veya şekli olarak bir güç kullanımı bulunmasa bile, anayasal düzen ve Hükûmetin görevlerini yerine getirmesi açısından somut ve ciddi bir tehlike arz etmesi sebebiyle, icra aşamasına ulaştığını değerlendirmiş, suç oluşturduğu iddia edilen sonucu doğurmaya yönelik elverişliliğin bulunmasını yeterli görmüştür. Ağır Ceza Mahkemesi ayrıca, toplu gerçekleştirilen bir eylem bağlamında cezai sorumluluğun, şiddetin fiili faillerinin ötesine uzanarak, olayların yürütülmesinde stratejik bir rol üstlenen (yukarıda 48. paragraf) veya bunlara önemli bir katkı sağlayan kişileri de kapsayabileceğini eklemiştir. Son olarak, Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen kamu düzeni ihlallerinin, maddi zararların ve can kayıplarının, Devlet otoritesine karşı Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi kapsamına giren bir cebir ve şiddete başvurulduğunu ortaya koyduğu kanaatine varmıştır.

55. İkinci olarak Ağır Ceza Mahkemesi, Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet olaylarının genel bir tablosunu çizmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, 78 ilde 746 gösterinin gerçekleştiğini ve bu gösteriler sırasında kamu mülklerine ve özel mülklere oldukça büyük çapta maddi zarar verildiğini kaydetmiştir. Özellikle, bir karakol, aralarında bir muhalefet partisinin genel merkezinin de bulunduğu beş kamu binası ve iktidar partisinin yerel teşkilatlarına ait on iki bina olmak üzere çok sayıda siyasi ve kurumsal binanın yanı sıra, 280 iş yeri ile 103'ü polis aracı olmak üzere 259 aracın hasar gördüğünü kaydetmiştir. Bunun yanı sıra Ağır Ceza Mahkemesi, güvenlik kamerası sistemleri, sinyalizasyon ekipmanları, kent mobilyaları,

peyzaj düzenlemeleri ve polis kulübeleri gibi birçok kentsel altyapının tahrip edildiğini veya ağır hasara uğratıldığını tespit etmiştir. Ayrıca, bu olayların bir kolluk görevlisi ile beş sivilin ölümüne yol açtığını ve yüzlerce kişinin yaralanmasına neden olduğunu eklemiştir.

56. Ağır Ceza Mahkemesi, bu fiillerin kapsamı ile insani ve maddi sonuçları göz önüne alındığında, yargı makamlarının söz konusu olayların Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamında bir cebir ve şiddet unsuru barındırdığını değerlendirmekte haklı olduğunu kabul etmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, bu nitelendirmeyi dayandırmak için, 28 Şubat 1997 tarihli askeri muhtıraya —ordunun laiklik adına dönemin Hükûmeti üzerinde kurduğu ve "postmodern darbe" olarak nitelendirilen baskı sürecine— ilişkin Yargıtay içtihadına atıfta bulunmuştur. Söz konusu içtihatta, fiziki ve manevi cebre dayanan kesintisiz bir kurumsal baskı süreci kapsamındaki eylemlerin, bu gücün doğrudan ve münhasıran Hükûmet üyelerine karşı uygulanmamış olsa dahi, Hükûmeti devirmeye teşebbüs suçunu oluşturabileceğine hükmedilmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi bu yaklaşıma göre, eylemlerin ortak bir kastla bütünleşen ve amaçlanan sonucu doğurmaya objektif olarak elverişli olan birbirine bağımlı bir bütün oluşturması halinde, belirli aşamalarda cebrin bulunmamasının cezai nitelendirmeyi engellemeyeceğini açıklamıştır. Ağır Ceza Mahkemesi ayrıca, Hükûmetin istifasına yol açabilecek nitelikteki cebir eylemlerinin sonuçsuz kalabileceğini, ancak bu durumun Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin uygulanmasına engel teşkil etmediğini belirtmiştir. Nitekim bu ayrımın tehdidin boyutu ve ilgililerin fiili katkısı dikkate alınarak yapılması gerektiğini açıklamıştır. Bu ilkeleri uygulayan Ağır Ceza Mahkemesi, yukarıda anılan davada tankların yürütülmesinin, tek başına kast ve cebir unsurlarının varlığını kanıtlamaya yettiğini; dolayısıyla *öncelikle* (*a fortiori*), Gezi Parkı olayları sırasında, özellikle Beşiktaş'taki Başbakanlık ofisi çevresinde (yukarıda 20 ve aşağıda 75. paragraflar) güvenlik güçlerine yönelik olarak işlenen şiddet

eylemlerinin, Hükûmete karşı yöneltilmiş bir cebir ve şiddetin varlığını açıkça ortaya koyduğunu değerlendirmiştir.

57. Sonuç olarak Ağır Ceza Mahkemesi, başvurana isnat edilen eylemlerin Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi anlamında anayasal düzeni ortadan kaldırmayı amaçlayan ayrı bir suçu oluşturmadığına, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamında Hükûmetin görevlerini yapmasını cebir ve şiddet kullanarak engellemeye teşebbüs suçunu oluşturduğuna hükmetmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, siyasi veya askeri nitelikteki müstakil suçlamalara ilişkin olarak, casusluk suçlamasıyla kamu davası açılmış olmasına rağmen, dosyadaki unsurların devlet sırrı niteliğindeki bilgileri kesin bir şekilde tespit etmeye ve başvuranın casusluk amacıyla bu tür bilgileri temin ettiğini veya aktardığını ortaya koymaya elverişli olmadığını belirtmiş ve bu doğrultuda başvuranın bu suçtan beraatine karar vermiştir. Bununla birlikte Ağır Ceza Mahkemesi, Gezi Parkı olayları kapsamında özellikle tahribat, kamu mülküne ve özel mülke zarar verme, kolluk kuvvetlerine mukavemet ile toplantı ve gösteri yürüyüşleri mevzuatının ihlali başta olmak üzere çok sayıda adi suçun soruşturulduğunu ve bu eylemlerin katılımcılara isnat edildiğini gözlemlemiştir. Son olarak Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın yargılama sürecindeki tutumu ve kabul edilen eylemlerin niteliği dikkate alındığında, takdiri indirim nedenlerinin uygulanmasına ve cezada indirim yapılmasına yer olmadığı kanaatine varmıştır.

2. Başvuran Tarafından Yapılan İstinaf Başvurusu

58. Başvuran, 20 Haziran 2022 tarihinde, 4 Mart 2022 tarihli karara karşı istinaf başvurusunda bulunmuştur. İlk olarak başvuran, heyetin ve hâkim M.B.nin reddi yönündeki talebini reddeden Ağır Ceza Mahkemesi kararına, adı geçen hâkimin iktidar partisiyle olan bağının ancak son duruşmada ortaya çıktığını ileri sürerek itiraz etmiştir. Ardından başvuran öncelikle, kendisinin bir çevre savunucusu olduğunu, şiddete asla başvurmadan ve bu tür

davranışları teşvik etmeden, yalnızca hukuk devletinin geliştirilmesi ve çevrenin korunması çerçevesinde hareket ettiğini savunmuştur. Başvuran usul yönünden, söz konusu yargılamada kendisine isnat edilen eylemlerle bağlantısı bulunmayan ayrı bir soruşturma kapsamında telefon dinlemelerine izin verildiği ve uygulandığı gerekçesiyle, bu dinleme kayıtlarının kullanılmasının hukuka aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca, mahkûmiyetine yol açan hazırlık işlemlerini eleştirmiş; bu işlemlerin yürürlükteki yasal hükümlere aykırı olarak yürütüldüğünü ve bu durumun yargılamanın hakkaniyete uygunluğunun bir bütün olarak ihlal edilmesine yol açtığını savunmuştur. Bunun yanı sıra, delillerin toplanmasına ilişkin taleplerinden birçoğunun yeterli gerekçe gösterilmeksizin reddedildiğini iddia etmiştir. Özellikle, olayların meydana geldiği dönemde görevde olan iki bakanın, yani Adalet Bakanı ile diğer bir bakanın tanık olarak dinlenmesi yönündeki talebinin haklı bir gerekçe gösterilmeden reddedildiğini belirtmiştir. Ayrıca, 17 Ocak 2022 tarihinde Ağır Ceza Mahkemesinin, geçerli bir gerekçe sunmaksızın, 8 Ekim 2021 tarihinde dinlenmesine karar verilen tanık S.T.nin dinlenmesinden vazgeçtiğini vurgulamıştır.

59. Suçun unsurlarına ilişkin olarak başvuran, Hükûmeti devirmeye yönelik bir eylemi planladığını, örgütlediğini veya icra ettiğini ortaya koyan hiçbir unsur bulunmadığını belirterek Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin uygulanma koşullarının oluşmadığını ileri sürmüştür. Başvuran, gösterilerin büyük bir çoğunluğunun barışçıl bir şekilde gerçekleştiğini ve şiddet eylemlerinin yalnızca son derece küçük bir kısmında tespit edildiğini vurgulamıştır. Başvuran, Gezi Parkı olaylarını örgütlediği veya finanse ettiği iddialarını da reddetmiştir. MASAK raporunun hiçbir şüpheli mali akışı ortaya koymadığını ifade etmiştir. Anadolu Kültür Anonim Şirketi'ne ilişkin olarak ise, yetkili makamlarca düzenli olarak denetlenen ve herhangi bir yasa dışı faaliyetin varlığı hiçbir zaman tespit edilmeyen, yasal olarak kurulmuş bir şirket olduğunu açıklamıştır. Başvuran, İstanbul Ticaret Mahkemesinin, 23 Aralık 2021 tarihli kararıyla, bu şirketin usulsüz hiçbir mali işlemin

bulunmadığını ve alınan bağışların münhasıran kültürel ve eğitsel amaçlarla kullanıldığını tespit ederek, şirketin feshi talebini reddettiğini eklemiştir. Protestoculara sağlandığı iddia edilen maddi yardıma ilişkin olarak başvuran; bu yardımın birkaç sandviç, eczaneden alınan bez maskeler, hamur işleri, katlanır bir masa ve bir hoparlör gibi düşük değerli ve insani nitelikteki eşyalarla sınırlı olduğunu, herhangi bir mali transferin yapılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca başvuran, ulusal mahkemelerce kabul edilen pek çok delilin, Gezi Parkı olaylarının meydana geldiği döneme ait olmadığını savunmuştur. Başvurana göre, gösterilerin örgütlenmesine, finansmanına veya koordinasyonuna ilişkin iddialar, somut bir olgusal temelden ve delillerden yoksun olarak ileri sürülmüştür.

60. Başvuran, yabancı aktörlerle temaslarıyla ilgili olarak, bunların özellikle diplomatlar, uluslararası insan hakları örgütlerinin temsilcileri, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi yetkilileri ile Avrupa parlamenterleriyle gerçekleştirilen görüşmeler olduğunu belirtmiştir. Başvuran, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının yanı sıra Adalet ve Dışişleri Bakanlarıyla da çok sayıda görüşme gerçekleştirdiğini eklemiş ve bu durumun, söz konusu temasların şeffaf ve meşru niteliğini ortaya koyduğunu ileri sürmüştür. Basına ilişkin suçlamalarla ilgili olarak ise, Videooccupy isimli belgeseli finanse ettiği hususuna itiraz etmiş; böyle bir belgeselin hiçbir zaman çekilmediğini ileri sürmüştür. Başvuran ayrıca Sırp eylemcilerle veya bunların örgütleriyle herhangi bir ilişkisinin bulunduğu hususunu inkâr etmiş, bu iddiaların herhangi bir kanıtla desteklenmediğini ileri sürmüştür.

61. Son olarak başvuran, Gezi Parkı olaylarının önceden planlandığı yönündeki tezi reddetmiş; bunun somut verilere değil, spekülasyonlara dayandığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Başvuran, kendisine yöneltilen suçlamaların "düşman ceza hukuku" mantığı çerçevesinde değerlendirildiğini ileri sürmüştür. 746 kayıtlı olay arasında hiçbir maddi, fiili veya kasıtlı bağ bulunmadığını, hiçbir şiddet eylemine katılmadığını ve söz

konusu dönem boyunca İstanbul'dan hiç ayrılmadığını ileri süren başvuran, buna rağmen tüm bu olaylardan ve bunların bazıları sırasında meydana gelen münferit şiddet olaylarından sorumlu tutulduğunu belirtmiştir.

62. Başvuran son olarak, Beşiktaş'ta bulunan Başbakanlık Çalışma Ofisinin önünde meydana gelen ve Çarşı grubuna isnat edilen şiddet olaylarında herhangi bir sorumluluğu bulunduğunu reddetmiştir (yukarıda 20, 39 ve 42. aşağıda 75. paragraflar). Başvuran, hakkında yürütülen yargılamanın başlangıçta bu gruba yönelik yürütülen yargılama ile birleştirildiğini, ardından ise ayrıldığını; oysa söz konusu fiiller ile şahsı arasında herhangi bir bağın varlığını gösteren hiçbir unsur bulunmadığını kaydetmiştir. Başvuran, bu olayların, Sincan'da tankların yürütülmesiyle ("28 Şubat 1997 Askeri Muhtırası" kapsamında, yukarıda 56. paragraf) kıyaslanarak mahkûmiyetine dayanak olarak kullanılmasının yalnızca mantıktan yoksun olmadığını, aynı zamanda suç ve cezaların kanuniliği ilkesiyle ve ceza hukukunda kıyas yasağıyla bağdaşmadığını da ileri sürmüştür.

3. Başvuranın Mahkûmiyet Kararının İstinaf Aşamasında Onanması

63. İstanbul 3. Bölge Adliye Mahkemesi, 28 Aralık 2022 tarihli kısa gerekçeli kararla, başvuranın yapmış olduğu istinaf başvurusunu reddetmiştir.

4. Temyiz Başvurusu

64. Başvuran 16 Ocak 2023 tarihinde, 28 Aralık 2022 tarihli karara karşı temyiz başvurusunda bulunmuştur. Başvuran, bu başvuruda, esas itibarıyla 13. Ağır Ceza Mahkemesi (yukarıda 44-45. paragraflar) ve İstanbul 3. Bölge Adliye Mahkemesi (yukarıda 58-62. paragraflar) önünde ileri sürdüğü argümanları yinelemiştir.

65. Yargıtay, 28 Eylül 2023 tarihli kararıyla, başvuranın Hükûmeti devirmeye teşebbüs suçundan mahkûmiyetini kesin olarak onamıştır.

Yargıtay, başvurana yöneltilen suçlamaların tamamını, kendisine isnat edilen fiilleri, Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet eylemlerinin yanı sıra ilgilinin diğer müşterek sanıklarla ve başta Avrupa Birliği kurumları, Avrupa Konseyi, sivil toplum kuruluşları ve yabancı diplomatik misyonlar olmak üzere farklı çevrelerden şahsiyetlerle olan çok sayıdaki temasını hatırlatmıştır. Bu faktörleri bir bütün olarak değerlendiren Yargıtay, bunların, başvuranın Gezi Parkı olaylarının organizasyonu, planlanması ve yönetilmesinde yer aldığını ve bu bağlamda gerçekleştirilen eylemlerin yönlendirilmesi ve finanse edilmesinde üstlendiği rolü ortaya koyduğuna hükmetmiştir. Yargıtay, olayların kronolojisi ve sonuçları göz önüne alındığında, TCK'nın 312. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen suçu oluşturan cebir ve şiddet unsurlarının gerçekleştiği hususunda hiçbir kuşku kalmadığı kanaatine varmıştır.

66. Olay ve olguların hukuki tavsifi hususunda Yargıtay, TCK'nın 312. maddesinde öngörülen suçun yalnızca Hükûmetin fiilen devrilmesini değil, aynı zamanda Hükûmetin görevlerini yapmasını engellemeye yönelik her türlü teşebbüsü de kapsadığını hatırlatmıştır. Bu suçun somut tehlike içeren bir teşebbüs suçu olduğunu, nihai amacın gerçekleşmiş olmasının gerekli olmadığını, zira bunu icra etmek amacıyla cebri hareketlerde bulunulduğunu ve bu hareketlerin arzulanan sonucu doğurmaya objektif olarak elverişli olduğunu vurgulamıştır. Kişiler veya kurumlar üzerinde uygulanan fiziksel ya da psikolojik baskı olarak anlaşılan cebir ve şiddetin suçun temel unsurlarını oluşturduğunu ve cezai sorumluluğun, eylemlerin planlanması, organize edilmesi ya da yönetilmesi sürecine katılan veya bu süreçlere esaslı bir katkı sunan herkese teşmil edilebileceğini belirtmiştir. Bu ilkeleri uygulayan Yargıtay, Gezi Parkı olaylarının, özellikle eylemlerin koordinasyonu, karışıklıkların boyutu ve bir kaos ortamı yaratılması suretiyle kendini gösteren, cebir ve şiddet yoluyla Hükûmetin görevlerini yapmasını engellemeye yönelik bir teşebbüs olarak değerlendirilebileceği kanaatine varmıştır.

67. Delillerin yasallığı konusunda Yargıtay, yargılamada kullanılan iletişim dinlemelerinin, CMK'nın 135. maddesi gereğince verilen mahkeme kararları temel alınarak ve başlangıçta hakkında tutuklama nedenlerinin varlığına dair yasal karine bulunan, "katalog" suç olarak anılan bir suça yönelik olarak yürütülen soruşturma kapsamında iç hukuka uygun olarak elde edildiğini değerlendirmiştir. Yargıtay, olay ve olguların daha sonrasında Hükûmeti devirmeye teşebbüs olarak yeniden nitelendirilmesinin, hâlihazırda izin verilmiş olan dinlemelerin geçerliliğini etkilemeyeceğini kaydetmiştir. Yerleşik içtihadına dayanarak, hukuka uygun şekilde elde edilen delillerin, aynı olaylarla ilgili ve bağlantılı kaldığı sürece, vasfı değişmiş veya bağlantılı bir suç için de kullanılabileceğine karar vermiştir. Yargıtay, ulusal güvenlik ve kamu düzeni meşru amaçları güden bu iletişim dinlemelerinin yasalara uygun olduğu ve mahkûmiyete geçerli bir şekilde dayanak olabileceği sonucuna varmıştır.

68. Son olarak, başvurana isnat edilen eylemler bakımından Yargıtay, iddia makamının, ilgili kişinin, kamuoyu önünde görünmemek amacıyla dolaylı yoldan hareket ederek, sivil toplum yapıları ile ulusal ve uluslararası ağlarla bağlantılı olarak Gezi Parkı eylemlerini organize ve koordine ettiği yönündeki değerlendirmesini benimsemiştir. Başvuran, hareketin temel yapıları üzerinde belirleyici bir nüfuz kullanmak, eylemcilere lojistik ve mali destek sağlamak, mekân tahsis etmek, finansal akışları kolaylaştırmak ve hareketin yapılandırılmasına katkıda bulunmakla suçlanmıştır. İddia makamı başvuranı ayrıca diplomatik, medyatik ve kurumsal temasların yanı sıra iletişim faaliyetleri ve medya üretimi yoluyla olayları uluslararası alana taşımaya ve Türkiye üzerindeki baskıyı artırmayı çalışmakla da suçlamıştır. Başvuran, gösterilerin hızının kesildiği sırada bile hareketi devam ettirmek ve yaymak amacıyla forumlar, eğitimler ve ağlar organize etmekle de suçlanmıştır. Yargıtay, tüm bu unsurlara dayanarak, TCK'nın 312. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen cebir ve şiddet unsurunun gerçekleştiği

ve başvuranın Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüsten sorumlu tutulması gerektiği sonucuna varmıştır.

F. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tarafından 11 Temmuz 2022 Tarihinde İhlal Prosedürü Çerçevesinde Verilen Karar

69. Daha önce belirtildiği üzere (yukarıda 15. paragraf), Mahkeme tarafından 10 Aralık 2019 tarihinde verilen ve 11 Mayıs 2020 tarihinde kesinleşen *Kavala* kararı, Sözleşme'nin 46. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, kararın icrasının denetlenmesi amacıyla Bakanlar Komitesine iletilmiştir. Kararın icra edilmediğini tespit eden Bakanlar Komitesi, 2 Şubat 2022 tarihinde, 46. maddenin 4. fıkrasına dayanan ara karar ile Mahkemeye başvurmaya karar vermiştir; Mahkeme ise *Kavala* (*ihlal prosedürü*) (yukarıda anılan) kararını 11 Temmuz 2022 tarihinde vermiştir. Mahkeme bu kararda, başvuranın 18 Ekim 2017'den bu yana kesintisiz olarak özgürlüğünden yoksun bırakıldığını kaydetmiş; ilgili kişinin derhal serbest bırakılmasını sağlama yükümlülüğünü hatırlatmış ve hakkındaki yeni suçlamaların hiçbir esaslı yeni unsura dayanmadığını, ancak daha önce incelenmiş ve yetersiz bulunmuş olan olay ve olguların yeniden nitelendirilmesinden ibaret olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme özellikle, dosyaya daha sonra eklenen bilgilerin, ileri sürülen suçların kurucu unsurlarını ortaya koyabilecek nitelikte hiçbir yeni unsur barındırmadığını ve hâlihazırda incelenmiş olan olay ve olguları yeniden nitelendirmekle yetindiğini gözlemlemiştir. Mahkeme, böyle bir yeniden nitelendirmenin, ilk kararındaki sonuçları, söz konusu kararın icrası yükümlülüğünü anlamsız kılmaksızın sorgulayamayacağını vurgulayarak; Sözleşme kapsamındaki hakların kullanımına bağlı olağan ve hukuki faaliyetlere dayanan ve ardından 18. maddenin ihlaliyle sakatlanmış bir mahkûmiyet kararıyla sonuçlanan başvuranın tutukluluk halinin devam etmesinin, kesinleşen kararının iyi niyetle uygulandığı sonucuna varılmasına imkân tanımadığını ve bu nedenle

Türkiye'nin, Sözleşme'nin 46. maddesinin 1. fıkrasının gerektirdiği üzere, anılan karara uyma yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna varmıştır (aynı kararda, §§ 157-174).

G. Başvuranın Anayasa Mahkemesi Önündeki Başvuruları

1. 9 Haziran 2022 Tarihli Bireysel Başvuru

70. Başvuran, 9 Haziran 2022 tarihinde, 25 Nisan 2022 tarihindeki mahkûmiyetine kadar devam eden tutukluluğundan şikâyetçi olmak amacıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvuran, tutukluluğunu haklı gösterecek makul şüphenin bulunmaması sebebiyle Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğini; ayrıca bir yandan tutukluluğunun devamını haklı kılacak ilgili ve yeterli gerekçelerin bulunmaması, diğer yandan aşırı uzun olan tutukluluk süresi nedeniyle 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvuran, Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrasına dayanarak, AYM önündeki yargılamanın ivedilikle yürütülmediğinden şikâyet etmiş; 6. maddenin 1. fıkrası kapsamında ise hakkında yürütülen yargılamanın adil olmadığından yakınmıştır. Başvuran bunun yanı sıra, başvurusunun öncelikli olarak incelenmesini talep etmiştir.

71. Bu başvuru ilk olarak 15 Haziran 2022 tarihinde ilgili Bölüme gönderilmiştir. AYM İkinci Bölümü, 22 Haziran 2022 tarihinde başvuruyu, yazılı görüşlerini sunması için Adalet Bakanlığına tebliğ etmiştir. Adalet Bakanlığı 24 Ağustos 2022 tarihinde görüşlerini sunmuştur. İkinci Bölüm, 12 Temmuz 2023 tarihinde dosyayı AYM Genel Kuruluna gönderme kararı almıştır. Genel Kurul, davayı 25 Temmuz 2023 tarihinde gündemine almış; aynı zamanda incelemesini erteleme kararı vermiştir. Dava, AYM önünde derdesttir.

2. 24 Ekim 2023 Tarihli Bireysel Başvuru

72. Başvuran, 24 Ekim 2023 tarihinde, diğer hususların yanı sıra, bilhassa mahkûmiyetinden şikâyetçi olmak üzere AYM'ye ikinci bir bireysel başvuruda bulunmuştur. Sözleşme'nin 18. maddesiyle bağlantılı olarak 5. maddesine dayanarak ve özellikle Mahkemenin 11 Temmuz 2022 tarihli kararına atıfta bulunarak, tutukluluğunun keyfi olduğunu ileri sürmüştür. Başvuran ayrıca Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasını (yargılamanın adilliği, kararların gerekçelendirilmemiş olması, silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edilmesi, mahkemenin bağımsız olmaması ve yargılamanın aşırı uzun sürmesi), 6. maddesinin 2. fıkrasını (masumiyet karinesine riayet edilmemesi) ve 6. maddesinin 3. fıkrasını (savunma haklarının sınırlandırılması) ile Sözleşme'nin 7. maddesini ileri sürmüştür. Başvuran öte yandan video, belgesel ve sergi hazırlığı, İnsan Hakları Komiseri ile göz yaşartıcı gaz kullanımının yasaklanması hakkında yapılan görüşmeler, diplomatik misyonlar ve siyasi figürlerle yapılan görüşmeler gibi yasal faaliyetlerin yanı sıra, insan hakları savunucusu sıfatıyla yürüttüğü faaliyetleri ve sivil toplumun güçlendirilmesi amacıyla Anadolu Kültür A.Ş. kapsamında yürüttüğü demokrasi yanlısı eylemlerin, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin, tek başlarına ve 18. maddesiyle bağlantılı olarak, ihlal edilmesi suretiyle haksız biçimde suç olarak gösterildiğini ileri sürmüştür. Başvuran, tecrit koşullarından da yakınmıştır. Ayrıca, davasının kendine özgü koşulları ışığında değerlendirildiğinde tutukluluk süresinin aşırı uzun olduğunu ve Sözleşme'nin 3. maddesinin kapsamına girmek için gereken asgari ağırlık eşiğine ulaştığını ileri sürerek, anılan maddenin ihlal edildiğinden de şikâyetçi olmuştur.

73. Bu başvuru, 18 Ocak 2024 tarihinde, öncelikle ilgili Bölüme havale edilmiştir. AYM Birinci Bölümü, 1 Şubat 2024 tarihinde, bireysel başvuruyu, yazılı görüşlerini sunması için Adalet Bakanlığına tebliğ etmiştir. Adalet

Bakanlığı 3 Nisan 2024 tarihinde, AYM'ye görüşlerini sunmuştur. Bu başvuru da aynı şekilde derdesttir.

3. Bakanlar Komitesi Kararı

74. Bakanlar Komitesi, 1563. toplantısında (9-11 Haziran 2026), başvuranın tutukluluk halinin devam etmesinden duyduğu derin endişeyi bir kez daha dile getirmiş ve yargı makamları da dâhil olmak üzere Türk makamlarına, başvuranın derhâl serbest bırakılmasını sağlamak için vakit kaybetmeden gerekli tüm tedbirleri alma yönünde yeniden çağrıda bulunmuştur. Bakanlar Komitesi, özellikle, bu davanın ulusal hukuk sistemi çerçevesinde hızlı ve etkili bir şekilde çözülebilmesi amacıyla, Anayasa Mahkemesi tarafından 31 Ağustos 2026 tarihinden önce ivedilikle ve Sözleşme'ye uygun bir karar verilmesinin zorunlu gereksinim olduğunu kesin bir dille vurgulamıştır (CM/Del/Dec(2026)1563/H46-40).

H. Başvuran Tarafından Sunulan Diğer Belgeler

75. Başvuran, 2 Ağustos 2021 tarihinde (yukarıda 39. paragraf) başvuran hakkında yürütülen yargılama ile birleştirilen ve daha sonra yine bu yargılamadan ayrılan (yukarıda 42. paragraf) Çarşı davası kapsamında yargılanan otuz beş sanığın, İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesinin 23 Aralık 2024 tarihli kararıyla delil yetersizliğinden beraat ettiğini Mahkemeye bildirmiştir. Söz konusu sanıklar, Beşiktaş'ta meydana gelen olayların sorumlusu olmakla suçlanmaktaydılar (yukarıda 20 ve 39. paragraflar). Sanıklara, Gezi Parkı olayları bağlamında, Beşiktaş ilçesinde bulunan Başbakanlık Çalışma Ofisi ile Adalet ve Kalkınma Partisi binalarına taş ve molotofkokteylleri ile saldırılar düzenledikleri ve Hükûmeti devirmeye teşebbüs ettikleri suçlamaları yöneltilmişti. Ağır Ceza Mahkemesi gerekçesinde, özellikle, sanıkların hem 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet hem de TCK'nın 312. maddesinin 1.

fıkrası anlamında Hükûmeti devirmeye teşebbüs nedeniyle yargılanmış olmalarına rağmen, bu suçların kurucu unsurlarının yeterince kesin ve somut bir biçimde ortaya konulmadığı kanaatine varmıştır. İlgililerin -anayasal hakların ve demokratik ifade özgürlüğünün kullanılması kapsamında bir faaliyet olan- Gezi Parkı projesine karşı düzenlenen gösterilere bireysel veya kolektif olarak katıldıkları sabit olmakla birlikte, hiçbiri hakkında, şiddet içeren veya suç teşkil eden eylemlere katıldıklarını ya da Hükûmeti devirmeyi amaçlayan, eşgüdümlü, yapılı ve hiyerarşik bir plan çerçevesinde hareket ettiklerini ortaya koyan herhangi bir unsur bulunmadığını kaydetmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, telefon dinlemeleri ve konum verileri dâhil olmak üzere dayanılan delillerin kabul edilebilir bulunmadığını, iddia edilen olayların hemen ardından herhangi bir tutanak tanzim edilmediğini ve sanıkların kendilerine isnat edilen eylemlerin hiçbirini kabul etmediklerini tespit ederek; isnat edilen suçların maddî ve manevi unsurlarını ortaya koymaya elverişli deliller bulunmaması nedeniyle ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince, sanıkların her birinin beraat etmelerinin gerekli olduğu sonucuna varmıştır.

76. Başvuran, *Tabii* adlı dijital platformun 7 Mayıs 2023 tarihinde, TRT (kamu kanalı) tarafından finanse edilen *Metamorfoz* adlı diziyi yayımlamaya başladığını ileri sürmektedir. Bu dizi, başvuranla fiziksel ve biyografik açıdan açıkça benzerlik gösteren bir antagonist, "kötü bir kapitalist", casus ve suçlu olarak betimlenen bir karakteri ekranlara taşımaktaydı. Başvuran adına Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına, İstanbul Sulh Ceza Hâkimliğine ve Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna şikâyetlerde bulunulmuş ve söz konusu şikâyetler bu makamların tümü tarafından farklı tarihlerde reddedilmiştir.

77. Başvuran ayrıca, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından 9 Ekim 2023 tarihinde kendisine Václav Havel Ödülü verilmesi sonrasında, üst düzey Türk devlet yetkililerinin kendisi hakkında alenen yaftalayıcı beyanlarda bulunduğunu ileri sürmektedir. Başvuran, ülkenin üst düzey yetkilileri tarafından, aleyhine yürütülen ceza yargılaması ile Bakanlar Komitesi önündeki sürece ilişkin olarak yapılan ve ilk karar kapsamında

Mahkemenin bilgisine sunulan beyanlarla benzerlik gösteren çok sayıda açıklamayı Mahkemeye iletmiştir (yukarıda anılan *Kavala*, § 61).

78. Başvuran ayrıca, 2002 yılında kurduğu ve 2017 yılında yakalanmasına kadar başkanlığını yürüttüğü kâr amacı gütmeyen bir kültürel kuruluş olan Anadolu Kültür A.Ş.nin, on sekiz yılı aşkın süre boyunca tamamen yasal bir çerçevede kültürel diyalog ve kültürel hakların teşviki faaliyetlerinde bulunduğunu ve bu şirketin hesap ile faaliyetlerinin düzenli denetimlere tabi tutulduğunu, herhangi bir mali usulsüzlüğe rastlanmadığını ileri sürmektedir. Başvuran, Ticaret Bakanlığı tarafından 2020 yılında, ticari olmayan faaliyetlere ilişkin şirketler hukukunun, kendisine göre kısıtlayıcı bir yorumuna dayanılarak başlatılan tasfiye sürecinin, Yargıtayın Eylül 2024'teki içtihat değişikliğinin ardından sonuçlandığını açıklamaktadır. Ayrıca, bu içtihat değişikliğinin ticaret mahkemelerinin önceki kararlarıyla çeliştiğini ve *Open Society Foundation'*dan alınanlar dâhil olmak üzere şirketin tüm finansmanının şeffaflığı ile yasallığını teyit eden 4 Ağustos 2020 tarihli resmi raporu göz ardı ettiğini ifade etmektedir.

II. İÇ HUKUK KURALLARI VE UYGULAMASI

A. Anayasa

79. Anayasa'nın 2. maddesi aşağıdaki şekildedir:

> "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir."

80. Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasının somut olayla ilgili kısımları aşağıdaki şekildedir:

> "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası

andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır."

81. Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrasının somut olayla ilgili kısımları aşağıdaki şekildedir:

"3. Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır (...)"

82. Anayasa'nın 153. maddesinin 6. fıkrası aşağıdaki şekildedir:

"Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar."

B. Türk Ceza Kanunu

83. Türk Ceza Kanunu'nun ilgili hükümleri aşağıdaki şekildedir:

309. Maddenin 1. Fıkrası

"Cebir ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını kısmen veya tamamen [*sic*-metinde aynen alıntı] önlemeye teşebbüs edenler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılırlar."

312. Maddenin 1. Fıkrası

"Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir."

314. Madde

"1. Bu kısmın dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

2. Birinci fıkrada tanımlanan örgüte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir.

(...)"

328. Maddenin 1. Fıkrası

"Devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararları bakımından, niteliği itibarıyla, gizli kalması gereken bilgileri, siyasal veya askerî casusluk maksadıyla temin eden kimseye on beş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası verilir."

C. Ceza Muhakemesi Kanunu

84. CMK'nın 100. maddesinin 1. fıkrası aşağıdaki şekildedir:

"1. Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez.

(...)"

D. Müebbet Hapis Cezasının İndirilemez Bir Nitelik Taşıması

85. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 107. maddesi, ilke olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanların otuz yılını, normal rejim kapsamında müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanların yirmi dört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanların cezalarının üçte ikisini çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilmelerini öngörmektedir. Ancak bu imkân, Devlete veya anayasal düzene karşı işlenenler de dâhil olmak üzere bazı ağır suçlar bakımından hariç tutulmuştur. Cezaların zamanaşımı ile ilgili olarak, süreler her ne kadar ilke olarak cezanın ağırlığına göre belirlenmiş olsa da bu süreler ne müebbet hapis cezaları (ağırlaştırılmış veya olağan) ne de devlete karşı işlenen bazı ağır suçlar bakımından uygulanmaktadır. Bu bağlamda, TCK'nın 312. maddesinin anayasal düzene karşı işlenen suçları cezalandırması sebebiyle, koşullu salıverilme ve zamanaşımı mekanizmaları bu dayanakla mahkûm edilen kişiler hakkında uygulanmamaktadır. Ayrıca,

ağır hastalık veya yaşlılık hallerinde Cumhurbaşkanı tarafından istisnai olarak tahliye kararı verilebilir. Son olarak, toplumsal mülahazalara karşılık vermek amacıyla dönemsel olarak genel veya kısmi af kanunları çıkarılabilir (daha ayrıntılı bilgi için, bk. *Öcalan/Türkiye (no 2)*, no. 24069/03 ve diğer 3 başvuru, §§ 62-71, 18 Mart 2014).

E. Anayasa Mahkemesi İçtihatları

1. Şerafettin Can Atalay Davası

86. Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak yürütülen başvuranla aynı ceza yargılamasına tabi tutulan, avukat ve insan hakları savunucusu Şerafettin Can Atalay, TCK'nın 312. maddesi uyarınca cebir ve şiddet kullanarak Hükûmeti devirmeye teşebbüse yardım etme suçundan İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından on sekiz yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Anılan karara yönelik istinaf başvurusu tahliye talebiyle birlikte reddedilmiştir. Yargıtay önündeki temyiz incelemesi devam ederken, Türkiye İşçi Partisinden (TİP) milletvekili seçilmiş ve yasama dokunulmazlığı gerekçesiyle durma kararı verilmesini ve tahliye edilmesini talep etmiştir. Bu talepler reddedilmiş ve mahkûmiyeti onanmıştır.

87. Bireysel başvuruda bulunulması üzerine AYM, 25 Ekim 2023 tarihli kararında (*Şerafettin Can Atalay* (*no. 2)*, B. No: 2023/53898), Atalay'ın yararlandığı yasama dokunulmazlığına rağmen tutukluluk halinin devam etmesinin Anayasa'nın 19 ve 67. maddelerine aykırı olduğuna hükmetmiştir. İlgili kişinin seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı ile kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu karara rağmen, 13. Ağır Ceza Mahkemesi Atalay'ın tutukluluk halinin devamına karar vererek dosyayı Yargıtaya göndermiş; Yargıtay 3. Ceza Dairesi ise 8 Kasım 2023 tarihli kararıyla AYM'nin kararına uymayı reddetmiş; mahkûmiyet kararının kesin nitelikte olduğunu teyit etmiş, kararının Türkiye Büyük Millet

Meclisine iletilmesini talep etmiş ve AYM'nin ilgili üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunulmasına karar vermiştir.

88. AYM, 21 Aralık 2023 tarihli ikinci kararında (*Şerafettin Can Atalay no. 3*, B. No: 2023/99744) daha önce verdiği kararın icra edilmediğini tespit etmiş ve bunu anayasal düzenin ağır ihlali olarak değerlendirmiştir. Uyuşmazlığın artık başvuranın bireysel durumuyla sınırlı olmadığına, kendi kararlarına riayet edilmesine ilişkin temel bir sorunu gündeme getirdiğine hükmetmiştir. Böylece, tahliye edilmesine karar verildiği halde ilgilinin tutukluluk halinin devam etmesinin, bireysel başvuru hakkının ve buna bağlı olarak seçilme hakkı, siyasi faaliyette bulunma hakkı ve kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlali olarak değerlendirildiği sonucuna varmıştır.

AYM özellikle, ulusal mahkemelerin, kararını icra etmeyi reddetmesinin, anayasal başvuru yolunun etkililiğini zedeleyen ayrı bir ihlal teşkil ettiğini kaydetmiştir. "Anayasa Mahkemesi kararlarının etkili bir şekilde uygulanmasının, bireysel başvuru hakkının vazgeçilmez bir unsuru olduğunu" (§ 56) ve bu kararlara uyulmamasının, anılan hakkın "açık ve ağır bir şekilde ihlali anlamına geldiğini" (§ 56) hatırlatmıştır. Ayrıca, derece mahkemelerinin ihlal kararını uygulamaktan kaçındığını ve açıkça karara uymayı reddetmeye kadar varmak suretiyle hukuki dayanaktan yoksun bir tutum benimsediğini tespit etmiştir (§ 50). Son olarak, bu durumun hukuk devleti açısından doğurduğu sonuçları gözler önüne sermiştir. AYM, "(...) kararlarının (...) yerine getirilmemesi veya icrasının geciktirilmesinin bireyin yaşamı ve devletin işleyişi açısından (...) ciddi sonuçlar doğurduğunu" (§ 58) ve "hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir devlette, (...) yargı kararlarının (...) sonuçsuz bırakılmasının kabul edilemez olduğunu" (§ 58) vurgulamıştır. Ayrıca AYM, kararlarına uyulmamasının "hukuk devletine olan bireysel ve toplumsal güveni sars[tığını]" (§ 59) ve mahkemelere başvuran kişilerin tanınmış haklarının etkili bir şekilde uygulanmasından mahrum bırakılarak anayasal düzeni tehlikeye attığını da eklemiştir. Bu bağlamda "Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamındaki incelemesinin, temel hak ve

özgürlüklerin güvence altına alınmasında ve geliştirilmesinde bireylere en üst düzeyde koruma sağladığı" ve "Anayasa Mahkemesi kararının uygulanmasının reddedilmesinin başvurucu yönünden Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan bireysel başvuru hakkına ilişkin tüm güvenceleri anlamsız hâle getirdiği" (§ 71) sonucuna varmıştır.

89. Bu tespitlere rağmen, ceza mahkemeleri AYM'nin kararlarına uymamıştır. Milletvekilliği düşürülen Atalay halen tutuklu olup Mahkemenin, Anayasa Mahkemesinin ilgili üyeleri hakkında muhtemel ceza yargılamaları açılıp açılmadığı hususunda herhangi bir bilgisi bulunmamaktadır. Atalay, 16 Nisan 2024 tarihinde Mahkemeye başvuruda bulunmuştur; bu başvuru 27 Ağustos 2024 tarihinde Türk Hükûmetine bildirilmiş olup halen derdesttir.

2. Tayfun Kahraman Davası

90. Şehir plancısı ve akademisyen olan Tayfun Kahraman, Gezi Parkı olaylarıyla ilişkili olarak başvuran hakkında başlatılan ceza yargılamasında yargılanan sekiz sanıktan biriydi. TCK'nın 312. maddesi uyarınca, Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak devirmeye teşebbüse yardım etme suçundan on sekiz yıl hapis cezasına mahkûm edilmişti. Kahraman, Taksim Dayanışması platformunun yetkilileri ve sözcülerindendir (yukarıda 18 ve 20. paragraflar).

91. AYM Genel Kurul halinde toplanarak,17 Ekim 2025 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan, 31 Temmuz 2025 tarihli (başvuru no. 2023/98215) kararla, Tayfun Kahraman tarafından yapılan bireysel başvuruyu karara bağlamıştır. Genel Kurul, beşe karşı dokuz oyla, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

92. AYM kararına, öncelikle davanın olgusal bağlamını hatırlatarak başlamıştır. Kahraman, Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması projesine karşı 28 Mayıs ile 30 Ağustos 2013 tarihleri arasında gerçekleşen, ülke geneline yayılan ve kısmen şiddet olaylarına dönüşen gösteriler neticesinde yargılanan sekiz sanıktan biriydi. İlgili, olayların yaşandığı dönemde Türk Mühendis ve

Mimar Odaları Birliği bünyesinde sorumluluklar üstlenmekte, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir organ nezdinde uzmanlık görevleri yürütmekte ve 2014 yılından bu yana üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktaydı. Resmi verilere ve Türkiye İnsan Hakları Kurumunun Ekim 2014'te yayımlanan bir raporuna dayanan AYM, binlerce eylem, milyonlarca katılımcı, ölümler, çok sayıda yaralanma ile gerek göstericiler gerekse kolluk kuvvetleri hakkında yürütülen soruşturmalar ve tutuklamalarla karakterize edilen Gezi Parkı olaylarının ülke çapındaki boyutunu da göz önünde bulundurmuştur.

93. AYM, esasa ilişkin olarak ulusal mahkemelerin, temel olarak sosyal medya paylaşımlarına, kamuoyuna yapılan açıklamalara ve Taksim Dayanışması gibi platformlara katılımına dayanarak, müşterek sanığa olayların başlatılmasında, koordinasyonunda ve yayılmasında aktif bir rol isnat etmiş olduğunu gözlemlemiştir. Anayasa Mahkemesi, şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

> "49. Bununla birlikte Mahkemeler cezalandırmaya dayanak olarak gösterilen sosyal medya paylaşımları ile basın açıklamalarını (...) aktarmakla, paylaşımlarda yer alan ifadelerin genel olarak provokatif nitelikte olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Dolayısıyla yargı mercileri kararlarında mahkûmiyet kararına esas alınan çok sayıda sosyal medya paylaşımından hangisinin doğrudan şiddeti teşvik eden ya da şiddete özendiren yahut cebir ve şiddet kullanarak hükûmeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etmeye yönelik ifadeler içerdiğini gösteren bir gerekçeye yer vermemiştir. Paylaşım ve açıklamaların şiddet içeren olaylarla olan illiyet bağı tartışılmamıştır. Sonuç olarak Mahkemelerin yaptığı değerlendirmelerden tam olarak hangi sözlerin kışkırtıcı nitelikte olduğu anlaşılamadığı gibi bu paylaşım ve açıklamaların akabinde bunlarla bağlantı kurulabilir nitelikte nasıl bir şiddet olayının meydana geldiği ya da bunların somut olarak hangi şiddet olaylarına yol açtığı da anlaşılamamıştır. Öte yandan ilk derece mahkemesi başvurucunun Gezi olaylarına ilişkin olarak toplumsal ve küresel düzeyde algı oluşturulması amacıyla film, belgesel ve video çekimlerini koordine ettiğini belirtmiş ancak hangi filmde hangi ifadelerle nasıl bir algı oluşturduğuna dair herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu tespitler neticesinde şiddet olaylarının meydana gelmesinde başvurucuya yüklenen aktif rolün ne olduğu karardan anlaşılamamaktadır."

94. AYM, Yargıtayın mahkûmiyeti onarken, ilk kez temyiz aşamasında ileri sürülen iletişim dinleme kayıtlarına dayandığını; ilgili kişiye bu kayıtların uygunluğuna itiraz etme imkânı tanımadığını ve bu suretle silahların eşitliği ile çekişmeli yargılama ilkelerine aykırı hareket ettiğini de kaydetmiştir. Ayrıca, mahkemelerin önceden var olan bir planın veya örgütün varlığını ikna edici bir biçimde ortaya koymadığını, diğer sanıklarla kurulan sınırlı ve yeterince somutlaştırılmamış temasları zikretmekle yetindiğini, bunun yanı sıra, forumlara katılma iddiaları ile gerçekleşen şiddet eylemleri arasındaki bağı da açıklamadığını gözlemlemiştir. Son olarak, Gezi Parkı olaylarının niteliği hususunda şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

> "56. Son olarak başvurucu, (...) ilk derece ceza mahkemesinde Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak başka sanıkların yargılandığı bir davada Gezi eylemlerinin anayasal hak kapsamında değerlendirildiğini, ayrıca Taksim Dayanışmasının suç örgütü olduğuna dair herhangi bir delil bulunmadığı tespitlerine yer verildiğini ve bu kararın kesinleştiğini belirtmiştir. Somut olayda başvurucunun kendi davasında aynı konunun neden farklı yorumlandığına dair Mahkemelerce yeterli bir gerekçe de ortaya konulmamıştır."

95. AYM, bu gerekçe eksikliklerinin, usule ilişkin güvencelere yönelik ihlallerle birleştiğinde, bir bütün olarak adil yargılanma hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

96. Anayasa Mahkemesinin *Tayfun Kahraman* davasındaki kararının ardından durum, *Şerafettin Can Atalay* davasındakine benzer bir şekilde gelişmiştir (yukarıda 86-89. paragraflar). Anayasa'nın 153. maddesi uyarınca dosya, tespit edilen ihlallerin ortadan kaldırılması için gerekli tedbirleri alması amacıyla görevli 13. Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir. Bununla birlikte, 13. Ağır Ceza Mahkemesi 6 Kasım 2025 tarihli kararında, yargılamanın yenilenmesi ve tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılma taleplerini reddetmiştir. 13. Ağır Ceza Mahkemesi esasen, AYM'nin kararının, yargılamanın yenilenmesini veya cezanın infazının ertelenmesini gerektirmediği gerekçesiyle, söz konusu kararın gereğinin yerine

getirilmesine yer olmadığı kanaatine varmıştır. Bu karara karşı yapılan itiraz, 13 Kasım 2025 tarihinde İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesince reddedilmiştir.

97. Kahraman 27 Kasım 2025 tarihinde, sağlık durumunun sürekli olarak kötüleşmesi nedeniyle tahliye edilmek amacıyla ihtiyati tedbir talebinde bulunmak üzere AYM'ye ikinci kez bireysel başvuruda bulunmuştur. AYM, 3 Aralık 2025 tarihli kararında, ilgili kişinin sağlık durumunun takip edilmesine karar vererek ve gerekli görülmesi hâlinde hastaneye kaldırılma imkânı tanıyarak, sağlık nedenleriyle tahliye edilme talebini reddetmiştir.

III. ULUSLARARASI HUKUK KURALLARI VE UYGULAMASI

A. İnsan Hakları Savunucularının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Korunmasına ve Rollerine İlişkin Uluslararası Metinler

98. Avrupa Konseyi metinleri ile insan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının korunmasına ve rollerine ilişkin ilgili diğer uluslararası metinler, *Aliyev/Azerbaycan* (no. 68762/14 ve 71200/14, §§ 88-92, 20 Eylül 2018) ve *Kavala* (yukarıda anılan, §§ 74-76) kararlarında açıklanmıştır. Bu belgeler bir bütün olarak ele alındığında, lobicilik faaliyeti, durum tespiti, farkındalık yaratma, uluslararası mekanizmalarla iş birliği ve kamusal tartışmalara katılım gibi barışçıl faaliyetlerin insan hakları savunucularının görevinin tam da merkezinde yer aldığını ve bu faaliyetlerin, ceza hukuku yoluyla baskı uygulanması yerine, Sözleşme'nin gerekliliklerine uygun olarak devletler tarafından daha fazla koruma sağlanmasını gerektirdiğini teyit etmektedir.

B. Venedik Komisyonunun Türkiye'deki Yargı Erki Hakkındaki Metni

99. Venedik Komisyonu, 10-11 Mart 2017 tarihlerindeki 110. Genel Kurul Toplantısında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda değişiklik yapılmasını ve başkanlık sisteminin getirilmesini öngören kanun tasarısı hakkında eleştirel bir görüş sunmuştur (bu metnin ilgili kısımları için bk. *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no 4)*, no. 13609/20, § 115, 8 Temmuz 2025). Komisyon, uluslararası normlara aykırı olacak şekilde, özellikle Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yapısını doğrudan ya da dolaylı olarak Cumhurbaşkanının kontrolü altına koyacak biçimde değiştireceği gerekçesiyle, anılan reformun yargının bağımsızlığını ciddi şekilde zayıflatacağı değerlendirmesinde bulunmuştur. Komisyon, bu Kurulun, hâkim ve savcıların kariyeri ile haklarında verilebilecek disiplin tedbirleri hususunda oynadığı merkezi rol göz önüne alındığında, anılan reformun, yürütmenin yetkisini aşırı ölçüde güçlendireceği, yargısal denetimi zayıflatacağı ve yeterli fren ve denge mekanizmalarından yoksun bir başkanlık rejimi kuracağı, bu suretle otoriter bir sapma konusunda ciddi bir risk doğuracağı sonucuna varmıştır.

C. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri

100. Dönemin İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović, 1-5 Temmuz 2019 tarihlerinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret sonucunda, ceza adaleti sisteminin işleyişine dair kaygı verici bir tespitte bulunmuştur. Mijatović, 19 Şubat 2020 tarihinde yayımlanan raporunda, diğer benzer dosyalarda olduğu gibi *Kavala* davasında da yargı makamlarının, delillerin toplanıp incelenmesinden bile önce, başlangıçtan itibaren suç kastı varsayma eğiliminde olduğunu, böylece yargılamanın her aşamasında ispat mantığını tersine çevirdiğini kaydetmiştir. Komiser, bu uygulamanın, hukuki güvenliği zayıflatarak ve sivil toplum üzerinde güçlü bir caydırıcı etki yaratarak,

Sözleşme tarafından korunan hukuka uygun eylemleri ağır suçların dolaylı delilleri olarak yeniden nitelendirilmesine yol açabileceğini ve suçluluğu kanıtlayan somut unsurlardan ziyade varsayılan niyetlere dayanan yargılama riskini beraberinde getirdiği değerlendirmesinde bulunmuştur.

101. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri 5 Mart 2024 tarihinde, "*Türkiye'de İfade ve Medya Özgürlüğü ile İnsan Hakları Savunucularının ve Sivil Toplumun Durumuna İlişkin Memorandum*" yayımlamıştır (CommDH(2024)16). Bu memorandumun ilgili bölümleri aşağıdaki şekildedir (Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından yapılan çeviri):

> "26. Komiser, olağanüstü halin etkilerinin ortadan kaldırılmamış olmasını ve bu etkilerin insan hakları savunucularının ve sivil toplumun çalışmalarını hâlâ son derece olumsuz bir şekilde etkilemeye devam etmesini son derece üzücü bulmaktadır (...) Komiserin defalarca müdahil olduğu *Osman Kavala/Türkiye* davasında Mahkeme tarafından verilen kararın etkili bir şekilde uygulanmamış olması, Türk makamlarının, insan hakları savunucularına ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik düşmanca yaklaşımının en bariz örneğidir."

102. Komiser, aynı memorandumda, 2020 tarihli raporunda ve sonraki müdahalelerinde dile getirdiği tespitleri hatırlatarak ve detaylı olarak inceleyerek Türkiye'de yargının durumuna ilişkin büyük ölçüde endişe verici bir tablo çizmiştir. Özellikle yürütmenin, hâkim ve savcıların kariyeri ve haklarında tesis edilebilecek disiplin tedbirleri üzerindeki etkisinin kararlı bir şekilde azaltılması yoluyla Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yapısal bağımsızlığının güvence altına alınmasının aciliyetini; ayrıca ceza adaleti sisteminde devam eden aksaklıklara, özellikle de tutuklamanın kötüye kullanılmasına ve hukuk devletinin temel ilkelerine riayet edilmemesine karşı etkili çözümler getirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Komiser ayrıca, Ceza Kanunu ile terörle mücadele mevzuatında, Mahkemenin içtihadına ve Venedik Komisyonunun tavsiyelerine dayanan esaslı bir reform yapılması için çağrıda bulunmuştur.

103. Komiser, yargının siyasi çıkarlar karşısındaki kalıcı taraflılığını ve yargı erkinin kronik bağımsızlık eksikliğini de eleştirmiş; bu tespitlerin, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından da doğrulandığını belirtmiştir. AYM kararlarının sürekli olarak yerine getirilmemesinden özellikle endişe duyduğunu ifade etmiş; bu durumun, anılan yargı organına yönelik kamuoyu önündeki saldırılar, bazı kararlarının uygulanmasının reddedilmesi ve yasama reformları gerektiren pilot kararlar karşısında Millet Meclisinin eylemsizliği nedeniyle daha da ağırlaştığını belirtmiştir. Komisere göre bu durum, hukuk devleti açısından ciddi bir gerileme teşkil etmekte, insan hakları konusunda başvuru yolu olan AYM'nin etkinliğini zayıflatmakta ve insan hakları savunucuları ile gazetecileri susturmak amacıyla yargının kötüye kullanılmasının yaygın bir örüntüsünün parçasını teşkil etmekte; böylece Türkiye'de hukuk devleti ile temel hakların korunması üzerinde varoluşsal bir risk oluşturmaktaydı.

104. Memorandumun sonuç kısmı aşağıdaki şekildedir (Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından yapılan çeviri):

> "58. (...) gerçek ve kalıcı bir değişimin sağlanabilmesi için Türk makamlarının sivil toplumla yapıcı bir şekilde etkileşim kurması, kısıtlayıcı yasaları yeniden inceleyip gözden geçirmesi; insan hakları savunucularını, gazetecileri, aktivistleri ve ifade özgürlüklerini kullandıkları için hapsedilen diğer tüm kişileri serbest bırakması; Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına saygı duyması ve bunları uygulaması; yargı erkinin tarafsızlığını ve bağımsızlığını güvence altına alması önem taşımaktadır. İnsan hakları korumasının güçlendirilmesi, diyalog ve kapsayıcılığın teşvik edilmesi ile farklı görüşlere saygı kültürünün tesis edilmesi, Türkiye'deki insan hakları durumunu iyileştirmek için elzem adımlardır. Komiser, mevcut kritik durumu tersine çevirmeyi amaçlayan bir sürecin başlatılmasına yönelik iradenin yakın zamanda somutlaşacağı yönündeki samimi umudunu dile getirmektedir."

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. ANAYASA MAHKEMESİ ÖNÜNDE BİREYSEL BAŞVURU YOLUNUN TÜKETİLMEDİĞİNE DAİR İTİRAZ HAKKINDA

105. Başvuran, Sözleşme'nin 3, 5, 6, 7, 10, 11 ve 18. maddelerinin ihlal edildiğinden şikâyet etmektedir.

106. Mahkeme, Hükûmetin iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin genel bir itirazda bulunduğunu gözlemlemektedir. Nitekim Hükûmet, başvuranın yaptığı iki bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesi önünde derdest olması nedeniyle başvurunun vaktinden önce yapıldığı kanaatindedir. Çözüme kavuşturulması gereken ilk mesele, başvuranın Mahkemeye başvurmadan önce bu yargılamaların sonucunu beklemek zorunda olup olmadığıdır. Hükûmet tarafından ifade edilen diğer itirazlar, Sözleşme'nin ilgili hükümleri bağlamındaki şikâyetlerin incelenmesi kapsamında ele alınacaktır.

A. Tarafların İddiaları

1. Hükûmet

107. Hükûmet, iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle bir kabul edilemezlik itirazında bulunmaktadır: Hükûmet, başvuranın, Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan ve esas itibarıyla Mahkeme önünde ileri sürülen şikâyetlerle aynı konuları içeren iki bireysel başvurunun (9 Haziran 2022 ve 24 Ekim 2023 tarihlerinde yapılmış olan) sonucunu beklemeden, Mahkemeye vaktinden önce başvuruda bulunduğu kanaatindedir. Ayrıca, bu başvurunun, 2019 ve 2022 tarihli kararlara konu olan başvurulardan farklı olduğunu; zira Anayasa Mahkemesi tarafından henüz incelenmemiş olan yeni olay ve olgular ile şikâyetlere dayandığını ileri sürmektedir. Hükümet, *Uzun/Türkiye* (k.k.) (10755/13 sayılı, 30 Nisan 2013) kararından bu yana, söz konusu hukuk yolunun sonucunu beklemeden Mahkemeye sunulan

başvuruların tutarlı bir şekilde kabul edilemez olduğuna karar verildiğini ve Anayasa Mahkemesine sunulan iki bireysel başvurunun yapılmasından bu yana geçen sürenin açıkça yetersiz olduğunu ileri sürmektedir.

108. Hükûmet ayrıca Anayasa Mahkemesinin etkili bir iç hukuk yolu sunduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda, 2022 ile 2025 yılları arasındaki ihlal tespitlerinin neredeyse tamamı açısından, kararlarının icra edilme oranının %99,84 olduğunu ifade etmektedir. Hükûmet, nadir görülen icra etmeme vakalarının daha sonra çözüme kavuşturulduğunu ve münferit vakalardan hareketle yapısal bir etkisizliğin var olduğu sonucunun çıkarılamayacağını ileri sürmektedir. Hükûmet, Mahkemenin içtihadı uyarınca, soyut nitelikteki basit şüphelerin, başvuranı iç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğünden muaf tutmaya yeterli olmadığı kanaatindedir.

109. Hükûmet, duruşma sırasında sorulan bir soruya verdiği yanıtta, Anayasa Mahkemesi tarafından 31 Temmuz 2025 tarihinde verilen karardan bu yana bireysel başvuruların yedi kategoriye ayrıldığını ve "acil" nitelikteki davaların öncelikli olarak incelendiğini belirtmiştir. Hükûmetin beyanına göre, bu kategoriye; yaşam veya sağlığı, kişisel ya da ailevi durumu ve çocuğun üstün yararını etkileyen ciddi durumlar, ihtiyati tedbir talepleri, yasal süreyi aşan tutukluluk halleri, bir ihlali tespit eden Anayasa Mahkemesi kararının icra edilmemesi, adil yargılanma hakkına yönelik ağır ihlaller ve daha geniş olarak, gecikmenin başvurunun hukuki yararını ortadan kaldıracağı durumlar girmektedir. Öte yandan, Anayasa Mahkemesinin özellikle devam eden ihlalleri, sınır dışı etme prosedürlerini ve kendi kararlarının icra edilmediği durumları konu alan başvurular bakımından özel bir önceliklendirme politikası uyguladığını belirtmektedir.

110. Hükûmet, başvuranın durumunun bu varsayımların hiçbirine karşılık gelmediği kanaatindedir. Hükûmet, ilgilinin Hükûmete karşı bir suçtan ötürü 2022 yılında mahkûm edilmesini takiben tutuklanmasının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının a) bendi kapsamında yer aldığını ve dolayısıyla acil bir nitelik taşımadığını ileri sürmektedir. Bu aşamada bir karar verilmemiş

olmasının, anayasal başvuru yolunun etkisiz olduğunun bir kanıtı olarak değil, Anayasa Mahkemesinin, bir kısmı daha eski olan ve halen derdest halde bulunan çok sayıda benzer başvuruyla karşı karşıya kalmasından kaynaklanan yüksek iş yükünün bir sonucu olarak yorumlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Hükûmet bu bağlamda, bireysel özgürlüğe ilişkin şikâyetler bakımından davaların çoğunluğunun ortalama olarak bir buçuk yıla yakın bir sürede; diğer haklarla ilgili olanların ise daha uzun sürelerde karara bağlandığını gösteren istatistiki verilere dayanmaktadır. Son olarak Hükûmet, başvuranın durumunun olağan yargılama usulü çerçevesinde incelendiğini, ilgilinin kısmen benzer nitelikte ikinci bir bireysel başvuruda daha bulunduğunu ve -özellikle Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olan- davanın karmaşıklığının derinlemesine bir incelemeyi haklı kıldığını vurgulamaktadır. Buradan hareketle Hükûmet, geçen sürenin makul kalmaya devam ettiği ve nazarında ikincillik ilkesine uygun olan başvuru yolunun etkililiğine şüphe düşürmediği kanaatindedir.

2. Başvuran

111. Başvuran, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası anlamında mevcut ve etkili olan tüm iç hukuk yollarını tükettiğini ileri sürmektedir. İç hukuk yollarının tüketilmesi zorunluluğunun yalnızca makul başarı şansı sunan, iddia edilen ihlalleri gidermeye elverişli ve hem hukuk düzeninde hem de uygulamada yeterince güvence taşıyan başvuru yollarını kapsadığını; bir hukuk yolunun etkili olduğunu kanıtlama yükünün ise, kendisine göre, Hükûmete düştüğünü hatırlatmaktadır. Başvuran, tutukluluğuna ve mahkûmiyetine yetkili tüm mahkemeler önünde defalarca itiraz ederek, Anayasa Mahkemesi önünde yaptığı birkaç bireysel başvurunun yanı sıra, yargılamanın yenilenmesi, tahliye talepleri ve kanun yararına bozma yolları da dâhil olmak üzere hem olağan hem de olağanüstü kanun yollarını kapsamlı bir şekilde tükettiğini; yedi yılı aşkın bir süre boyunca yürütülen bu

girişimlerin hiçbirinin tahliyesiyle veya iddia edilen ihlallerin kabul edilmesiyle sonuçlanmadığını eklemektedir.

112. Ayrıca başvuran, Anayasa Mahkemesi de dâhil olmak üzere ulusal mahkemelerin, özellikle makul şüphe bulunmaması ve derhal serbest bırakılması yönünde karar verme yükümlülüğü hususlarında, Mahkemenin 2019 ve 2022 tarihli kararlarından pratik sonuçlar çıkarmayı göz ardı ettiklerini veya reddettiklerini ileri sürmüştür. Başvurana göre bu durum, ulusal düzeyde başarıya ulaşma konusunda gerçekçi bir şansın bulunmadığını göstermektedir. Başvuran, bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamaların aşırı uzun sürmesinin, başvurularının öncelikli olarak değerlendirilmesine ilişkin taleplerine yanıt verilmemesinin ve incelenmesinin sürekli olarak ertelenmesinin, özellikle özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka uygunluğunun denetlenmesi bakımından, anayasal başvuruyu etkili niteliğinden yoksun bıraktığı kanaatindedir. Son olarak, Anayasa Mahkemesinin *Şerafettin Can Atalay* ve *Tayfun Kahraman* davalarındaki yakın tarihli uygulama örneklerinden hareketle (yukarıda 86-96. paragraflar), bu başvuru yolunun, özellikle siyasi açıdan hassas davalarda, 18. madde kapsamındaki şikâyetlerin ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına ilişkin şikâyetlerin etkili bir şekilde incelenmesine imkân tanımadığı sonucunu çıkarmaktadır. Başvuran, davasının kendine özgü koşulları içinde, iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliğinin kendisine karşı bir itiraz olarak yöneltilemeyeceği sonucuna varmaktadır.

B. Müdahil Taraflar

1. İnsan Hakları Komiseri

113. Komiser, bireysel başvurunun, insan haklarının korunmasında temel bir güvenceyi ve özellikle kişi hürriyetinin söz konusu olduğu durumlarda özenli bir incelemeyi gerektiren ikincilik ilkesinin merkezi bir unsurunu teşkil ettiğini hatırlatmaktadır. Komiser, Anayasa Mahkemesinin bazı

kararlarının alt mahkemeler tarafından icra edilmemesi ve Sözleşme'ye uygun ve şeffaf önceliklendirme kriterlerinin bulunmaması nedeniyle bireysel başvuruların incelenmesindeki yavaşlık hususundaki endişelerini ifade etmekte; bu durumun, kendisine göre, ulusal makamların, özgürlükten yoksun bırakılma davalarının incelenmesine aciliyet kazandırma isteğine dair şüphe uyandırdığını belirtmektedir. Komiser, örnek olarak yukarıda anılan *Şerafettin Can Atalay* ve *Tayfun Kahraman* davalarına atıfta bulunmaktadır.

2. Davaya Müdahil Olan Sivil Toplum Kuruluşları

114. Türkiye İnsan Hakları Davalarına Destek Projesi (*Turkey Human Rights Litigation Support Project*) (TLSP), Uluslararası Hukukçular Komisyonu (*International Commission of Jurists*) (ICJ) ve İnsan Hakları İzleme Örgütü (*Human Rights Watch*) (HRW) müşterek görüşlerinde, Anayasa Mahkemesinin oluşumunun büyük ölçüde Cumhurbaşkanlığı atamalarıyla belirlendiğini, işleyişinde seçicilik, aşırı gecikmeler ve yetki alanının kısıtlayıcı bir yorumunun ön plana çıktığını, bunun da söz konusu mahkemenin gerçekleştirdiği denetimin bağımsızlığını ve hızını tehlikeye attığını ileri sürmüşlerdir. Buradan hareketle, Anayasa Mahkemesinin artık muhalifleri hedef alan tutuklama ve kovuşturma davalarında etkili bir başvuru yolu olarak değerlendirilemeyeceği neticesine varmışlardır. Ayrıca, Mahkemenin içtihatlarından sapmalar olduğunu ve alt mahkemelerin, Anayasa Mahkemesinin kararlarını uygulamama yönünde giderek artan bir eğilim gösterdiğini kaydetmişlerdir. Daha geniş bir çerçevede, başvuran aleyhine yürütülen yargılamaların -kendilerine göre Hâkimler ve Savcılar Kurulunu etkileyen reformlar ile hâkim ve savcıların kovuşturulması ve görevden alınmaları ile örneklendirilen- yargı bağımsızlığının yapısal olarak zayıflaması bağlamında kaydedildiğini ve siyasi açıdan hassas davalarda gerek Mahkemenin gerekse Anayasa Mahkemesinin kararlarının icra edilmesinde sistemik bir eksiklik bulunduğunu değerlendirmişlerdir.

C. Mahkemenin Değerlendirmesi

115. Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı, Mahkemeye başvurulmadan önce mevcut, uygun ve etkili iç hukuk yollarının kullanılmasını zorunlu kılmaktadır; bu bağlamda Hükûmetin anılan yolların etkililiğini ve erişilebilirliğini ortaya koyması, başvuranın ise, gerektiği takdirde, söz konusu yolların yetersizliğini ya da kendisini bu yükümlülükten muaf kılan özel koşulların varlığını kanıtlaması gerekmektedir. Bu kural, Devletlerin, iddia edilen ihlalleri ulusal düzeyde önlemesine veya gidermesine imkân tanımayı amaçlamakta olup, etkili başvuru hakkıyla sıkı bir bağlantı içinde, Sözleşme mekanizmasının ikincil niteliğini yansıtmaktadır (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no 2)* [BD], no. 14305/17, § 205, 22 Aralık 2020, burada yapılan atıflarla birlikte; *Sejdovic/İtalya* [BD], no. 56581/00, § 43, AİHM 2006-II ve *Kudła/Polonya* [BD], no. 30210/96, § 152, AİHM 2000-XI). Bu kuralın uygulanması, yalnızca teoride mevcut olan hukuk yollarının değil, aynı zamanda bu yolların içinde yer aldığı hukuki ve siyasi bağlamın ve başvuranın şahsi durumunun da göz önünde bulundurulduğu gerçekçi bir değerlendirmeyi gerektirmektedir (*Selmouni/Fransa* [BD], no. 25803/94, § 77, AİHM 1999-V, burada yapılan atıflarla birlikte).

116. İkincillik ilkesi, Taraf Devletler ile Mahkeme arasında paylaşılan bir sorumluluğu kapsamaktadır (*Grzęda/Polonya* [BD], no. 43572/18, § 324, 15 Mart 2022). Bu ilke, ulusal mahkemelerin Sözleşme ile güvence altına alınan hakların hızlı, uygun ve etkili bir şekilde korunmasını sağlamalarını gerektirmektedir. Nitekim hukuk yollarının güvenilirliği, yalnızca yasal çerçeveye değil, aynı zamanda ulusal düzeyde verilen kararların somut olarak uygulanmasına da bağlıdır (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*), bk. *Kurić ve diğerleri/Slovenya* [BD], no. 26828/06, §§ 299-303, AİHM 2012 (özetler)).

117. Mahkeme, yerleşik içtihadı uyarınca, Türkiye aleyhine açılan davalarda başvuranların, iç hukuk yollarının tüketilmesi amacıyla, son çare olarak Anayasa Mahkemesine başvurmakla yükümlü olduklarını; zira bu başvuru yolunun ilke olarak etkili bir iç hukuk yolu teşkil ettiğini hatırlatmaktadır (yukarıda anılan *Uzun* kararı, §§ 7-27). Mahkeme, temel hakların korunmasına yönelik ulusal sistemin temel taşı olan bu mekanizmanın, mahkemelere başvuran kişilere yalnızca Anayasa ile değil, aynı zamanda Sözleşme ile de güvence altına alınan hak ve özgürlükleri ileri sürme imkânı tanıdığını; bu suretle Anayasa Mahkemesine ihlalleri tespit etme, uygun giderim tedbirlerini belirtme ve gerektiği takdirde tazminat ödenmesine karar verme yetkisi tanıdığını; bu sayede, bu hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde korunmasını ve ikincillik ilkesinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağladığını kaydetmektedir (aynı kararda, §§ 62-64).

118. Somut olayda iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği meselesinin incelenmesi kapsamında Mahkeme, ne mevcut davanın tamamen olağanüstü koşullarını ne de başvuranın şahsi durumunu göz ardı edebilir. Mahkeme bu bağlamda, başvuranın 18 Ekim 2017 tarihindeki yakalanmasından bu yana, yani Mahkemenin mevcut davayı incelediği tarih itibarıyla sekiz buçuk yıldan uzun süredir, kesintisiz olarak özgürlüğünden yoksun bırakıldığını kaydetmektedir. Mahkeme ayrıca, başvuranın bu süreç boyunca iç hukukta mevcut olan tüm hukuk yollarını istikrarlı, özenli ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde kullandığını; ancak bu tekrarlanan girişimlerin, serbest bırakılmasına ve de iddia edilen ihlallerin uygun bir giderim eşliğinde gereği gibi kabul edilmesine yol açmadığını gözlemlemektedir. Bu koşullar altında, iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki itirazın değerlendirilmesi şekilci bir nitelik taşımamalıdır: Bu değerlendirme, Mahkemenin başvuranla ilgili yargılamada daha önce verdiği iki karar ile ilgilinin Sözleşme kapsamındaki şikâyetlerini ileri sürmek amacıyla, iç hukuktaki temel hakları koruma mekanizmalarını son derece uzun bir süre boyunca eksiksiz, sürekli ve azimli

bir şekilde kullanmış olması dikkate alınarak, mevcut davanın koşullarının somut bir değerlendirmesi ışığında gerçekleştirilmelidir.

119. Bu bağlamda Mahkeme zaten 2019 yılında, başvuranın bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı nedenlerin bulunmadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendinin (*Kavala/Türkiye*, no. 28749/18, § 159, 10 Aralık 2019), başvuranın itirazının incelenmesinde çabukluk gösterilmemiş olması nedeniyle 5. maddenin 4. fıkrasının (aynı kararda, § 196) ve ihtilaf konusu tedbirlerin gizli bir amaç taşıdığı gerekçesiyle 5. maddenin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. maddesinin (aynı kararda, § 232) ihlal edildiği sonucuna vardığını tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca, Hükûmetin başvuranın tutukluluğuna son vermesi ve derhal serbest bırakılmasını sağlaması gerektiğini belirtmiştir (aynı kararda, § 240). Ancak, anılan karar, verilmesinden bu yana başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının kesintisiz olarak devam etmesi nedeniyle kâğıt üzerinde kalmıştır.

120. Nitekim 10 Aralık 2019 tarihli kararın ardından yürütülen ulusal yargılama, tespit edilen eksiklikleri gidermeye imkân vermemiştir. İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi [*sic*-metinde aynen alıntı] 18 Şubat 2020 tarihinde başvuranın Gezi Parkı olaylarıyla ilgili suçlamalardan beraatine karar vermiş olmasına rağmen, ilgili aynı gün savcının talimatıyla darbe teşebbüsünden yakalanmış, ardından ertesi gün tutuklanmıştır; bu tutukluluk daha sonra başka bir suç vasfı temelinde uzatılmıştır (yukarıda 30-31. paragraflar). Mahkeme, ihlal prosedürü kapsamında verdiği kararda, böyle bir tedbir zincirinin, *Kavala* kararının "sonuçlarını ve ruhunu" göz ardı ettiğinden, iyi niyetle uygulama yükümlülüğüyle uyumlu olarak değerlendirilemeyeceğine hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, bu kararda yapılan 5. maddeyle bağlantılı 18. madde ihlali tespitinin, Gezi Parkı olayları ve darbe teşebbüsüyle ilgili suçlamalardan kaynaklanan tüm tedbirlere halel getirme etkisine sahip olduğunu hatırlatmıştır (*Kavala/Türkiye* (ihlal prosedürü) [BD], no. 28749/18, § 172, 11 Temmuz 2022).

121. Dolayısıyla başvuranın davası, çok uzun süredir özgürlüğünden yoksun bırakılmaya devam ediliyor olmasına rağmen, Mahkeme kararlarının ısrarla icra edilmemesinin yanı sıra beraat kararının başvuranın durumu üzerinde somut bir etkisinin olmamasıyla belirginleşmektedir.

122. Mahkeme ayrıca, başvuranın 9 Haziran 2022 tarihinde tutukluluğuna itiraz etmek amacıyla başvurusunun öncelikli olarak incelenmesi talebiyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunduğunu gözlemlemektedir. Bu başvurunun karara bağlanmak için hazır olmasına ve yukarıda açıklanan bağlamda doğrudan kişi hürriyeti hakkını ilgilendirmesine rağmen, Anayasa Mahkemesinin yargılamayı dört yıldan uzun süredir derdest bırakarak bugüne kadar herhangi bir karar vermediğini kaydetmektedir. Bu hususta, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun, davayı 25 Temmuz 2023 tarihinde gündemine alması sonrasında incelemesini ertelediğini, böylece yargılamanın ve dolayısıyla başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasına ilişkin belirsizliğin uzamasına katkıda bulunduğunu kaydetmektedir (yukarıda 71. paragraf). Mahkeme ayrıca, başvuran tarafından 24 Ekim 2023 tarihinde yapılan ve bu kez kesinleşmiş mahkûmiyetine dayanan özgürlüğünden yoksun bırakılmasıyla ilgili olan ikinci bireysel başvurunun da Adalet Bakanlığının 3 Nisan 2024 tarihinde görüşlerini sunmuş olmasına rağmen, iki yıl dokuz aydan uzun süredir derdest olmaya devam ettiğini gözlemlemektedir (yukarıda 73. paragraf).

123. Yukarıda açıklanan bağlam (118-122. paragraflar) ve doğrudan başvuranın tutukluluğunun özellikle uzun süresiyle bağlantılı olan şikâyetlerin niteliği göz önüne alındığında, bu süreler davanın kendine özgü özel koşullarında açıkça aşırı görünmektedir.

124. Mahkeme'nin görüşüne göre, bireysel özgürlük hakkı söz konusu olduğunda ya da özgürlükten yoksun bırakılmanın dayandığı yargılama sürecinde, Mahkeme'nin nihai kararında bu sürecin adilliği konusunda ciddi şüpheler uyandıracak kadar ciddi eksiklikler bulunduğunda – mevcut davada olduğu gibi – (bk. yukarıda anılan *Kavala* (ihlal prosedürü), § 172), bireysel

başvurunun incelenmesindeki gecikme, salt usulî bir eksiklik olarak değerlendirilemez. Böyle bir durum, Mahkeme tarafından başvuranın davasında daha önce tespit edilen ihlali devam ettirmeye, bunun ani ve bazen geri alınamaz etkilerini ağırlaştırmaya ve ilgiliyi hukukun üstünlüğü ile bağdaşmayan bir hukuki güvensizlik durumu içinde bırakmaya elverişlidir.

125. Öte yandan, kişi hürriyetini konu alan davaların incelenmesine ilişkin ortalama sürelerin –yaklaşık bir buçuk yıl– (yukarıda 110. paragraf) Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrasının gerekleriyle bağdaşması da zor görünmektedir. Bu bağlamda, Mahkemenin daha önce, bir yıl ve on altı günlük bir sürenin, bu hüküm anlamında "kısa" olarak değerlendirilemeyeceğine karar verdiği hatırlatılmalıdır (*Akgün/Türkiye* (k.k.), no. 19699/18, § 38, 2 Nisan 2019); bununla birlikte Mahkeme, söz konusu davanın kendine özgü koşullarında ihlal tespitinde bulunmaktan kaçınmıştır. Mahkeme özellikle, Anayasa Mahkemesinin ani ve öngörülemeyen bir olayla, yani 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile ilişkili iş yükü fazlalığını ve yetkili makamların bu durumu gidermek için sarf ettikleri çabaları dikkate almıştır (aynı kararda, § 44). Buna karşılık *Kavala* kararında (yukarıda anılan, § 194) Mahkeme, tutukluluğun yasallığı hakkında karar vermenin bir buçuk yıl sürmesini açıkça "aşırı uzun" olarak nitelendirmiş; iş yükü veya darbe girişimiyle ilişkili olağanüstü bağlam dikkate alınsa dahi, bu sürenin ivedilik şartıyla bağdaşmadığına hükmetmiştir.

126. Mahkeme ayrıca, kendi kararlarının icra edilmemesine ilişkin davaların, özellikle de kişi hürriyetini ilgilendirdikleri durumlarda, acil olarak ele alınmamasını esefle karşılamaktadır (yukarıda 109. paragraf). Bu bağlamda, Sözleşme'nin 46. maddesinin, taraf Devletlere, Mahkemenin kesinleşen kararlarına uymaya dair bağlayıcı bir hukuki yükümlülük yüklediğini; bunun da kararların tam, etkili ve hızlı bir şekilde icra edilmesini gerektirdiğini hatırlatmaktadır. Bu itibarla, ulusal düzeyde bu tür davalara öncelik verilmemesinin, bu gereklilikle bağdaşması zor görünmektedir; zira ihlal tespitinde bulunan kararın icra edilmemesi, temel haklara yönelik

halihazırda tespit edilmiş olan ihlali devam ettirebilir ve ağırlaştırabilir. Mahkemenin, bir başka hükümle birlikte değerlendirilen Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edildiğine ve yargılamanın amacının özellikle ciddi biçimde kötüye kullanıldığını ortaya koyduğu durumlarda, bu gereklilik özellikle önem taşımaktadır. Dolayısıyla, Mahkeme kararlarının etkililiğini ve hukukun üstünlüğüne somut bir şekilde riayet edilmesini güvence altına almak amacıyla artan bir ihtiyat gösterilmesi gereklidir.

127. Yukarıdaki koşullar altında Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin söz konusu iki bireysel başvuruyu incelemedeki usuli ataletinin, başvurana yalnızca belirsiz bir giderim umudu sunması ve bir başvuru yolunun etkili olması için gereken asgari ivedilik şartlarını karşılamaması nedeniyle, iç hukukta sağlanan korumayı teorik ve yanıltıcı bir hak düzeyine indirgeme etkisi doğurduğunu ve dolayısıyla söz konusu başvuru yolunun zamanında sonuçlanacağına dair makul bir beklenti sunmadığı sonucuna varmaktadır (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*), bk. *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no 4)*, no. 13609/20, § 159, 8 Temmuz 2025).

128. Yukarıda açıklanan hususlar ışığında Mahkeme, mevcut davanın özel koşulları altında, başvuranın, etkililiği ciddi ölçüde tehlikeye düşmüş bir başvuru yolunun sonucunu beklememiş olmasının kendisine kusur olarak atfedilemeyeceği sonucuna varmaktadır. Mahkeme bununla birlikte, bu sonucun sıkı bir şekilde somut olayın özel koşullarıyla sınırlı olduğunu ve iç hukuk düzenindeki anayasal başvuru yolunun etkililiği konusunda genel olarak kuşku uyandırdığı şeklinde yorumlanamayacağını belirtmektedir.

129. Bu itibarla Mahkeme, Hükûmetin, Anayasa Mahkemesi önünde iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin itirazını reddetmektedir.

130. Davanın kendine özgü olay ve olgularını göz önüne alarak yukarıdaki sonuca varan Mahkeme, Anayasa Mahkemesi kararlarının kasıtlı olarak icra edilmemesinin hukuk devletine ve insan hakları alanında anayasal başvuru yolunun etkililiğine halel getirebilecek nitelikte olduğunu hatırlatmayı da uygun görmektedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*),

bk. *Wikimedia Foundation, Inc./Türkiye* (k.k.), no. 25479/19, § 45, 1 Mart 2022). Mahkeme, başvuranın, müşterek sanıklarla ilgili olarak görülen iki davada ulusal mahkemelerin Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararları uygulamayı reddettiği yönündeki iddiasını dikkate almaktadır (yukarıda 84-94. paragraflar). Bu durum, Anayasa Mahkemesinin işleyişine veya ihlalleri tespit etme kapasitesine ilişkin yapısal eksikliklerden kaynaklanmamakta; ancak mevcut davayla yakından bağlantılı iki yargılamada, bazı ulusal mahkemelerin Anayasa Mahkemesinin kararlarının bağlayıcı niteliğine yönelik tutumlarından kaynaklanan ciddi bir güçlüğü ortaya koymaktadır.

131. Bu bağlamda Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin bizzat kendisi tarafından ifade edilen ve kararlarının icrasının, bireysel başvuru hakkının ayrılmaz bir unsuru olduğu, bunun ihlal edilmesinin ise söz konusu hakka yönelik ciddi ve açık bir ihlal anlamına geldiği yönündeki değerlendirmelere özel bir önem atfetmektedir. Ayrıca, bu yargı merciin, kararlarının icra edilmemesinin yalnızca mahkemelere başvuran kişilerin ve toplumun hukuk devletine olan güvenini zayıflatmakla kalmayıp, aynı zamanda başvuranları, kendilerine tanınan hakların somut faydalarından mahrum bırakarak anayasal düzene de halel getirdiği yönündeki tahliline katılmaktadır (yukarıda 88. paragraf). Hiç şüphe yok ki, İnsan Hakları Komiserinin de vurguladığı üzere (yukarıda 103. paragraf), böyle bir durum hukuk devleti açısından ciddi bir gerileme teşkil etmekte ve insan hakları alanında anayasal başvuru yolunun etkililiğini zayıflatmaktadır.

132. Mahkemeye göre gerek Anayasa gerekse Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin ulusal koruma sisteminin bel kemiği niteliğinde olan bir yargı merci söz konusu olduğunda, Anayasa Mahkemesinin bağlayıcı kararlarına tam olarak riayet edilmesi önem taşımaktadır. Mahkeme ayrıca, *Mehmet Hasan Altan/Türkiye* (no. 13237/17, § 139, 20 Mart 2018) kararında daha önce vurguladığı üzere, bireysel başvurulara ilişkin nihai ve bağlayıcı kararlar verme yetkisiyle donatılmış bir anayasa mahkemesinin yetkilerinin bir başka ulusal mahkeme tarafından

sorgulanmasının, hukuk devletinin ve hukuki güvenliğin temel ilkeleriyle bağdaşmadığını hatırlatmaktadır (*Vujović ve Lipa D.O.O./Karadağ (no 2)*, no. 43050/22, §§ 84 ve 107, 27 Kasım 2025, kararı ile karşılaştırınız). Kararlarının icra edilmemesi, yalnızca Anayasa Mahkemesinin otoritesini tehlikeye atma değil, aynı zamanda daha genel olarak temel hakların yargısal korumasını da zayıflatma niteliği taşımaktadır. Mahkeme bu hususa aşağıda yeniden dönecektir (aşağıda 314. paragraf).

II. SÖZLEŞME'NİN 10 VE 11. MADDELERİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

133. Başvuran, hakkında başlatılan ceza kovuşturmalarının, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesinin ve bunun sonucunda özgürlükten yoksun bırakılmasının, ifade özgürlüğü ile barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullanmasına yönelik haksız bir müdahale teşkil ettiğini ve Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin ihlalini oluşturduğunu ileri sürmektedir.

134. Mahkeme, bu davada ifade özgürlüğü ile barışçıl toplanma özgürlüğüne ilişkin meselelerin birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu gözlemlemektedir. Tarafların her biri, 10 ve 11. maddeler bağlamında ayrı ayrı ele alınan argümanlar sunmuştur. Mahkeme, başvuranın bu hükümler kapsamındaki şikâyetlerinin özünün, ilgilinin bir sivil toplum kuruluşunun yöneticisi olması ve insan hakları savunucusu olarak sergilediği tutumlar nedeniyle hakkında kovuşturma yürütüldüğü, tutuklandığı ve mahkûm edildiği yönündeki iddiaya dayandığını değerlendirmektedir (bk. *Taner Kılıç/Türkiye (no 2)*, no. 208/18, § 130, 31 Mayıs 2022, burada yapılan atıflarla birlikte). Öte yandan, kendisine isnat edilen fiiller her ne kadar bu faaliyetlerle yakından bağlantılı olsa da ilgili aynı zamanda, Sözleşme'nin 11. maddesinin kapsamına girebilecek olan Gezi Parkı olaylarındaki iddia edilen rolü nedeniyle de mahkûm edilmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, bu şikâyetlerin

Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin birlikte değerlendirilmesi suretiyle incelenmesinin daha uygun olduğu kanaatindedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde (mutatis mutandis*), bk. *Palomo Sánchez ve diğerleri/İspanya* [BD], no. 28955/06 ve diğer 3 başvuru, § 52, AİHM 2011).

Sözleşme'nin 10. maddesinin ilgili kısımları aşağıdaki şekildedir:

> "1. Herkes, ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. (...)
>
> 2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, kanunla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

Sözleşme'nin 11. maddesinin ilgili kısımları aşağıdaki şekildedir:

> "1. Herkes, barışçıl olarak toplanma (...) hakkına sahiptir.
>
> 2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. (...)"

A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

1. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. Maddesinin Gereklerine Uyulması Hakkında

135. Hükûmet, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerine ilişkin şikâyetlerin yeterince desteklenmediğini savunmuştur; zira başvuranın, ilgili olay ve olguları veya iddia edilen müdahalenin niteliğini belirtmeksizin yalnızca ceza yargılamasını, tutuklanmasını ve mahkûmiyetini şikâyet etmekle yetindiğini ileri sürmektedir. Hükûmet, Mahkemeden, bu durumu Mahkeme İç

Tüzüğü'nün 47. maddesinin gereklerine uyulmaması olarak değerlendirerek, bu şikâyetlerin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının a) bendi anlamında, açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermesini talep etmektedir.

136. Mahkeme öncelikle, başvuranın başvuru formunda Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleri açısından ileri sürdüğü şikâyetlere ilişkin tüm olay ve olguları ortaya koyduğunu ve iddia ettiği Sözleşme ihlallerini açıkça belirttiğini gözlemlemektedir. Mahkeme ardından, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesinin uygulanmasının, yargılamanın yürütülmesi konusunda münhasır yetki alanına girdiğini ve Sözleşme'nin 35. maddesi alanında Sözleşmeci Devletler tarafından kabul edilemezlik gerekçesi olarak ileri sürülemeyeceğini hatırlatmaktadır (örneğin bk. *Gözüm/Türkiye*, no. 4789/10, § 31, 20 Ocak 2015 ve *Aydoğdu/Türkiye*, no. 40448/06, § 53, 30 Ağustos 2016; ayrıca bk. *Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu/Türkiye*, no. 10207/21 ve 10209/21, § 73, 6 Haziran 2023). Dolayısıyla, Mahkeme, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesinin uygulanması için gereken koşulların yerine getirilmediğini değerlendirmekte ve Hükûmetin itirazını reddetmektedir.

2. 17. Maddenin Uygulanması Hakkında

137. Hükûmet, başvuranın Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleriyle güvence altına alınan haklarını kullanması nedeniyle değil, şiddet olaylarına yol açan Gezi Parkı olaylarının organize edilmesinde, yönetilmesinde ve finansmanında merkezi bir rol oynaması sebebiyle yargılandığını iddia etmektedir. Hükûmet, ulusal mahkemelerin başvuranın eylemleri ile bu şiddet olayları arasında bir bağlantı kurduğunu ve ayrıca örgütlenme yapıları ve gösteri çağrıları üzerindeki belirleyici etkisini tespit ettiğini savunmaktadır. Hükûmet, başvurana isnat edilen fiillerin, Sözleşme'nin koruması dışında kalan ve 17. madde kapsamına giren şiddet eylemleri teşkil ettiği ve dolayısıyla şikâyetlerin konu bakımından (*ratione materiae*) uygunsuz olduğuna karar verilmesi gerektiği kanaatine varmaktadır.

138. Başvuran, Hükûmetin iddiasına itiraz etmekte ve Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılması amacıyla hakların kötüye kullanılmasını engellemeyi amaçlayan 17. maddenin somut olayda geçerli olmadığını iddia etmektedir. Başvuran, Mahkemenin 2019 tarihli kararında, ulusal makamlar tarafından sunulan unsurların makul bir şüphenin varlığını bile ortaya koymadığı ve sonraki yargılamaların aynı olgulara dayandığı sonucuna vardığını iddia etmektedir. Başvuran, kendi eylemlerinin hiçbirinin Sözleşme ile güvence altına alınan hakları ortadan kaldırmayı amaçlamadığı sonucuna varmakta ve dolayısıyla 17. maddenin somut olayla ilgisinin bulunmadığı kanaatine varmaktadır.

139. Mahkeme, 17. maddenin yalnızca istisnai ve sıra dışı durumlarda uygulanabileceğini hatırlatmaktadır (*Paksas/Litvanya* [BD], no. 34932/04, § 87 *son cümlesi* (*in fine*), 6 Ocak 2011). Bu hükmün uygulanması, bir başvuranın Mahkemeye başvurarak kötüye kullanmak suretiyle ileri sürmeye çalıştığı bir Sözleşme hakkının kullanılmasını engelleme etkisine sahiptir. Hâlbuki somut olayda, başvuranın bu nitelikte bir amacı güttüğüne dair herhangi bir emare bulunmamaktadır. İlgili, hakkında alınan tedbirlere itiraz etmek için Sözleşme hükümlerine haklı olarak başvurmaktadır; zira bu tedbirlerin kısmen, özellikle iç hukukta cezai suç olarak sınıflandırılamayacak olgulara değil, aynı zamanda büyük ölçüde Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakların kullanımına ilişkin unsurlara dayandığı değerlendirilmiştir (yukarıda anılan Kavala, §§ 157 ve 220). Başvuran böylelikle Mahkemeden, ulusal düzeyde uygulanması halinde bu tedbirlerin etkilerine son verebilecek nitelikte bir karar elde etmeyi amaçlamaktadır. Başka bir deyişle, başvuran, Türk makamları tarafından haksız yere yoksun bırakıldığı kanaatine vardığı, Sözleşme tarafından her bireye ilke olarak güvence altına alınan hakların tam olarak kullanılmasını geri kazanmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 17. maddesinin bu durumda uygulanması mümkün değildir.

3. Sonuç

140. Mahkeme, bu şikâyetlerin açıkça dayanaktan yoksun olmadığına ve Sözleşme'nin 35. maddesinde sırayla belirtilen diğer kabul edilemezlik gerekçeleriyle bağdaşmadığına karar vermiştir. Dolayısıyla, söz konusu şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekmektedir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların İddiaları

a) Başvuran

141. Başvuran, kendisi hakkında alınan tüm tedbirlerin, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleriyle güvence altına alınan ifade özgürlüğü ve toplantı özgürlüğü haklarını ihlal ettiğini iddia etmektedir. Başvuran, söz konusu tedbirlerin yasal bir dayanağının olmadığını, hiçbir meşru amaç gütmediğini ve açıkça orantısız olduğunu iddia etmektedir. Başvuran, Mahkemenin 2019 tarihli kararında, 10 ve 11. maddeler kapsamına giren faaliyetleri nedeniyle tutuklanmasının, yetkili makamların kendisini bir insan hakları savunucusu olarak susturmak şeklindeki örtülü amaçla hakkında ceza yargılaması başlattıkları gerekçesiyle, tek başına veya 18. maddeyle bağlantılı olarak ele alındığında, 5. maddenin 1. fıkrasına aykırı olduğu sonucuna vardığını hatırlatmaktadır. Başvuran, bu tespitin sonraki tüm yargılamaları geçersiz kıldığı kanaatine varmaktadır. Başvuran, Mahkemenin 2019 ve 2022 yıllarında verdiği kararlara rağmen, yetkili makamların söz konusu haklarını kısıtlamaya yönelik tedbirler almaya devam ettiğini iddia etmektedir.

142. Başvuran ayrıca, hakkında yürütülen yargılamaların ve Türk Ceza Kanunu'nun ("TCK") 312. maddesi uyarınca mahkûmiyetinin "kanunla öngörülmediğini" iddia etmektedir. Başvuran, söz konusu suçun yeterince açık bir şekilde tanımlanmadığını ve kendi durumuna öngörülebilir bir şekilde uygulanmadığını, bu durumun da kendisine göre Sözleşme'nin 7, 10 ve 11. maddelerinin ihlali anlamına geldiğini iddia etmektedir.

143. Başvuran, Hükûmetin Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamında cebir ve şiddet kullanımına ilişkin maddi delil olarak ileri sürdüğü unsurların, esasen, sivil toplum aktörü ve insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü yasal faaliyetleriyle bağlantılı olduğunu veya desteksiz iddialara dayandığını savunmaktadır. Başvuran bu bağlamda özellikle, OTPOR/Canvas dâhil olmak üzere, yabancı kuruluşlarla kurduğu iddia edilen temasları, yurt dışı seyahatlerini, cezai açıdan suç teşkil eden herhangi bir faaliyetle bağlantısı bulunmayan Açık Toplum Vakfından fon alınmasını, toplantılarına katılım gösterilmemiş olsa bile Taksim Platformu ve Taksim Dayanışması kolektifleri üzerinde etkisi olduğu iddialarını, protestoculara gaz maskesi, koruyucu gözlük ve yiyecek sağlanmasını ve Avrupa Konseyi olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve STK'larla yapılan çalışmaları, toplantıları ve görüş alışverişlerini belirtmektedir. Başvuran ayrıca, eleştirel duruşunu, Gezi Parkı olayları esnasında iddia edilen insan hakları ihlallerine ilişkin belgeleri ve birçok aktivistle olan etkileşimlerini de ileri sürmektedir. Başvurana göre, bu unsurların hiçbiri, tek başına veya birlikte ele alındığında, kendisinin cebir veya şiddete başvurduğunun, bu tür eylemlerin organize edilmesinde, yönetilmesinde, finanse edilmesinde ya da teşvik edilmesinde yer aldığının veya meydana gelen şiddet olayları ile kendisi arasında bir illiyet bağının bulunduğunun tespit edilmesine imkân vermemiştir.

144. Başvuran ayrıca, suçu oluşturan hem maddi unsurun hem de kast unsurunun eksik olduğunu ve ulusal mahkemelerin ise, kendi görüşüne göre, yasal faaliyetlere ve spekülatif çıkarımlara dayandığını iddia etmektedir. Başvuran, Hükûmetin silahlı aktörlerin yer aldığı bağlamlara ilişkin ileri sürdüğü içtihatların kendi durumuna uygulanamayacağını ve Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin icra edilmesinin siyasi bir amacı ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Başvuran, Ağır Ceza Mahkemesi önündeki duruşmada, kendisini şiddet eylemleriyle veya bu eylemlere başvuran gruplarla ilişkilendiren hiçbir delil bulunmadığı konusunda ısrar ettiğini ve Gezi Parkı'ndaki olayların Hükûmeti zorla devirme teşebbüsü olarak

nitelendirilmesine itiraz ederek, kurumların normal şekilde işlemeye devam ettiğini ve sivil toplumla diyaloğun başlatıldığını belirtmektedir. Başvuran, terör örgütlerinin olaylara dâhil olduğuna ilişkin iddiaların, kendi görüşüne göre, hiçbir somut soruşturmaya dayanmadığını ve kendisiyle herhangi bir bağlantı kurulmadığını eklemekte ve son olarak, ilgili davaların beraat kararlarıyla sonuçlandığını ve bu durumun da ulusal mahkemelerin iddiasını zayıflattığını savunmaktadır.

145. Özellikle kast unsuruyla ilgili olarak, başvuran, hakkında ileri sürülen unsurların- fotoğraf, toplantıların organize edilmesi veya polisin aşırı güç kullanımını ileri sürmeye ilişkin telefon görüşmeleri ve Avrupa kurumları nezdinde yapılan adımlar da dâhil olmak üzere- bilhassa Sözleşme tarafından güvence altına alınan haklarının meşru kullanımı kapsamına girdiği kanaatine varmaktadır. Başvuran, bu faaliyetlerin, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin amacına aykırı olarak, Hükûmeti zorla devirme niyetiyle haksız yere eşdeğer tutulduğunu iddia etmektedir; ilgiliye göre bu madde, temel özgürlükler tarafından korunan faaliyetleri suç kapsamından çıkarmayı amaçlamaktadır.

146. Başvuran, mahkûmiyetinin, verilen cezanın ve bu durumun sonucunda devam eden tutukluluk halinin, kendisini ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını etkin bir şekilde kullanmaktan kalıcı olarak yoksun bıraktığını ve bu durumun uzun yıllardır devam ettiğini iddia etmektedir. Sonuç olarak, başvurana göre ihtilaf konusu tedbirler, kanunla öngörülen veya demokratik bir toplumda gerekli olan meşru bir amacı izleyen tedbirler olarak değerlendirilemez.

b) Hükûmet

147. Hükûmet, özellikle, başvuranın Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleriyle güvence altına alınan haklarını kullanmasına herhangi bir müdahalede bulunulmadığını ileri sürmektedir. Hükûmet, başvuran hakkında alınan tedbirlerin uygulanmasını, kendisinin barışçıl olmayan gösterileri yönetmek,

bu gösterileri organize etmek ve finanse etmekle suçlanmasıyla gerekçelendirmektedir. Hükûmete göre bu eylemler, ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarının korunan kullanımı kapsamına girmemektedir. Bu bağlamda Hükûmet, bütün unsurlara (ifadeler, tanıklıklar, telefon dinlemeleri, mali ve teknik raporlar, aramalar, gözetim tedbirleri, açık kaynaklar ve polis raporları) dayanarak oluşturulan ve başvuranın eylemleri ile Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet eylemleri arasında bir bağlantı olduğu sonucuna varan ulusal mahkemelerin tespitlerine atıfta bulunmaktadır.

148. İkinci olarak, Hükûmet, şayet bir müdahale olduysa bu durumun "kanunla öngörüldüğünü", meşru bir amacı izlediğini ve "demokratik bir toplumda gerekli olduğunu" savunmaktadır. Hükûmet, başvuranın tutuklanmasının ve mahkûmiyetinin bir yandan Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesine dayandığını; bu maddenin lafzı ile yargısal yorumunun yeterince açık, anlaşılır ve öngörülebilir olduğunu; diğer yandan ise Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesinde öngörülen tutukluluk koşullarına uygun olduğunu iddia etmektedir.

149. Hükûmet, ihtilaf konusu tedbirlerin ulusal güvenliği ve kamu güvenliğini korumayı, ayrıca huzursuzluğu ve suçu önlemeyi amaçladığını belirtmektedir. Hükûmet, ulusal araştırmaları ve elde edilen bilgilere göre, Gezi Parkı'ndaki olayların kapsamını ve süresini vurgulayarak, bu olayların önemli hasara ve maddi kayıplara yol açan, yaralanmalara ve ölümlere neden olan çok sayıda şiddet olaylarıyla iz bıraktığını belirtmektedir.

150. Duruşmada Hükûmet özellikle, ulusal mahkemelerin, başvuranın Gezi olaylarına işlevsel katkısını ortaya koyan beş unsura dayalı bir nedensellik zinciri belirlediğini savunmuştur. Bu ulusal mahkemeler öncelikle, başvuranın kendi kurum ve kuruluşları içinde diğer sanıklarla toplantılar düzenleyerek operasyonel bir çerçeve sağladığını tespit etmişlerdir. İkinci olarak, ulusal mahkemeler ilgilinin özellikle protestocuları finanse ederek ve güvenlik güçleriyle çatışmaların devamı için tasarlanmış

ekipman sunarak mali ve lojistik destek sağladığını tespit etmişlerdir. Üçüncü olarak, ulusal mahkemeler, başvuranın olayları barışçıl gösteriler olarak göstermeyi ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin ekipmanlara uluslararası ambargo uygulanmasını elde etmeyi amaçlayan medya ve diplomasi faaliyetlerini yönettiğini değerlendirmişlerdir. Dördüncü olarak, iletişim dinleme kayıtlarının, önemli kararlar konusunda başvurana düzenli olarak danışıldığını gösterdiğini ve buradan kendisinin kesintisiz bir stratejik sevk ve idare gerçekleştirdiği sonucuna varmışlardır. Son olarak, ulusal mahkemeler, şiddet yanlısı gruplardan yararlanılmasının, Hükûmetin işlevsel kapasitesi üzerinde baskı oluşmasına neden olduğunu belirterek, zorlayıcı etkiye sahip bir bağlantının varlığını tespit etmişlerdir.

151. Hükûmet, ulusal mahkemelerin özellikle iletişim dinleme kayıtlarından elde edilen çeşitli somut unsurlara dayandığını da eklemiştir. Hükûmete göre, başvuran, şiddet eylemlerinin başladığı ilk gün olan 30 Mayıs 2013 tarihinden itibaren banka hesabı açmak ve göstericilere malzeme temin etmek gibi lojistik koordinasyon faaliyetlerinde yer almıştır. Şiddet olaylarının arttığı sonraki günlerde, ilgilinin malzeme ve kaynak (masa, yiyecek, ekipman) teminini organize ettiği ve gaz maskelerinin edinilmesine katkıda bulunduğu iddia edilmektedir. Öte yandan, başvuranın birçok defa göz yaşartıcı gazlara uluslararası ambargo uygulanmasını görüştüğü iddia edilerek, bu adımın ulusal mahkemeler tarafından Devletin kamu düzenini yeniden sağlama yetkisini zayıflatmayı amaçlayan bir hamle olarak yorumlanmıştır. Ulusal mahkemeler ayrıca, başvuranın olayların en yoğun olduğu dönemde önerilen referandum çözümüne karşı çıktığını ve forumlar ve toplantılar düzenleyerek hareketin uzatılması ve genişletilmesi çabalarına katıldığını da tespit etmişlerdir. Ulusal mahkemeler, başvuranın ilgili platformlar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu ve bu platformlarda verilen kararların ilgilinin yönlendirmesiyle veya kendisine danışıldıktan sonra verildiği sonucuna varmışlardır.

152. Son olarak, Hükûmet, ulusal mahkemelerin olayları kabul edilebilir bir şekilde değerlendirdiğini, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin gereklerine uygun kriterler uyguladığını, başvuranın hakları ile kamu düzenini ve ulusal güvenliği koruma gerekliliği arasında adil bir denge kurduğunu ve kendilerine tanınan takdir yetkisini aşmadığını ileri sürmüştür. Hükûmet, ulusal mahkemelerin başka bir karar yerine söz konusu kararı vermeyi tercih etmelerine yol açan olgulara ilişkin değerlendirmesi yerine Mahkemenin kendi değerlendirmesini koymasının uygun olmadığını ileri sürmektedir. Hükûmet, aksi yönde hareket etmenin Mahkemeyi dördüncü derece mahkemeye dönüştürmek ve işlevinin doğasında var olan sınırlamaları göz ardı etmek anlamına geleceği kanaatine varmaktadır. Dolayısıyla Hükûmet, 10 ve 11. maddelerin ihlal edilmediğini değerlendirmekte ve Mahkemeyi başvuranın şikâyetlerini reddetmeye davet etmektedir.

2. Müdahil Taraflar

a) İnsan Hakları Komiseri

153. İnsan Hakları Komiseri, mevcut davanın Türkiye'de muhalif sesler - insan hakları savunucuları, sivil toplum kuruluşları, avukatlar, gazeteciler ve muhalif siyasetçiler üzerinde uygulanan sürekli baskının daha geniş bir bağlamının parçası olduğunu ve bu endişelerin Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler'in birçok organı tarafından daha önce tespit edildiğini değerlendirmektedir. İnsan Hakları Komiseri, yukarıda anılan *Kavala* kararında Mahkemenin insan hakları savunucularının ve STK'ların görevine ilişkin karar verdiğini hatırlatmakta ve gerekli genel tedbirlerin uygulanmamasının tespit edilen sorunların devam etmesine neden olduğu kanaatine varmaktadır. İnsan Hakları Komiseri, 2025 yılının Aralık ayında gerçekleştirdiği ziyareti sonrasında, ifade özgürlüğü ve toplantı özgürlüğüne yönelik devam eden ve orantısız kısıtlamaların, gazetecilerin ve avukatların çalışmalarına yönelik engellerin ve sivil toplum aktörlerini hedef alan cezai

ve idari baskıların varlığından haberdar olduğunu belirtmektedir. İnsan Hakları Komiseri ayrıca davayı, ceza hukuku ve terörle mücadele mevzuatının yoğun olarak kullanıldığı daha geniş bir bağlam içine yerleştirmektedir. Bu bağlamda İnsan Hakları Komiseri, Türk Ceza Kanunu'nun 217, 299 ve 301. maddelerinin ve bazı terörle mücadele normlarının uygulanmasına ilişkin endişeleri hatırlatmakta ve Türk Ceza Kanunu'nun 125, 216, 220, 312 ve 314. maddelerinin de özellikle geniş yorumlara tabi tutulduğunu dikkate sunmaktadır. İnsan Hakları Komiseri, Venedik Komisyonunun görüşlerine ve Bakanlar Komitesinin denetimine atıfta bulunarak, bu hükümlerin bazılarının açıklık ve öngörülebilirlik açısından yetersizliğini ve Sözleşme tarafından korunan davranışlar da dâhil olmak üzere orantısız yaptırımlara yol açabilecek nitelikteki geniş çaplı uygulamasını vurgulamaktadır. Nitekim İnsan Hakları Komiseri, ulusal mahkemelerin isnat edilen olaylar ile şiddet veya şiddete teşvik arasında her daim somut bir bağlantı kuramadığını ve bu durumun da genel tedbirlerle düzeltilemeyen yapısal eksiklikleri ortaya koyduğunu iddia etmektedir.

b) Davaya Müdahil Olan Sivil Toplum Kuruluşları

154. *Clooney* Adalet Vakfı *(Foundation for Justice*), Amsterdam Üniversitesi Adil Yargılamalar Kliniği *(Fair Trials Clinic)*, *TrialWatch* ve Profesör Göran Sluiter sundukları müşterek görüşlerinde, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin, özellikle "Hükûmetin görevlerini yerine getirmesini engelleme" ifadesinin kapsamı ve kast unsurunun tanımı konusunda açıklık ve öngörülebilirlikten yoksun olduğu kanaatine varmaktadırlar; ilgililer, bu belirsizlikleri, "Hükûmeti devirme" ve "isyan" suçları hakkında belirtilenlere benzer bulmaktadırlar. İfade Özgürlüğü Derneği, bu hükmün somut bir nedensellik bağı veya şiddete başvurma niyeti olmaksızın yaygın ve öngörülemez bir şekilde uygulandığını ve bu durumun da "kanunsuz suç olmaz" (*nullum crimen sine lege*) ilkesinin ihlalini teşkil ettiğini iddia etmektedir. Türkiye Barolar Birliği bu eleştirilere katılmakta ve

korunan bir hukuki menfaate fiili zarar verilmedikçe hiçbir suçun oluşamayacağını, ancak –hazırlık eylemleri veya salt "manevi cebir" hariç olmak üzere– gerçek bir tehlike yaratabilecek somut eylemlerin bir suçun maddi unsurunu oluşturabileceğini ve suçun özel bir kast gerektirdiğini, özel kast bulunmadığı takdirde cezai sorumluluğun doğamayacağını belirtmektedir.

3. Mahkemenin Değerlendirmesi

a) Müdahalenin Varlığı Hakkında

155. Mahkeme öncelikle ihtilaf konusu tedbirlerin başvuranın ifade özgürlüğü hakkını ve barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını kullanmasına müdahale teşkil edip etmediğini belirlemelidir. Bu soruya cevap verilmesi için söz konusu tedbirin kapsamının, davanın olguları bağlamına yerleştirilerek belirtilmesi gerekmektedir. Davanın koşullarını ve ileri sürülen iddiaların niteliğini dikkate alan Mahkeme, bu hususun, delil unsurlarının değerlendirilmesine ilişkin içtihatlarından doğan genel ilkeler ışığında incelenmesi gerektiği kanaatine varmaktadır (*Baka/Macaristan* [BD], no. 20261/12, § 143, 23 Haziran 2016). Mahkeme bu nedenle, davanın olgularını ve olayların akışını bir "bütün olarak" inceleyecektir (aynı kararda, § 144).

156. Mahkeme öncelikle, Ağır Ceza Mahkemesinin, başvuranın yargılandığı ve mahkûm edildiği eylemleri, bir bütün olarak değerlendirerek, bir ayaklanma girişimi kapsamında stratejik bir rol biçiminde değerlendirmiş olmasına rağmen (yukarıda 48. paragraf), bu eylemlerin özellikle kamuoyu tartışmalarına katılım, sivil toplum girişimlerinin yönlendirilmesi ve desteklenmesi, toplantıların düzenlenmesinin lojistik olarak kolaylaştırılması, genel menfaate ilişkin bilgilerin yayılması ve Gezi Parkı olaylarına bağlı farkındalık yaratma ve savunuculuk faaliyetlerinden oluştuğunu gözlemlemektedir (yukarıda 23-25, 35 ve 48-57. paragraflar). Doğaları gereği, bu faaliyetler Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleriyle güvence

altına alınan ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarının kullanımı kapsamına girmektedir.

157. İlgili uluslararası belgeler ve Mahkemenin yerleşik içtihatları uyarınca (yukarıda anılan *Kavala*, § 76, yukarıda anılan *Taner Kılıç (no. 2),* § 145), Mahkeme demokratik bir toplumda insan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının rolünün, özellikle kamuoyunu bilgilendirmeye ve yetkililerin eylemlerini denetlemeye katkıda bulundukları durumlarda, özel bir öneme sahip olduğunun altını çizmektedir. Mahkeme, kamu yararına ilişkin konularda müdahalede bulunan bir STK'nın, basınınkine benzer bir "halkın gözcüsü" rolü oynadığını kabul etmiş (*Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], no. 48876/08, § 103, AİHM 2013 (özetler), ve *Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan* [BD], no. 18030/11, § 166, 8 Kasım 2016) ve bu bağlamda benzer bir korumadan yararlanmıştır. Sonuç olarak, gazeteciler hakkında yürütülen ceza yargılamalarına uygulanan ilkeler, özellikle de bu yargılamalar ilgililerin faaliyetlerinin icrasıyla doğrudan bağlantılı eylemlerle ilgili olduğunda, insan hakları savunucularını hedef alan yargılamalara da bu davaya uygulanabildiği ölçüde *mutatis mutandis* uygulanabilmektedir (yukarıda anılan *Taner Kılıç (no. 2),* § 147).

158. Mahkeme öte yandan, Hükûmetin, başvuranın Gezi Parkı protestolarının örgütlenmesinde, yönetilmesinde ve finanse edilmesinde merkezi bir rol oynadığı ve bu rolün şiddet eylemlerine yol açtığı yönündeki iddiasının, tek başına, başvuranı Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin korumasından yoksun bırakamayacağını gözlemlemektedir. Nitekim Mahkemenin yerleşik içtihatlarından anlaşılacağı üzere, Sözleşme'nin 11. maddesi bakımından, bir kişi, gösteri sırasında diğer kişiler tarafından işlenen münferit şiddet eylemleri veya diğer cezalandırılması gereken fiiller nedeniyle, söz konusu kişinin niyetleri ya da davranışları barışçıl kaldığı sürece, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkından yoksun bırakılmamaktadır (*Kudrevičius ve diğerleri/Litvanya* [BD], no. 37553/05, § 94, AİHM 2015, bu davada yer alan diğer atıflarla birlikte).

159. Başvurana isnat edilen eylemlerin niteliği ve özelliklerini dikkate alan Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirlerin başvuranın ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarının kullanımına herhangi bir müdahale teşkil etmediği yönündeki Hükûmetin iddiasını kabul etmemektedir. Mahkeme, başvuran hakkında başlatılan ceza yargılamalarının, bu kapsamdaki tutukluluk halinin ve mahkûmiyetinin, insan hakları savunucusu olarak faaliyetlere veya Gezi Parkı olaylarına karışmasıyla doğrudan ilgili eylemlere dayanması nedeniyle, bu hakların kullanımına müdahale teşkil ettiği kanaatine varmaktadır.

b) Müdahalenin Haklı Gösterilip Gösterilmediği Hakkında

160. Bu türden bir müdahale, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinde yer alan gerekliliklerin yerine getirilmemesi durumunda, söz konusu hükmün ikinci fıkrasını ihlal etmektedir. Dolayısıyla, bu müdahalenin "kanun tarafından öngörülüp öngörülmediğinin", söz konusu fıkra bakımından meşru amaçlardan birini veya birkaçını izleyip izlemediğinin ve bu amaçlara ulaşmak için "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

i. İlgili İlkelerin Somut Olaya Uygulanması

161. Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleri alanında, Mahkemenin bir müdahalenin "kanunla öngörülmesi" gerekliliği hakkında atıfta bulunduğu genel ilkeler, son olarak *Danileţ/Romanya* kararında ([BD], no. 16915/21, §§ 119-124, 15 Aralık 2025) hatırlatılmıştır. Bu ilkeler, Sözleşme'nin 11. maddesi alanında müdahalenin yasallığını ele alan ilkelere benzerdir (yukarıda anılan *Kudrevičius ve diğerleri* §§ 108-110).

162. Mevcut davada Hükûmet, iddia edilen müdahalenin kanunla, bu durumda Yargıtay tarafından yorumlandığı şekliyle, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesiyle öngörüldüğünü savunmaktadır. Başvuran, müdahalenin iç hukukta yasal bir dayanağı olduğu hususuna itiraz etmemiş olsa da söz

konusu hükmün somut olayda yorumlanması ve uygulanmasının, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ikinci fıkrasında öngörülen yasallık koşulunu karşılamadığını değerlendirmektedir. Mevcut davada söz konusu olan, ilgili kanunun "niteliği" ve özellikle de etkilerinin öngörülebilirliği (aynı karard*a)*, § 108) ile Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ikinci fıkraları uyarınca hukukun üstünlüğüne uygunluğu konusudur.

163. Bu bağlamda Mahkeme, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin belirli bir suç türünü tanımladığını ve bu hükmün "cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen ya da tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verileceğini" öngördüğünü gözlemlemektedir (yukarıda 83. paragraf). Mahkûmiyet kararından (yukarıda 48-58. paragraflar) açıkça anlaşıldığı üzere, Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranı şahsen şiddet eylemlerinde bulunmak veya maddi zarar vermekle suçlamamış ve ayrıca başvuranın Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet eylemlerine doğrudan katılıp katılmadığını ya da şiddet eylemleri işlenmesi çağrısında bulunup bulunmadığını da tespit etmeye çalışmamıştır. Bununla birlikte Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın olayların planlanmasında, organize edilmesinde ve yönetilmesinde stratejik bir rol oynadığını (yukarıda 48. paragraf) ve toplu gerçekleştirilen bir eylem bağlamında, sorumluluğun, olayların gidişatını belirleyici bir şekilde etkileyen veya olaylara özellikle bir katkısı bulunan her bir kişiye uzanabileceğini değerlendirerek, başvuranın cezai sorumluluğunun bulunduğunu tespit etmiştir. Bu duruma dayanılarak, şiddet olayları ve bunların sonuçları, başvuranın desteklediği ve organize ettiği iddia edilen bir hareketin öngörülebilir sonuçları olarak başvurana yüklenmiştir.

164. Dolayısıyla, başvuranın cezai sorumluluğu, kendisine isnat edilen olaylarla doğrudan veya kasıtlı bir bağlantı gösterilmeksizin, üçüncü şahıslar tarafından işlenen şiddet eylemlerinin kümülatif olarak kendisine yüklenmesine dayanan dolaylı bir akıl yürütme sonucunda tespit edilmiştir.

Bu nedenle, Ağır Ceza Mahkemesi, şahsen isnat edilebilen fiillerin incelenmesi yerine, başvuranın tutumuna ilişkin genel bir değerlendirmede bulunmayı tercih etmiş; sivil toplum veya savunuculuk faaliyetleri, uluslararası temaslar ya da şiddet içermeyen gösterilere sağlanan örgütsel ve finansal destek gibi tek başlarına değerlendirildiğinde suç teşkil etmeyen ve Sözleşme'yle güvence altına alınan hakların kullanımından ibaret olan unsurların bileşiminin, TCK'nin 312. maddesinde düzenlenen suçun maddi unsurunu oluşturmak için yeterli olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca, Ağır Ceza Mahkemesinin gerekçesini desteklemek için ileri sürdüğü içtihatlar, sivil bir kimse veya Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamındaki gösteriler bakımından hiçbir ilgisi bulunmayan, münhasıran askerî veya silahlı bağlamlara ilişkin olup söz konusu hükme getirilen yorumun öngörülebilir olduğu yönünde bir tespite gerekçe gösterilemez (yukarıda 56. paragraf). Bu tür bir yaklaşım, korunan özgürlüklerin kullanılmasını, olağanüstü ağırlıkta bir suç teşkil eden eylemlerle eşdeğer tutmak anlamına gelmekte ve Türk Ceza Kanunu'nun öngörülebilirliği ve yasallık ilkelerine saygı konusunda ciddi sorunlar doğurmaktadır.

165. Mahkemenin yerleşik içtihatlarına göre, 11. madde barışçıl toplantıları korumakta ve ancak organizatörler veya katılımcılar şiddet amacı güttüğünde, şiddeti teşvik ettiğinde veya demokratik bir toplumun temellerini reddettiğinde uygulanmaz; yalnızca gerginliklerin, münferit şiddet olaylarının veya huzursuzlukların meydana gelmesi, bir gösterinin barışçıl niteliğini ortadan kaldırmak için yeterli değildir (yukarıda anılan *Kudrevičius ve diğerleri,* §§ 92-98). Bir gösteride şiddete eğilimli üçüncü şahısların bulunması veya organizatörlerin kontrolü dışında bir huzursuzluk riskinin bulunması, tek başına 11. maddenin 1. fıkrasının uygulanmasını engelleyemez ve bu tür bir gösteriye getirilen herhangi bir kısıtlamada, söz konusu maddenin 2. fıkrasının gerekleri yerine getirilmelidir (aynı kararda, § 94, *Frumkin/Rusya*, no. 74568/12, § 99, 5 Ocak 2016). Ayrıca, şiddet eylemlerine doğrudan katılım, teşvik veya suç ortaklığı olmadığı sürece

organizatörlerin cezai sorumluluğu söz konusu olamaz (yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 4)*, § 236). Şiddet olayları meydana geldiğinde, yetkili makamların gösterinin barışçıl niteliğini korumak için makul tedbirler alması gerekmektedir ve barışçıl katılımcıları hedef alan her türlü yaptırım, barışçıl toplanma hakkının kullanımı üzerinde aşırı caydırıcı bir etki yaratmamak amacıyla özellikle sıkı bir denetime tabi tutulmalıdır (yukarıda anılan *Frumkin*, §§ 100-142).

166. Hâlbuki somut olayda, durum açıkça bu şekilde değildir. Anayasa Mahkemesine göre, Gezi Parkı olayları Anayasa tarafından güvence altına alınan hakların kullanımı kapsamında değerlendirilmelidir (yukarıda 94. paragraf); ancak yetkili makamlar, olaylardan yaklaşık dört yıl sonra, başvuranı, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamında, Hükûmetin işleyişini cebir ve şiddet kullanarak engellemeye teşebbüs etmekle suçlayarak, meydana gelen şiddet eylemleri ile başvurana kişisel olarak isnat edilen fiiller arasında herhangi bir illiyet bağı kurmaksızın ve hatta böyle bir bağın varlığını araştırmaksızın, başvuran hakkında ceza kovuşturması başlatmışlardır.

167. Mahkeme ayrıca benzer bir durumu daha önce de değerlendirdiğini hatırlatmaktadır. Nitekim başvuranın esas itibarıyla siyasi açıklamalarına ve bir muhalefet partisi bünyesindeki faaliyetlerine dayanılarak, Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesinde (yukarıda 83. paragraf) düzenlenen ağır suçlardan şüphelenilmesi üzerine uygulanan tutukluluk tedbirini konu alan *Selahattin Demirtaş* (no. 2) davasında (yukarıda anılan karar), Mahkeme, bu tür bir tutukluluğu haklı gösterebilecek eylemlerin kapsamının aşırı geniş olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, bu hükmün uygulanma biçiminin, ulusal mahkemelerce verilen yorumla birleştiğinde, ulusal makamların keyfi müdahalesine karşı yeterli koruma sağlamadığına karar vermiştir. Mahkeme, özellikle, bir ceza hükmünün bu derece geniş yorumlanmasının, bu nitelikte bir bağı ortaya koymaya elverişli somut hiçbir unsur bulunmadığı halde, ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasını silahlı terör örgütü üyeliğiyle yahut böyle

bir örgütün kurulması veya yönetilmesiyle bir tutmaya yol açtığı durumlarda kabul edilemeyeceğini değerlendirmiştir (yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 2),* §§ 277-280; ayrıca bk. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş* (*(no.4),* § 253). Bu değerlendirmeler, *davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis)* somut olayda da geçerlidir.

168. Ayrıca Mahkeme, başvuranın Gezi Parkı gösterilerini desteklemek amacıyla sivil toplum aktörleriyle bağlantı kurması, Avrupa Konseyi organları da dâhil olmak üzere uluslararası aktörlerle görüş alışverişinde bulunması, çalışmalar yürütmesi, uluslararası kuruluşlar ve STK'larla toplantılar ve görüşmeler düzenlemesi, göz yaşartıcı gaz kullanımına ve Türkiye'ye ihracatına ilişkin eleştirel görüşler dile getirmesi, Gezi Parkı olayları sırasında yaşandığı iddia edilen insan hakları ihlallerine ilişkin delil unsurları toplaması, kültürel alanlarda tartışmalar yürütmesi ve akademisyenler, gazeteciler ve demokratik aktörlerle görüş alışverişinde bulunması gibi unsurların, kendi başına, nasıl olup da ceza kovuşturması için dayanak teşkil edebildiğini anlayamamaktadır. Nitekim bu unsurlar, kamusal menfaat konularında bilgi ve fikirlerin dolaşımına, kamu makamlarının eylemlerinin eleştirilmesine ve uluslararası düzey de dâhil olmak üzere kamusal tartışmaya katkı sundukları ölçüde, Sözleşme'nin 10. maddesiyle korunan ifade özgürlüğünün olağan kullanımı kapsamındadır. Bu unsurlar aynı zamanda, Mahkemenin bilhassa temel hak ihlali iddialarına dikkat çektikleri durumlarda demokratik bir toplumdaki önemini sürekli olarak vurguladığı insan hakları savunucularının ve sivil toplum aktörlerinin meşru rolü kapsamında yer almaktadır (yukarıda anılan *Magyar Helsinki Bizottság*, §§ 166-167). Bu bağlamda Mahkeme, ifade özgürlüğünün yalnızca belirtilen fikirlerin içeriğini değil, aynı zamanda bunların yayılma araçlarını (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt/Macaristan* [BD], no. 201/17, § 87, 20 Ocak 2020) ve bu hakkın etkin bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli olan etkileşimleri, görüş alışverişleri ve iş birliği şekillerini de koruduğunu hatırlatmaktadır. Bu tür faaliyetleri, ceza gerektiren bir suç teşkil eden davranışlarla eşitlemek, bu

özgürlüğün özüne zarar verme ve demokratik bir toplumu karakterize eden çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik ilkeleriyle bağdaşmayan bir caydırıcı etki yaratmanın dışında, 10. maddenin gerekleriyle bağdaştırılamaz.

169. Nitekim sivil toplumun hukuka uygun faaliyetlerinin olağanüstü ağırlıkta bir suçun maddi unsuruyla bir tutulması suretiyle TCK'nin 312. maddesine getirilen yorum; başvuranın herhangi bir doğrudan katılımı, teşviki veya göz yumması bulunmadığı halde, üçüncü kişilerce işlenen şiddet eylemleri nedeniyle dolaylı bir cezai sorumluluk yüklenmesine yol açmıştır. Bu türden bir yaklaşım, şiddetin kaynağını veya faillerinin bireysel sorumluluğunu incelemeksizin, öncelikle ilgilinin bir toplumsal hareket içindeki varsayılan etkisi ya da yapılandırıcı rolüne dayanmakta ve sivil toplum aktörlerine açıkça orantısız bir cezai yük getirmekte ve Sözleşme tarafından güvence altına alınan özgürlüklerin kabul edilemez bir şekilde ihlaline neden olmaktadır.

170. Böyle bir yorumun, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinde güvence altına alınan özgürlüklerin kullanımında özellikle ciddi bir caydırıcı etki yaratması muhtemeldir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası gerektiren bir suçtan yargılanma ihtimali, yalnızca insan hakları savunucularını ve sivil toplum aktörlerini değil, aynı zamanda sıradan vatandaşları da barışçıl gösterilere katılmaktan, bunları organize etmekten veya bunlara lojistik, mali ya da entelektüel destek sağlamaktan caydıracak bir etkiye sahiptir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*), bk. yukarıda anılan *Frumkin*, § 141). Ulusal çapta protesto hareketlerine uygulandığında, bu türden bir yorum, toplanmaların marjında münferit şiddet olayları meydana geldiği anda *sonradan* (*a posteriori*) cezai nitelendirme değişikliği yapılması riskini doğurmaktadır. Bu durum da ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma haklarının kullanımını, kamu düzeninin korunması konusunda mutlak bir sonuç yükümlülüğüne tabi kılmaktadır ki bu durum, Mahkemenin yerleşik içtihatlarıyla bağdaşmaz ve uygulamada Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin faydalı etkisinden yoksun bırakabilmektedir.

171. Yukarıda yapılan değerlendirmeleri dikkate alarak, Mahkeme, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin, Gezi Parkı olayları bağlamında başvurana isnat edilen eylemlere ilişkin olarak, mevcut davada yorumlanma şeklinin, bu hükmün uygulama kapsamını öngörülemeyen bir şekilde genişletme etkisi yarattığı, keyfi müdahaleye karşı gerekli asgari korumayı sağlamadığı ve dolayısıyla Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ikinci fıkrası anlamında "kanunla öngörülmüş" olarak değerlendirilemeyeceği kanaatine varmaktadır.

ii. Sonuç

172. Mahkeme, yukarıda belirtilenleri dikkate alarak, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

173. Dolayısıyla, müdahalenin 10 ve 11. maddelerin 2. fıkrasında sırayla belirtilen meşru amaçlardan birini veya birçoğunu izleyip izlemediğini ya da "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını araştırmak gerekli değildir. Mahkeme, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak 18. madde açısından, mevcut davada ihtilaf konusu tedbirlerin Sözleşme'de öngörülen meşru amaçlarla ilgisi olmayan, gizli bir amacı gerçekte izleyip izlemediğini belirlemeye davet edildiğinin altını çizmektedir. Bu amaçla Mahkeme, yalnızca olası bir yetki suistimalinin varlığını değil, aynı zamanda alınan tedbirlerin niteliğini ve önemini ve bu tedbirlerin, güvence altına alınan hakların kullanımına olan somut etkilerini de değerlendirmek durumunda kalacaktır. Mahkeme bu konuya daha sonra tekrar dönecektir (aşağıda 265-279. paragraflar).

III. SÖZLEŞME'NİN 6. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

174. Başvuran, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasını ve 3. fıkranın d) bendini ileri sürerek, hakkında yürütülen ceza yargılamasının hakkaniyete

uygun olmadığından şikâyet etmektedir. Başvuran, özellikle ulusal mahkemelerin Mahkemenin kararlarında vardığı sonuçları dikkate almadığını, kararlarını yeterince gerekçelendirmediğini ve kendisini hatalı ve açıkça yanlış değerlendirilmiş delillere dayanarak mahkûm ettiğini iddia etmektedir. Başvuran ayrıca, ulusal mahkemelerin savunmanın, delillerin kabulü ve yargılamanın yürütülmesine ilişkin itiraz ve taleplerini gerektiği gibi incelenmediğini ve dolayısıyla silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğini iddia etmektedir. Başvuran öte yandan, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanmadığını iddia etmektedir. Başvuran son olarak, yargılama süresinin genel olarak aşırı uzun olduğunu ileri sürmektedir.

Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ve 3. fıkrasının d) bendinin ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

> "1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.
>
> (...)
>
> 3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: (...)
>
> d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; (...)".

A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

1. "Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme"

175. Hükûmet, şikâyetlerin vaktinden erken sunulduğu iddiasına dayandırdığı ve Mahkemenin daha önce incelemiş olduğu (yukarıda 129. paragraf) iç hukuk yollarının tüketilmediği iddiasına ilişkin itirazına paralel olarak, başvuranın hâkimin reddi talebinin reddedilmesine ilişkin şikâyeti bakımından da iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunmaktadır.

Hükûmet, 25 Nisan 2022 tarihli duruşmada 13. Ağır Ceza Mahkemesinin, yargılamayı uzatmayı amaçladığı gerekçesiyle ilgili hâkimin reddi talebini kabul etmediğini ve başvuranın bu karara karşı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 31. maddesinin 3. fıkrasında öngörülen başvuru yolunu kullanmadığını belirtmektedir. Hükûmet, Mahkemenin *Bahaettin Uzan/Türkiye* davasında (no. 30836/07, 24 Kasım 2020) karar verdiği üzere, bunun yine etkili bir başvuru yolu olduğunu, başvuranın bu başvuru yolundan yararlandığını kanıtlamadığını ve bu başvurudan muaf tutulmasını gerektiren nedenleri açıklamadığını savunmaktadır. Hükûmet dolayısıyla, mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığına ilişkin şikâyetin, iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

176. Başvuran, davasının *Bahaettin Uzan* (yukarıda anılan karar) davasından açıkça farklı olduğunu iddia etmektedir, zira kendisi söz konusu hâkimin reddini fiilen talep etmiş ve mahkûm edildiği duruşmada bu talebinin reddedilmesinin ardından bu şikâyetini gerek Bölge Adliye Mahkemesi gerek Yargıtay önünde dile getirmiştir. Başvuran, bu şekilde mevcut olağan başvuru yollarını tükettiğini ve Hükûmetin, Ceza Muhakemesi Kanunu'na dayanan ek bir başvuru yolunun, davanın koşulları altında ne şekilde etkili bir başvuru yolu oluşturacağını kanıtlayamadığını iddia etmektedir.

177. Mahkeme, başvuranın "bağımsız ve tarafsız bir mahkeme" hakkına ilişkin şikâyetinin iki yönü olduğunu tespit etmektedir. İlk yönü, öznel bir bakış açısıyla, 13. Ağır Ceza Mahkemesi üyelerinden birinin bağımsız ve tarafsız olmadığı iddiasıyla ilgilidir. İkinci yönü, 18 Şubat 2020 tarihinde verilen beraat kararının ardından Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından yapılan ve özellikle bu karara dayanan bir disiplin soruşturması biçimini alan müdahalesine ilişkin olup; başvuran tarafından mahkemenin yapısal veya nesnel bağımsızlığını ve tarafsızlığını tehlikeye atma olasılığı taşıdığı değerlendirilmektedir. Hükûmetin itirazı yalnızca bu şikâyetin birinci yönüyle ilgilidir.

178. Bu bağlamda, başvuranın ilk derece ve istinaf mahkemeleri ile Yargıtay nezdindeki yargılama sırasında hâkim M.B.nin reddini talep ettiği hususuna taraflarca itiraz edilmemektedir (yukarıda 46, 58 ve 64. paragraflar). Söz konusu başvuruların bu konuda etkili olduğu hususunda taraflar arasında bir uyuşmazlık bulunmamaktadır. Mahkeme ayrıca, başvuranın Anayasa Mahkemesi nezdindeki ikinci bireysel başvurusu kapsamında da bu şikâyetini dile getirdiğini gözlemlemektedir (yukarıda 72. paragraf). Mahkeme, ilgilinin şikâyetini dile getirmek amacıyla mevcut ve etkili başvuru yollarından birini kullandığı, dolayısıyla Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 31. maddesinin 3. fıkrasında öngörülen hukuk yoluna başvurmak zorunda olmadığı sonucuna varmaktadır (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], no. 41720/13, § 177, 25 Haziran 2019).

179. Mahkeme, yukarıda belirtilenler ışığında, başvuranın bağımsız ve tarafsız bir mahkeme hakkı kapsamında dile getirdiği şikâyetin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve başka herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesiyle bağdaşmadığını tespit etmektedir. Dolayısıyla, söz konusu şikâyetin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi uygundur.

1. Yargılamanın Süresi Hakkında

180. Hükûmet, 6384 sayılı Kanun'da değişiklik yapılmasına dair 7499 sayılı Kanun'un 12 Mart 2024 tarihinde yürürlüğe girmesinden bu yana, makul sürede yargılanma hakkının ihlali şikâyetleri bakımından etkili bir iç hukuk yolunun ihdas edildiğini ve Anayasa Mahkemesi veya Mahkeme nezdinde derdest olan başvurular da dâhil olmak üzere Tazminat Komisyonuna doğrudan başvurulmasına imkân tanıyan bu yolun, *Cebeci ve Aslantekin/Türkiye* kararında Mahkeme tarafından etkili bir hukuk yolu olarak kabul edildiğini ileri sürmektedir ([Komite] (k.k.), no. 2386/24 ve 2596/24, 18 Haziran 2024). Hükûmet bundan hareketle, başvuranın bu Komisyona başvurması gerektiğini ve bu başvuruyu yapmadığı için iç hukuk

yollarının tüketilmediğini ileri sürmektedir. Başvuran, bu iddiaya itiraz etmektedir.

181. Mahkeme, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının istisnai olarak, başvurunun yapıldığı tarihten sonraki gelişmeler ışığında değerlendirilebileceğini ve tazminat niteliğindeki bir başvuru yolunun, ilke olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlalini gidermek için uygun bir yol teşkil ettiğini hatırlatmaktadır (tazminat yoluyla ilgili daha kapsamlı bilgi için bk. yukarıda anılan karar *Cebeci ve Aslantekin*, §§ 16-22). 6384 sayılı Kanun'da yapılan değişikliklerin ardından, derdest başvurular da dâhil olmak üzere, yargılamanın makul süreyi aşmasına ilişkin şikâyetler için artık Tazminat Komisyonuna doğrudan başvuru yolu açık hale gelmiştir ve bu yol makul bir telafi imkânı sunmaktadır. Buradan hareketle başvuranın bu yolu kullanması gerektiği ve yargılama süresine ilişkin şikâyetin Sözleşme'nin 35. maddesinin 1 ve 4. fıkraları anlamında iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddedilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

2. Şikâyetlerin Geri Kalanı Hakkında

182. Ulusal mahkeme kararlarındaki gerekçelendirmenin yetersizliğine ilişkin iddialar, başvuranın hatalı veya açıkça yanlış değerlendirilmiş deliller temelinde mahkûm edilmesi ve savunmanın delillerin kabulüne ve yargılamanın yürütülmesine ilişkin itiraz ve taleplerinin gereği gibi incelenmemesi nedeniyle başvuranın silahların eşitliği hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin şikâyetlerle ilgili olarak, Mahkeme, bu şikâyetlerin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve başka herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesiyle bağdaşmadığını tespit etmektedir. Dolayısıyla, söz konusu şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi uygundur

B. Esas Hakkında

1. Tarafların İddiaları

(a) Başvuran

183. Başvuran, kendi davasına ilişkin olarak Mahkemenin verdiği önceki kararlarının, aynı olgulara ve ceza suçlamalarına dayanması sebebiyle belirleyici olduğunu; nitekim Mahkemenin 2022 yılında, keza İnsan Hakları Komiseri ile Bakanlar Komitesinin de birbirini izleyen kovuşturmaların aynı olgusal ve kovuşturmaya ilişkin çekirdeğe dayandığı sonucuna vararak bu hususu kabul ettiğini savunmaktadır. Başvuran, durumunun, *Ilgar Mammadov/Azerbaycan* (*no. 2*) (no. 919/15 sayılı, 16 Kasım 2017) davası ile doğrudan bir paralellik taşıdığını ileri sürmektedir; bu davada Mahkeme, bir ihlal prosedürü davası kapsamında, söz konusu ihtilaflı yargılamaların aynı ceza kovuşturmaları ve olaylarla ilgili olduğuna hükmetmiştir.

184. Başvuran ayrıca, ulusal mahkemelerin Mahkeme tarafından verilen kararlardan gerekli sonuçları çıkarmadığını, böylece Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca bu kararların bağlayıcı niteliğini göz ardı ettiğini ileri sürmektedir. Başvuran, 2019 tarihli karardan doğan ve 2022 yılında Mahkeme tarafından teyit edilen derhal tahliye edilme yükümlülüğüne rağmen, tutukluluğunun ve ceza kovuşturmalarının devam ettiğini; bu durumun *eski hale iadenin* (*restitutio in integrum*) gerçekleştirilmesine yönelik ısrarlı bir reddi yansıttığını ve pek çok ulusal kararda, 5. maddenin 1. fıkrası ile bağlantılı olarak 18. maddenin ihlali de dâhil olmak üzere tespit edilen ihlallere hiçbir atıfta bulunulmadığını belirtmektedir.

184. Başvuran ayrıca ceza yargılamasının Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasını ihlal ettiğini; zira kendisine göre ulusal mahkemelerin, ispat niteliği taşıyan herhangi bir delil bulunmaksızın ve ikna edici bir gerekçe olmaksızın, ayrıca tanıkların dinlenmesi, delillerin etkili bir şekilde incelenmesi ve telefon dinleme kayıtlarına erişim sağlanması yönündeki taleplerini ilgili bir

gerekçe göstermeksizin reddederek, silahların eşitliği ilkesine aykırı bir şekilde, sivil toplum faaliyetleriyle bağlantılı hukuka uygun eylemlerini suç saydığını ileri sürmektedir.

185. Ayrıca başvuran, yürütme organı mensuplarının kamuoyuna yaptığı açıklamalar, hâkimler üzerindeki kurumsal baskılar, heyet yapısının sürekli değiştirilmesi ve iktidar partisiyle yakın bağlara sahip olan ve içlerinden biri kamuoyu önünde siyasi faaliyetlerde bulunmaya başlamış olan hâkimlerin kararda belirleyici rol oynamasıyla şekillenen bir bağlamda, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmektedir. Başvuran, bu unsurların bir bütün olarak ele alındığında ve Türkiye'deki yargı bağımsızlığına yönelik saldırıların daha geniş bağlamına yerleştirildiğinde, mahkemelerin tarafsızlığı hususunda objektif olarak haklı şüpheler uyandırdığı kanaatindedir.

186. Son olarak başvuran, beraat kararının Bölge Adliye Mahkemesi tarafından kaldırılmasının ciddi bir tarafsızlık eksikliğini ortaya koyduğunu savunmaktadır. Başvurana göre ileri sürülen gerekçeler –yani kendisi hakkında yürütülen dava (TCK'nın 312. maddesi), diğer ayrı yargılamalar (TCK'nın 309 ve 328. maddeleri) ve futbol taraftarları davası (*Çarşı* davası) olarak bilinen dosya arasında hukuki veya olgusal bağlantıların bulunduğu iddiası– mantıklı bir hukuki dayanaktan yoksundur; kaldı ki bu dosyalar Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından daha 2018 yılında ayrılmış ve ne ulusal mahkemeler ne de Mahkeme, kendisi hakkında makul bir şüphe tespit etmiştir (yukarıda 38-39. paragraflar). Ayrıca, 30. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı sıfatıyla davaların birleştirilmesini talep eden ve ardından vekil Başkan sıfatıyla bu talebi kabul eden aynı hâkimin sürece katılması, iç hukuk bakımından açık bir usuli uygunsuzluğu teşkil etmekte ve Sözleşme'nin 6. maddesinde güvence altına alınan, bir hâkimin aynı olgulara ilişkin davaları iki defa yargılayamayacağına dair tarafsızlık ilkesini ihlal etmektedir. Bunun yanı sıra, Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli kararına aykırı olarak 30. Ağır Ceza Mahkemesinin beraat kararının istinaf yoluna başvurarak kaldırılmasını

sağlayan ve dolayısıyla davada zaten görüş bildirmiş olan savcının 13. Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görevlendirilmesi de mahkemenin tarafsızlığını zedeleyen bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bir bütün olarak ele alındığında bu unsurlar, mahkemenin tarafsızlığı konusunda objektif olarak haklı şüpheler doğurmaktadır.

(a) Hükûmet

187. Hükûmet, Mahkeme tarafından 2019 ve 2022 yıllarında verilen kararların, münhasıran başvuranın 1 Kasım 2017 ile bu kararların verildiği tarihler arasındaki tutukluluğunun tek başına veya 18. madde ile bağlantılı olarak 5. maddeye uygunluğuna ilişkin olduğunu ve bu kararların, başvuran hakkında yürütülen ceza yargılamasının 6. madde bakımından herhangi bir değerlendirmesini içermediğini savunmaktadır. Hükûmet, mevcut başvurunun farklı olgulara dayanan yeni şikâyetlerden oluştuğunu değerlendirmektedir; nitekim Hükûmet, 2019 yılında ceza yargılamasının derdest olduğunu, tutukluluk hâlinin 18 Şubat 2020 tarihinde sona erdiğini ve başvuranın mahkûmiyetinin ancak 28 Eylül 2023 tarihinde kesinleştiğini ileri sürmektedir. Hükûmet, bu hükümlerin farklı amaçlar izlediği ve farklı standartlara tabi olduğu gerekçesiyle, Mahkeme tarafından 5. madde kapsamında makul şüphe bulunmadığına ilişkin yapılan tespitlerin, ceza yargılamasının hakkaniyete uygunluğuna yönelik bir değerlendirmeye esas teşkil edemeyeceği kanaatindedir.

188. Hükûmet, ikincillik ilkesini ileri sürmekte ve açık bir keyfilik durumu haricinde Mahkemenin, olguların tespiti, delillerin değerlendirilmesi veya iç hukukun yorumlanmasında kendisini ulusal mahkemelerin yerine koyamayacağını hatırlatmaktadır. Hükûmet, başvuranın çekişmeli bir yargılamadan, aleyhindeki tüm unsurlara erişim imkânından, savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklardan, ayrıca avukatlarının etkili yardımından yararlandığını ileri sürerek ceza yargılamasının 6. maddenin güvencelerine uygun olarak yürütüldüğünü savunmaktadır. Hükûmet, delil

unsurlarının, yani iletişimin dinlenmesi, teknik takip tedbirleri, tanık beyanları, teknik veriler, dijital incelemeler, mali raporlar ve seyahatlere ilişkin belgelerin çekişmeli bir incelemeye tabi tutulduğunu, bunların hukuka uygunluğunun özellikle Yargıtay tarafından derinlemesine bir denetimden geçirildiğini ve hukuki nitelendirmenin sonradan değiştirilmesinin bu delillerin geçerliliğini etkilemediğini ifade etmektedir.

189. Özellikle 6. madde kapsamında ileri sürülen iddialara gelince, Hükûmet, bu iddiaların yeterince temellendirilmediğini savunmaktadır; zira Hükûmete göre, başvuran, iki tanığın dinlenmemesine ilişkin karara itiraz etmekle yetinmiş ve bu ret kararının silahların eşitliği ilkesini nasıl ihlal ettiğini somut olarak ortaya koymamıştır. Hükûmete göre, delillerin uygunluğunun ve tanıkların dinlenmesinin yerinde olup olmadığının değerlendirilmesi öncelikle ulusal mahkemelerin yetki alanına girmektedir; bu mahkemeler, ilgili ve yeterli gerekçelerle bu talepleri reddetmiş ve bu kararlar istinaf aşamasında ve ardından Yargıtay tarafından da onanmıştır; zira talep edilen tanık ifadeleri, dikkate alınan tüm delil unsurları ışığında belirleyici nitelikte değildir.

190. Son olarak Hükûmet, başvuranın olaylardan önce var olan ve hâkimleri anayasal güvencelerden yararlanan genel görevli mahkemelerden müteşekkil, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılandığını ileri sürmektedir. Hükûmet, bazı hâkimler hakkında açılan disiplin soruşturmasının mahkemenin bağımsızlığı veya tarafsızlığı üzerinde herhangi bir etkisi olduğu tezine karşı çıkmakta ve bu usulün, davanın yargısal incelemesinden bağımsız olduğunu ileri sürmektedir. Kararların oy çokluğuyla verildiğini, karşı oyların varlığının hâkimlerin takdir özgürlüğünü kanıtladığını ve süresinde yapılmayan hâkimin reddi talebinin tarafsızlık karinesini çürütecek hiçbir unsurla desteklenmediğini iddia etmektedir. Dolayısıyla Hükûmet, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar verilemeyeceği kanaatindedir.

2. Müdahil Taraflar

(a) İnsan Hakları Komiseri

191. Komiser, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin olarak, özellikle 2017 yılında yapılan anayasa ve mevzuat değişikliklerinin Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinin yapısı ve atanma usulü üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Komiser, bu organın üyelerinin TBMM tarafından seçilmesi veya Cumhurbaşkanı tarafından atanması, Adalet Bakanı ile Bakan Yardımcısının ise Kurulun tabii üyeleri olması konusunda yapısal bir sorun bulunduğunu belirtmektedir; nitekim Komiser, bir yargı kurulunun üyelerinin önemli bir kısmının meslektaşları tarafından seçilmesi gerektiğini öngören ve özellikle Venedik Komisyonu tarafından ortaya konulan standartlarla bu durumun bağdaştırılmasının güç olduğunu değerlendirmektedir. Komiser ayrıca, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun özlük hakları ve disipline ilişkin yetkilerinin, özellikle hassas davalarda sorunlu bir şekilde kullanıldığına dair raporlara yer vermektedir. Bu bağlamda İnsan Hakları Komiseri, özellikle başvuran hakkında beraat kararı veren hâkimler hakkında hızla bir disiplin soruşturması açılmış olması ve bu davada, Mahkemenin kararını uygulamayı reddeden bir hâkimin atanmış olması hususuna atıfta bulunmaktadır.

192. Komiser, adil yargılanma hakkının güvencelerine ilişkin olarak, iddianamelerin hacimli ve yetersiz gerekçelendirilmiş olmasına, koruma altındaki hakların kullanılmasından ibaret olan unsurların delil olarak kullanılmasına ve gizli tanıklara başvurulmasına değinerek kovuşturma ve yargılama usullerindeki birtakım uygulamalara dair endişelerini dile getirmekte ve bu uygulamaların silahların eşitliği ilkesine zarar verebilecek nitelikte olduğunu değerlendirmektedir. Komiser ayrıca, birbiriyle örtüşen yargılamaların ve suçlamaların çoğalmasına dikkat çekmekte; bu durumun aşırı bir karmaşıklığa ve makul olmayan yargılama sürelerine yol açtığını, keza tahliye kararlarının yeni tutuklama kararlarıyla hükümsüz kılındığı durumların ortaya çıktığını belirtmektedir. Son olarak Komiser,

müvekkillerle görüşme, dosyalara erişim ve duruşmalara katılım hususlarındaki kısıtlamalar başta olmak üzere, savunma haklarına yönelik çeşitli engellere değinmektedir.

(b) Davaya Müdahil Olan Sivil Toplum Kuruluşları

193. Ortak görüşlerinde, bir taraftan TLSP, HRW ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu, diğer taraftan ise AEAJ, EAJ, Judges for Judges ve MEDEL mevcut davanın, Türkiye'deki yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının kademeli olarak aşınmasına ilişkin yapısal bir bağlam çerçevesinde yer aldığını ileri sürmektedir. Bu kuruluşlar; Anayasa ve mevzuat reformları silsilesini, özellikle de Hâkimler ve Savcılar Kurulunun 2017 reformunu sorgulamaktadır; nitekim bu reformun getirdiği, Cumhurbaşkanınca yapılan atamalar, Adalet Bakanı ile Bakan Yardımcısının tabii üyeliği ve TBMM tarafından yapılan seçimlerle şekillenen yapının, özellikle Venedik Komisyonu ve Bakanlar Komitesi tarafından hatırlatılan Avrupa standartlarına aykırı biçimde, yargı yönetimini artan bir siyasi etki altına soktuğunu ileri sürmektedirler.

3. Mahkemenin Değerlendirmesi

(a) İlk Gözlemler

194. Mahkeme, somut olayın koşulları ışığında, Türk mahkemeleri önündeki dava sürecinin, bir bütün olarak, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası anlamında başvuranın bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde adil yargılanma hakkı ile bağdaşıp bağdaşmadığına karar vermek durumunda olduğunu değerlendirmektedir. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın 6. madde kapsamında ileri sürdüğü şikâyetleri birlikte inceleyecektir (benzer bir yaklaşım için bk. *Bochan/Ukrayna*, no. 7577/02, § 60, 3 Mayıs 2007).

195. Mahkeme öncelikle, aynı ceza yargılaması kapsamında verilen ve 5. maddenin 1. fıkrasının (c) bendi ile 4. fıkrasının ihlal edildiğini, 5. madde ile

bağlantılı olarak 18. maddenin ihlal edildiğini ve ardından ikinci kararda 46. maddenin ihlal edildiğini tespit ettiği *Kavala* ve *Kavala* (ihlal prosedürü) (her ikisi de yukarıda anılan) kararlarının önemini ve bağlayıcılığını hatırlatmaktadır. Yukarıda anılan *Kavala* kararında Mahkeme tespitlerini, esas itibarıyla Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla bağlantılı olgulara dayanılarak tutuklamanın makul şüphe bulunmaksızın gerçekleştiği ve suçlamaların inandırıcılıktan açıkça yoksun olduğu esasına dayandırmıştır. Mahkeme buradan hareketle, başvuranı susturmak gibi gizli bir amacın izlendiğini ve insan hakları savunucuları üzerinde caydırıcı bir etkinin yaratıldığı sonucuna varmış ve başvuranın derhal serbest bırakılması gerektiğini belirtmiştir. Yukarıda anılan diğer *Kavala* kararında (ihlal prosedürü), Mahkeme, davalı Devletin 46. maddenin 1. fıkrası bağlamında iyi niyetle hareket etmediğini tespit etmiştir. Nitekim Mahkeme, bir yandan bazı tahliye kararlarına ve bir beraat kararına rağmen başvuranın, daha önce yetersiz bulunan ve Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla yakından ilişkili olan aynı olgulara dayanılarak tutuklu kalmaya devam ettiğine; diğer yandan ise esas olarak Gezi Parkı olaylarına dayanan 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararının saptanan hukuki eksiklikleri gidermediğine, zira 5. madde ile bağlantılı olarak 18. maddenin ihlal edildiği yönündeki tespitin bu suçlamalara dayanan tüm tedbirleri geçersiz kıldığına dikkat çekmiştir.

196. Bununla birlikte mevcut dava, ceza yargılamasının bir bütün olarak 6. madde anlamında hakkaniyete uygunluğuna ilişkin ayrı bir konuyu gündeme getirmektedir. Uygulanacak hükümler farklı olsa da söz konusu yargılama, aynı olgulara dayanan ve neticede TCK'nın 312. maddesi uyarınca mahkûmiyetle sonuçlanan, dolayısıyla Sözleşme'nin 5. maddesinin gereklilikleri açısından Mahkeme tarafından *Kavala* (yukarıda anılan) kararında zaten derinlemesine incelenmiş olan aynı yargılamadır. Bu itibarla Mahkemeye düşen görev, başvuran hakkındaki suçlamaların inandırıcılığındaki başlangıçta var olan eksikliğin, kovuşturma aşamasında

yeterli delil unsurlarıyla, ayrıca yeterli ve ikna edici bir gerekçeyle fiilen giderilip giderilmediğini tespit etmektir; bu da olguların 6. madde açısından dikkatli bir incelemesini gerektirmektedir (benzer bir yaklaşım için .bk. yukarıda anılan *Ilgar Mammadov (no. 2)*, §§ 198-203).

(b) Genel İlkeler

197. Mahkemenin bir yandan ceza yargılamasının hakkaniyete uygunluğuna, diğer yandan ise "bağımsız ve tarafsız bir mahkeme" gerekliliğine ilişkin içtihatlarından doğan genel ilkeler, Mahkemenin de atıfta bulunduğu özellikle *Yüksel Yalçınkaya/Türkiye* [BD] (no. 15669/20, §§ 302-308, 26 Eylül 2023) ve *Findlay/Birleşik Krallık* (25 Şubat 1997, § 73, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1997-I) kararlarında hatırlatılmıştır.

198. Mahkeme, Sözleşme'nin 6. maddesi bakımından tek işlevinin, ulusal mahkemelerin bu hükümde düzenlenen belirli usul güvencelerini ihlal ettiğini veya yargılamanın bir bütün olarak yürütülüş biçiminin başvuran bakımından adil bir yargılanmayı güvence altına almadığını ileri süren başvuruları incelemek olduğunu hatırlatmaktadır (*Semenya/İsviçre* [BD], no. 10934/21, § 193, 10 Temmuz 2025). Ayrıca, her ne kadar Mahkeme, söz konusu usuli eksikliklerin her birinin tek başına ele alınması hâlinde yargılamanın adil olmadığı sonucuna varmamış olsa dahi, birden fazla usuli eksiklik, kümülatif bir etkiyle Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlaline yol açabilir (*Mirilashvili/Rusya*, no. 6293/04, § 165, 11 Aralık 2008). Diğer taraftan Mahkemenin, adaletin düzgün işlemesiyle bağlantılı bir ilkeyi yansıtan yerleşik içtihatları uyarınca, ulusal mahkemeler kararlarını dayandırdıkları gerekçeleri yeterli şekilde açıklamak zorundadır. Gerekçelendirme yükümlülüğünün kapsamı, kararın niteliğine göre değişebilir ve somut olayın koşulları ışığında değerlendirilmelidir. Bu yükümlülük, tarafların her iddiasına detaylı olarak cevap verilmesini gerektirmese de adli bir yargılamada taraf olan kişilerin, davanın sonucu için belirleyici argümanlarına özel ve açık olarak cevap verilmesini bekleyebileceğini

öngörmektedir. Karardan, davanın esasını oluşturan temel meselelerin ele alındığı anlaşılmalıdır. Sözleşme'nin amacının teorik veya hayali değil, somut ve etkili hakları korumak olduğu ilkesi dikkate alındığında; adil yargılanma hakkı, ancak tarafların talep ve görüşleri gerçekten "dinlendiği", yani davaya bakan mahkemece gerektiği gibi incelendiği takdirde etkili kabul edilebilir (yukarıda anılan *Yüksel Yalçınkaya*, bu kararda yer verilen diğer atıflarla birlikte § 305).

(c) Bu İlkelerin Somut Olaya Uygulanması

199. Somut olayda Mahkeme, başvuran hakkında yapılan ceza suçlamalarının belirlenmesinde, Gezi Parkı olayları bağlamında kendisine isnat edilen eylemler bakımından TCK'nın 312. maddesi hakkında yapılan yorumun, söz konusu maddenin uygulama alanını öngörülemez bir şekilde genişletme etkisine sahip olduğunu ve keyfi müdahalelere karşı gerekli olan asgari korumayı sağlamadığını, dolayısıyla Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ikinci fıkraları anlamında "kanunla öngörülmüş" sayılamayacağını yukarıda tespit etmiş olduğunu hatırlatmaktadır (yukarıda 170. paragraf). Bu tespitler ışığında, başvuranın Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında ceza hukukunun keyfi uygulanmasına ilişkin olarak ileri sürdüğü şikâyetin incelenmesi gerekmektedir.

200. Mahkeme ayrıca, başvuran hakkında yürütülen ceza yargılamasının, ilk derece mahkemelerinin üç ayrı heyeti tarafından sırasıyla incelendiğini gözlemlemektedir. İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi başvuranın beraatine karar verdikten sonra, bu heyette yer alan hâkimler hakkında disiplin soruşturması açılmıştır (yukarıda 32. paragraf). Dava daha sonra, kısmen aynı olgulara dayanan yeni bir iddianame uyarınca İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından incelenmiş, ardından 13. Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde derdest olan bir yargılamayla birleştirilmiştir (yukarıda 36-38. paragraflar). Birleştirme, ayırma ve yeniden sevk etme yönündeki bu yinelenen kararların etkisiyle dava, sırasıyla farklı mahkemelere

gönderilmiştir. Bu tür tedbirler, tek başlarına ele alındıklarında, ulusal yargı sisteminin düzgün işleyişiyle ilgili olabilse ve ulusal makamların takdir payı kapsamına girebilse de aynı ceza yargılaması çerçevesinde oluşan kümülatif etki, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası ile güvence altına alınan bağımsızlık ve tarafsızlık gereklilikleri açısından özellikle dikkatli bir incelemeyi gerektirmektedir. Nitekim Mahkemenin görevi, ulusal makamların bir davayı sevk etmesine veya yeniden sevk etmesine sebep olan gerekçelerin yerindeliğini değerlendirmek olmasa da, söz konusu sevk veya yeniden sevkin 6. maddenin 1. fıkrasıyla ve özellikle nesnel bağımsızlık ve tarafsızlık gereklilikleriyle bağdaşabilirliğini tespit etmek zorundadır (*Bochan/Ukrayna*, no. 7577/02, § 72, 3 Mayıs 2007; ayrıca bk. *Moiseyev/Rusya*, no. 62936/00, § 176, 9 Ekim 2008).

201. Mahkeme, 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararının birbiriyle örtüşen değerlendirmelere dayandığını gözlemlemektedir: İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, telefon dinleme kayıtlarının hukuken kabul edilebilir olmadığına, dava dosyasındaki hiçbir unsurun, MASAK raporu da dahil olmak üzere başvuranın Gezi Parkı olayları sırasında şiddet eylemlerini finanse ettiğini, örgütlediğini veya teşvik ettiğini ortaya koymaya elvermediğine ve dinlenen tanıkların suçlayıcı nitelikte hiçbir beyanda bulunmadığına karar vermiştir. Ağır Ceza Mahkemesi böylece, ilgilinin TCK'nın 312. maddesi uyarınca suçluluğuna karar vermek için hukuki, somut ve kesin delillerin yetersiz olduğu sonucuna varmıştır (yukarıda 30. paragraf). Mahkeme ayrıca, bu beraat kararının, başvurana isnat edilen suç ile kendisine şahsen yüklenebilecek fiiller arasında illiyet bağı bulunup bulunmadığını temel mesele olarak belirlediği *Kavala* kararındaki (yukarıda anılan, § 143) sonuçlarla uyumlu olduğunu kaydetmektedir; bu kararda suçlamaların açıkça inandırıcılıktan yoksun olduğu ve Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla yakından bağlantılı olduğu tespit edilmişti (aynı kararda, § 157). Dolayısıyla, kovuşturma aşamasında ulusal mahkemelerin görevi, olguları özellikle titiz bir incelemeye tabi tutmak ve

yeni, sağlam ve ispat değeri taşıyan delillerin bu başlangıçtaki eksikliği ne şekilde telafi edebilecek nitelikte olduğunu inandırıcı bir biçimde ortaya koymaktır.

202. Bununla birlikte, Mahkemenin *Kavala* kararında (yukarıda anılan) suçlamaların açıkça inandırıcılıktan yoksun olduğunu ve isnat edilen fiiller ile Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılması arasında yakın bir bağ bulunduğunu tespit etmiş olmasına rağmen (aynı kararda, § 157), ulusal mahkemeler, söz konusu eksikliklerin hangi yeni unsurlarla giderilmiş olduğunu belirtmedikleri gibi, suçlamaların esas itibarıyla değişmeden kalması karşısında, başvuranın mahkûmiyetinin yeterince sağlam bir olgusal temele dayandığını da kanıtlayamamışlardır. Söz konusu mahkemeler, Gezi Parkı olaylarındaki şiddet eylemleri ile başvurana şahsen yüklenen fiiller arasındaki -merkezi önemdeki- illiyet bağına dair hiçbir gerçek değerlendirme yapmamışlardır. İlgilinin eylemlerinin bu şiddet olaylarını nasıl kışkırttığını, teşvik ettiğini veya mümkün kıldığını ya da bu eylemlerin Hükûmeti cebir ve şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya teşebbüs suçunu nasıl oluşturabileceğini göstermeksizin, ilgiliye yalnızca bir organizatör veya koordinatör rolü biçmekle yetinmişlerdir.

203. Anayasa Mahkemesi, *Tayfun Kahraman* davasında da benzer bir eksiklik tespit etmiş (yukarıda 90-96. paragraflar), belirli ifadeler tespit edilmeksizin ve belirlenen şiddet olaylarıyla somut bir bağ ortaya konulmaksızın, esasen beyanlara, yayınlara ve sivil toplum faaliyetlerine dayanarak ilgiliye aktif bir rol biçilmesini yargılamanın hakkaniyetine aykırı bulmuştur. Bu tespitler somut olay bakımından da geçerlidir: Ulusal kararlar, bir bulgular bütününe atıfta bulunsa da, bu unsurların başvuranın faaliyetleri ile tespit edilen şiddet olayları arasında nasıl somut bir bağ kurduğunu açıklamamaktadır. Suçun cebir ve şiddet kullanımını varsaymasına rağmen illiyet bağı incelemesi yapılmamış olması, önemli bir eksiklik teşkil etmektedir. Buna ek olarak, savunmanın talep ettiği kilit tanıkların, yani olayların meydana geldiği dönemde görevde bulunan iki eski bakan S.E. ve

N.Ç.nin dinlenmesi talebi basmakalıp bir gerekçeyle reddedilmiştir (yukarıda 44. paragraf). Bu ret, usul açısından yeterli bir dengeleyici tedbirle telafi edilmediği gibi istinaf ve temyiz aşamalarında da etkili bir denetime tabi tutulmamıştır; zira üst mahkemeler, temel şikâyetleri ele almaksızın ilk derece mahkemesinin tespitlerini onaylamakla yetinmiştir.

204. Son olarak mahkûmiyet kararı, makul kuşkunun ötesinde suçun maddi ve manevi unsurlarını kanıtlama yükümlülüğünü ulusal makamlara yüklemek yerine, genel varsayımları çürütme yükünü sanığa yükleyen, büyük ölçüde bağlamsal ve yeterince kişiselleştirilmemiş çıkarımlara dayanmaktadır. Özellikle 13. Ağır Ceza Mahkemesi, başvuranın kişisel davranışları ile suçun kurucu unsurları arasında doğrudan bir bağ olduğunu gösterip kendisine yüklenebilecek olguları net bir şekilde kişiselleştirmeksizin hem suçun manevi unsurunu hem de "cebir" ve "şiddet" kullanımına ilişkin maddi unsurunu tespit etmek için esasen bağlamsal nitelikteki koşullara dayanmıştır. 13. Ağır Ceza Mahkemesi, özellikle Başbakanlık çalışma ofisinin çevresinde meydana gelen ve güvenlik güçlerine yönelen şiddet eylemleri başta olmak üzere, bu eylemlere doğrudan katıldığından şüphelenilen kişiler hakkında iki defa beraat kararı verilmiş olmasına rağmen, bu eylemlere başvuranın kişisel olarak katılıp katılmadığını araştırmaya dahi gerek duymaksızın, kararını Gezi Parkı olayları sırasında yaşanan tüm şiddet olaylarına dayandırmıştır (yukarıda 42 ve 75. paragraflar). Ayrıca Ağır Ceza Mahkemesi, benzetme yoluyla, bu davayla hiçbir ilgisi olmayan bir bağlamda tankların konuşlandırılmasına da değinmiştir (yukarıda 56. paragraf). Böylesi bir yaklaşım, yargılamanın bir bütün olarak hakkaniyetine ilişkin ciddi soru işaretleri doğurmaktadır.

205. Mahkeme, bu nedenle, bu davada iç hukukun uygulanmasına ilişkin meselelerin, ilke olarak ulusal mahkemelerin yetki alanına giren, başvuranın bireysel cezai sorumluluğunun değerlendirilmesi veya *suçun maddi varlığının* (*corpus delicti*) tespit edilmesi konularının ötesine geçtiği görüşündedir. Bu bakımdan Mahkeme, olgu ve delillerin ulusal mahkemelere

ait olan değerlendirilmesi ile Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesinin kendi değerlendirmesine ait olan denetimi arasında net bir ayrım yapılmasının önemini vurgulamaktadır. Nitekim ulusal mahkemelerin gerekçesinden, başvuranın, suçun kurucu unsurları bakımından bireysel ceza sorumluluğu somut olarak araştırılmaksızın ve hukuken tespit edilmeksizin, Sözleşme ile güvence altına alınan özgürlüklerin kullanımı kapsamına giren ve söz konusu kararda dayanılan ceza hükmünün uygulama alanı dışında kalan olgulara dayanılarak mahkûm edildiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle ulusal mahkemeler, başvuranın aleyhine olacak şekilde ceza hukukunu keyfi ve öngörülemez bir biçimde yorumlamış ve bu durum yargılamanın sonucunu açıkça makul olmaktan çıkarmıştır (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis)* bk. *Navalnyy ve Ofitserov/Rusya*, no. 46632/13 ve 28671/14, § 115, 23 Şubat 2016).

206. Yargılamayı yürüten mahkeme heyetinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hususunda Mahkeme, yerleşik içtihatları uyarınca bu meselenin, görünüşler de dikkate alınarak hem öznel hem de nesnel açıdan değerlendirildiğini hatırlatmaktadır (*Micallef/Malta* [BD], no. 17056/06, § 98, AİHM 2009). Ayrıca, söz konusu ceza yargılamasının, Devletin üst düzey yetkililerinin başvuranı suçlayan çok sayıda kamuoyu açıklamasıyla damgalanan bir bağlamda yürütüldüğünü de belirtmek gerekir (aşağıda 260. paragraf) ki bu durum Mahkemenin *Kavala* kararında (yukarıda anılan, § 229) Sözleşme'nin 18. maddesiyle bağlantılı olarak 5. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmesine yol açmıştır. Mahkeme, böylesi bir bağlamda olayların dışarıdan nasıl göründüğünün de özel bir önem taşıdığı kanaatindedir: Bir İngiliz atasözünün de ifade ettiği üzere, "*justice must not only be done, it must also be seen to be done*" *– adalet yalnızca sağlanmakla kalmamalı, aynı zamanda adaletin sağlandığı görülmelidir de* (*De Cubber/Belçika*, 26 Ekim 1984, § 26, A Serisi no. 86). Nitekim burada söz konusu olan, demokratik bir toplumda mahkemelerin uyandırması gereken güven meselesidir.

207. Somut olayda, birbiriyle örtüşen çeşitli unsurlar, dışarıdan tarafsız bir gözlemcide, başvuranın davasını incelemekle görevli mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda haklı şüpheler uyandırabilecek niteliktedir. Bu şüpheler, ilk olarak, Mahkemenin *Kavala* kararında (yukarıda anılan karar, §§ 229 ve 232) Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin tespitlerinin doğrudan devamı niteliğindedir. Bu bağlamda Mahkeme, başvuranın beraatine karar veren hâkimler hakkında yürütülen disiplin soruşturmasının yargılamanın devamı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı yönündeki Hükûmetin argümanına katılamaz. Şubat 2020'de verilen ve üstelik Mahkemenin 2019 tarihli kararından doğan gerekliliklere uygun olan beraat kararının ardından bu soruşturmanın açılması, niteliği gereği ilgili hâkimler üzerinde caydırıcı bir baskı oluşturabilecek ve daha genel olarak yargılamanın sonraki aşamalarının yürütülmesinde yargı bağımsızlığını zedeleyebilecek niteliktedir.

208. Ayrıca bu şüpheler, başvuranın davasının yukarıda belirtilen şekilde (yukarıda 201. paragraf) art arda farklı yargı heyetlerine gönderilmiş olması ve yargılamanın belirleyici aşamasında iktidar partisiyle geçmişte yakın bağları bulunan bir hâkimin görev almasıyla (yukarıda 46. paragraf) daha da güçlenmektedir. Yürütme organı mensuplarının, henüz kesinleşmiş herhangi bir karar bulunmamasına rağmen başvuranı suçlu olarak gösterdikleri, kamuoyu önünde tekrarlanan açıklamalarla şekillenen bir bağlamda (aşağıda 260 ve 273. paragraflar), savunmanın iddialarının yeterince incelenmemiş olması ve her türlü taraflılık görünümünü ortadan kaldırabilecek kurumsal güvencelerin bulunmaması özel bir önem taşımaktadır.

209. Nitekim bu unsurlar, Türkiye'de yargı bağımsızlığını etkileyen ve Mahkeme ile Avrupa Konseyinin diğer organları tarafından daha önce de tespit edilen daha geniş kapsamlı yapısal eksiklikler bağlamında değerlendirilmelidir (yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 2)*, § 434; ayrıca bk. yukarıda 192. paragraf). Bu eksiklikler, diğer hususların yanı sıra,

hâkimlerin atanmasına (*Oktay Alkan/Türkiye*, no. 24492/21, § 69, 20 Haziran 2023), tayin edilmesine (*Bilgen/Türkiye*, no. 1571/07, § 96, 9 Mart 2021) ve disiplin işlemlerine (*Eminağaoğlu/Türkiye*, no. 76521/12, §§ 97 ve 105, 9 Mart 2021) ilişkin mekanizmalar ile Anayasa Mahkemesi kararlarının tekrarlayacak biçimde yerine getirilmemesiyle (yukarıda 86-96. paragraflar) ilgilidir.

(d) Mahkemenin vardığı sonuç

210. Yukarıdakiler ışığında Mahkeme, başvuran hakkında yürütülen ceza yargılamasında hem yargılamanın hakkaniyetini hem de mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlık güvencelerini etkileyen ciddi eksiklikler bulunduğu sonucuna varmaktadır. Mahkeme ayrıca, daha geniş anlamda Türkiye'de yargı bağımsızlığına zarar veren yapısal bağlamı da dikkate alarak, somut davada tespit edilen eksikliklerin yalnızca usuli aykırılıklardan ibaret olmadığı, aksine başvuranın davasının incelendiği yargısal çerçevede köklü bir bozulmaya işaret ettiği kanaatindedir. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, söz konusu aksaklıklar, başvuranın Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasıyla güvence altına alınan adil yargılanma hakkının özünü temelinden zedelemiştir.

Sonuç olarak, söz konusu hüküm ihlal edilmiştir.

IV. SÖZLEŞME'NİN 5. MADDESİNİN 1. FIKRASININ İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

211. Başvuran, somut olayın kendine özgü koşulları ışığında, Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihinde *Kavala* kararını (yukarıda anılan karar) vermesinden bu yana devam eden tutukluluğunun, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının gereklerine aykırı, keyfi bir özgürlükten yoksun bırakma teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Söz konusu hükmün ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

"1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

(a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;

(...)

(c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

..."

A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

1. Tarafların İddiaları

a. Hükûmet

212. Hükûmet, 5. madde kapsamında ileri sürülen şikâyetlerin, 10 Aralık 2019 tarihli kararın icrası aşamasıyla ilgili olduğunu ve dolayısıyla 46. madde uyarınca sadece Bakanlar Komitesinin yetkisine girdiğini belirterek, Mahkemenin bu şikâyetleri incelemek için *konu bakımından* (*ratione materiae*) yetkisinin bulunmadığını ileri sürmektedir. Hükûmet, 18 Ocak 2024 tarihinde yapılan başvurunun, daha önce karara bağlanmış hususların bireysel başvuru yoluyla yeniden incelenmesini amaçladığını, oysa kararın icrasının denetlenmesi sürecinin halen devam ettiğini ve Bakanlar Komitesi tarafından yakından ve sürekli olarak takip edildiğini belirtmektedir. Bu denetim Türk Ceza Kanunu'nun 309, 328 ve 312. maddeleri kapsamında verilen kararlar, Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihli kararı, 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararı ile istinaf ve temyiz kararları da dâhil olmak üzere iç hukuktaki tüm yargılamaları kapsamaktadır. Dolayısıyla Hükûmet, 5. madde kapsamındaki şikâyetlerin sadece kararların icrası

mekanizması kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ve Mahkeme tarafından yeniden incelemeyi haklı kılacak herhangi bir istisnai durumun bulunmadığı kanaatindedir.

213. Hükûmet ayrıca, başvuranın Türk Ceza Kanunu'nun 309 ve 328. maddelerine dayanan tutukluluğuna ilişkin şikâyetlerinin süresinde sunulmadığını ileri sürmektedir. Hükûmet, başvuranın Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi kapsamındaki suç isnadı nedeniyle 19 Şubat 2020 tarihinde tutuklandığını, 20 Mart 2020 tarihinde ise bu suçtan tahliye edildiğini ve bu döneme ilişkin olarak Anayasa Mahkemesine başvurmadığını açıklamaktadır. Hükûmet ayrıca, başvuranın 9 Mart 2020 tarihinde aynı Kanun'un 328. maddesinde düzenlenen suçtan tutuklandığını, bu tedbire karşı 4 Mayıs 2020 tarihinde Anayasa Mahkemesine başvurduğunu, ancak Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihinde kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edilmediğine karar verdiğini eklemektedir. Hükûmet, başvuranın daha sonra öngörülen süre içerisinde Mahkemeye herhangi bir başvuruda bulunmadığını ileri sürmektedir. Bu nedenle Hükûmet, başvuranın 19 Şubat 2020 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasındaki tutukluluğuna ilişkin şikâyetlerinin, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen süreye uyulmaması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır.

214. Hükûmet ayrıca, başvuranın Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesinde öngörülen tazminat yolunu tüketmediğini ileri sürmektedir. Hükûmete göre, başvuranın casusluk suçundan kesin olarak beraat etmesinin ardından başvurabileceği bu hukuk yolu, yerleşik içtihatta etkili olarak kabul edilmekte ve hem tutukluluğun hukuka uygunluğuna itiraz edilmesine hem de tazminat elde edilmesine imkân sağlamaktadır.

b. Başvuran

215. Başvuran, ileri sürdüğü şikâyetin 10 Aralık 2019 tarihli kararla daha önce karara bağlandığı yönündeki Hükûmet itirazına karşı çıkmaktadır.

Başvuran, bu yaklaşımın bir karışıklıktan kaynaklandığı kanaatindedir: Ona göre mevcut başvuru, söz konusu karardan sonra meydana gelen, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasına ilişkin yeni ve ayrı ihlallerle ilgilidir ve hiçbir şekilde bu kararın icrasına ilişkin değildir. Başvuran, Mahkeme içtihadında benimsenen yaklaşım uyarınca, halen devam eden tutukluluğuyla ilgili yeni şikâyetlerin söz konusu olduğunu ve dolayısıyla bunların devam eden bir ihlal kapsamında olduğunu ileri sürmektedir.

216. Başvuran ayrıca, somut olayda 5. madde kapsamında ileri sürdüğü şikâyetlerin Mahkeme tarafından *Kavala* (*ihlal prosedürü*) kararında (yukarıda anılan karar) daha önce karara bağlandığı yönündeki iddiayı da reddetmektedir. Bu bağlamda başvuran, Mahkemenin yukarıda anılan davadaki yetkisinin, Sözleşme'nin 46. maddesinin 1. fıkrasına uyulup uyulmadığının incelenmesiyle kesin olarak sınırlı olduğunu ve Mahkemenin, 5. maddenin ayrıca ihlal edildiğini tespit etme yetkisinin bulunmadığını açıkça belirttiğini ileri sürmektedir (aynı kararda, § 175). Son olarak, iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin itiraz konusunda başvuran, Mahkemenin yerleşik içtihadından, hukuka aykırı olduğu iddia edilen ve devam eden bir tutukluluğun sona erdirilmesinin söz konusu olduğu durumlarda tazminat davalarının etkili bir hukuk yolu teşkil etmediği sonucunun çıktığını belirtmektedir. Başvurana göre, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesinde öngörülen ve yalnızca maddi tazminat verilmesiyle sınırlı olan hukuk yolu, böyle bir durumu gidermeye elverişli değildir.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

a. Mahkemenin *konu bakımından* (*ratione materiae*) yetkisi hakkında

217. Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ileri sürülen şikâyetin, başvuranın 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından veya en azından söz konusu kararın kesinleştiği 11 Mayıs 2020 tarihinden sonraki dönemde özgürlüğünden yoksun bırakılmasının keyfi olduğu iddiasıyla ilgili

olduğunu gözlemlemektedir. İhtilaf konusu dönem, bu tarihten somut davadaki kararın verildiği tarihe kadar uzanmakta ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası bakımından hukuken birbirinden farklı aşamaları kapsamaktadır. Başvuran, 25 Nisan 2022 tarihine kadar tutuklu bulunmaktaydı ve bu durum Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi kapsamına girmekteydi. Başvuranın bu tarihte mahkûm edilmesinden bu yana özgürlüğünden yoksun bırakılması ise Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi kapsamına girmektedir. Söz konusu tutulmaya 25 Nisan 2022 tarihli kararla hükmedilmiş ve bu karar daha sonra istinaf ve temyiz aşamalarında onanmış olduğundan, bu son dönemin Sözleşme'ye uygunluğu Mahkeme tarafından henüz incelenmemiştir. Dolayısıyla Mahkeme, bu hususu inceleme yetkisine sahiptir.

218. Mahkeme, 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasındaki dönemle ilgili olarak, söz konusu dönemin, Bakanlar Komitesinin 2 Şubat 2022 tarihinde Mahkemeye başvurduğu tarihe kadar, ihlal prosedürü kapsamında incelediği dönemle kısmen örtüştüğünü kaydetmektedir. Bununla birlikte Mahkeme, *Kavala* (*ihlal prosedürü*) kararında denetimini, davalı Devletin Sözleşme'nin 46. maddesinin 1. fıkrası kapsamındaki yükümlülüklerine uyup uymadığı meselesiyle sınırlamış ve Sözleşme'nin 5 ve 18. maddelerinin yeni ihlallerini tespit etme yetkisinin bulunmadığını açıkça belirtmiştir (aynı kararda, § 175). Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın 10 Aralık 2019 tarihinden sonra tutukluluğunun devam etmesine ilişkin olarak 5. madde kapsamında ileri sürdüğü şikâyetleri esas yönünden incelememiştir.

219. Bu koşullarda somut dava, *Ivanţoc ve diğerleri/Moldova ve Rusya* (no. 23687/05, § 95, 15 Kasım 2011) ve *Selahattin Demirtaş (no. 4)* (yukarıda anılan karar, §§ 121 ve 122) davalarında olduğu gibi, Mahkeme içtihadı anlamında, *Kavala* kararında tespit edilen ihlalin devam ettiği iddiasından kaynaklanan "yeni bir sorun" ortaya çıkarmaktadır. Sonraki olayların ayrı bir bireysel başvuru kapsamında incelenmesi, Bakanlar Komitesinin

Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamındaki yetkilerine müdahale olarak değerlendirilemez. Böyle bir denetimin bulunmaması halinde, bu durum Sözleşme'nin konusu ve amacı ile 34. maddesinde güvence altına alınan bireysel başvuru hakkına aykırı olacak şekilde, ihtilaf konusu tedbirleri herhangi bir etkili yargısal denetimin dışında bırakacaktır (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2)* [BD], no. 32772/02, § 67, AİHM 2009; ayrıca *bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 4)*, § 123). Dolayısıyla, *Kavala* (*ihlal prosedürü*) kararında yapılan tespitler, söz konusu özgürlükten yoksun bırakmanın değerlendirilmesi bakımından açıkça önemini korumakla birlikte, bu tespitler Mahkemenin, başvuranın 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından sonraki dönemdeki tutukluluğunun Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının esasına ilişkin gereklerine uygunluğunu incelemesine engel teşkil edemez. Bu nedenle Mahkeme, somut olayda ileri sürülen şikâyetleri incelemeye *konu bakımından* (*ratione materiae*) yetkili olduğu kanaatindedir.

b. Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen süreye uyulması hakkında

220. Mahkeme öncelikle, Hükûmetin de belirttiği üzere, başvuranın TCK'nın 328. maddesinde düzenlenen suç (siyasal veya askeri casusluk) nedeniyle 9 Mart 2020 tarihinde tutuklanmasına itiraz etmek amacıyla 4 Mayıs 2020 tarihinde Anayasa Mahkemesine başvurduğunu gözlemlemektedir. Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihli kararında gerek başvuranın tutukluluğunun hukuka uygunluğu gerekse tutukluluk süresi bakımından, söz konusu karardan önceki dönem yönünden başvuranın kişi hürriyeti hakkının ihlal edilmediğine karar verdiğini kaydetmektedir (yukarıda 37. paragraf). Hükûmet, bu karara ve başvuranın TCK'nın 309. maddesi kapsamında 19 Şubat 2020 tarihinde verilen tutuklama tedbirine itiraz etmek amacıyla ayrı bir bireysel başvuruda

bulunmamış olmasına dayanarak, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen süreye uyulmadığı itirazında bulunmaktadır.

221. Bununla birlikte Mahkeme, başvuranın tutukluluğunun 25 Nisan 2022 tarihine kadar kesintisiz olarak devam ettiğini ve başvuranın 9 Haziran 2022 tarihinde Anayasa Mahkemesine, bu dönemin tamamını kapsayan ve tutukluluğunu haklı gösterebilecek makul şüphenin bulunmaması nedeniyle özellikle Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğinden şikâyet ettiği ve başvurusunun öncelikli olarak incelenmesini talep ettiği bir bireysel başvuruda bulunduğunu kaydetmektedir (yukarıda 70 ve 122. paragraflar). Mahkeme, başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmaya başlandığı tarihten 2022 yılındaki mahkûmiyetine kadar tutukluluğunun farklı aşamaları arasında hem zaman hem de konu bakımından bulunan yakın bağlantıyı dikkate alarak, başvuranın Anayasa Mahkemesi önünde bütüncül bir yaklaşımı tercih etmesini eleştirecek herhangi bir neden görmemektedir. Nitekim böyle bir yaklaşım, Anayasa Mahkemesinin ihtilaf konusu durumu tutukluluk yönünden bütünüyle incelemesine imkân sağlayabilecekti.

222. Dolayısıyla, başvuranın 25 Nisan 2022 tarihine kadar tutukluluğu bakımından, gerek Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası uyarınca iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği sorusu gerekse bu hükümde öngörülen sürenin hesaplanması açısından dikkate alınması gereken bireysel başvuru, 4 Mayıs 2020 tarihinde yapılan başvuru değil, başvuranın 9 Haziran 2022 tarihinde yaptığı başvurudur.

223. Mahkeme, 9 Haziran 2022 tarihinde yapılan bireysel başvurunun bugün itibarıyla Anayasa Mahkemesi önünde halen derdest olduğunu kaydetmektedir (yukarıda 71. paragraf). Mahkeme ayrıca, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu, 5. madde kapsamındaki şikâyetler bakımından ilke olarak etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiş olması nedeniyle, söz konusu başvurunun başlangıçtan itibaren sonuçsuz kalmaya mahkûm olmadığını gözlemlemektedir (diğerleri arasında bk. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 4)*, § 137). Bununla birlikte Mahkeme, somut olarak

etkililiği ciddi biçimde zedelenmiş hukuk yollarının sonucunu beklemesinin başvurandan istenemeyeceği sonucuna daha önce vardığını ve bu nedenle Hükûmetin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun tüketilmediğine ilişkin itirazını reddettiğini hatırlatmaktadır (yukarıda 117-129. paragraflar). Dolayısıyla Hükûmetin şikâyetin süresinde yapılmadığına ilişkin itirazının da reddedilmesi gerekmektedir.

c. İç hukuk yollarının tüketilmemesi hakkında

224. Hükûmetin, başvuranın 25 Nisan 2022 tarihinde beraat etmesinin ardından TCK'nın 328. maddesinde düzenlenen suç nedeniyle tutukluluğuna ilişkin olarak iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki itirazı konusunda Mahkeme, öncelikle Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ileri sürülen şikâyetin, özgürlükten yoksun bırakmanın keyfi olduğu iddiasıyla ilgili olduğunu ve bu meselenin CMK'nın 141. maddesinde öngörülen hukuk yolunun temel amacı dışında kaldığını gözlemlemektedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. *Mergen ve diğerleri/Türkiye*, no. 44062/09 ve diğer 4 başvuru, §§ 36-37, 31 Mayıs 2016; ayrıca *aksi yönde* (*a contrario*) bk. *Adıgüzel ve diğerleri/Türkiye*, no. 65126/09, §§ 37-38, 13 Şubat 2018). Ayrıca, itiraz konusu özgürlükten yoksun bırakma devam ettiği sürece, ilgilinin serbest bırakılmasına imkân sağlamayan bir hukuk yolu, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası anlamında etkili bir hukuk yolu olarak kabul edilemez (yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 2)*, § 207). Mahkeme bu bağlamda, Ağır Ceza Mahkemesinin yukarıda anılan 25 Nisan 2022 tarihli kararda başvuranı TCK'nın 312. maddesi uyarınca da mahkûm ettiğini ve başvuranın 18 Ekim 2017 tarihinden bu yana kesintisiz olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmaya devam ettiğini kaydetmektedir. Bu koşullarda Mahkeme, bir sanığın kendisine isnat edilen suçlardan birinden beraat etmesi nedeniyle tazminat elde etmesini amaçlayan bir hukuk yolunun nasıl tüketilmesi gereken bir hukuk yolu teşkil edebileceğini

görememektedir. Dolayısıyla Hükûmetin bu itirazının da reddedilmesi gerekmektedir.

d. Sonuç

225. Yukarıdakiler ışığında Mahkeme, bu şikâyetlerin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca, başka herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesinin bulunmadığını kaydetmektedir. Dolayısıyla, söz konusu şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekmektedir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların İddiaları

a. Başvuran

226. Başvuran, Mahkemenin makul şüphe bulunmaması nedeniyle Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna vardığı 10 Aralık 2019 tarihli karardan bu yana, daha önce yetersiz olduğu tespit edilen ve büyük ölçüde Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla bağlantılı olan, değişmemiş aynı maddi olgulara dayalı olarak kesintisiz ve keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakıldığını iddia etmektedir. Başvuran, tutukluluğunun şekli hukuki dayanakları değişmiş olsa da (TCK'nın 309, 312 ve 328. maddeleri), yetkili makamların aynı olgulara dayandığını ve bunun, tahliye kararlarının hemen ardından yeniden tutuklamalar yapılmasına, olayların art arda yeniden nitelendirilmesine ve herhangi bir yeni unsur bulunmaksızın tutukluluğun devamına ilişkin kararlar verilmesine yol açtığını belirtmektedir. Başvurana göre bu durum, gerek tutukluluk bakımından (Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi) gerekse mahkûmiyetinden sonraki tutulması bakımından (Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi), Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının devam eden bir ihlalini teşkil etmektedir.

227. Başvuran, söz konusu tedbirlerin dayanağını oluşturan olguların aynı olduğunun Anayasa Mahkemesinin karşı oy kullanan üyeleri, Bakanlar Komitesi ve İnsan Hakları Komiseri tarafından da kabul edildiğini ve Büyük Dairenin 11 Temmuz 2022 tarihli kararında, 2019 yılında yapılan tespitlerin aynı olgusal bağlama dayanan sonraki tüm tedbirleri geçersiz kıldığını ve casusluk suçlaması da dâhil olmak üzere, esaslı yeni olgular bulunmadığı takdirde hukuki nitelendirmenin değiştirilmesinin yeni bir tutuklamayı haklı gösteremeyeceğini teyit ettiğini ileri sürmektedir. Son olarak başvuran, mahkûmiyetinin ardından özgürlüğünden yoksun bırakılmasının da Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin ihlalini teşkil ettiği kanaatindedir. Nitekim başvuran, Mahkemenin 2019 yılında, kendisini susturmak şeklindeki gizli bir amacın varlığı nedeniyle Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna vardığını, dolayısıyla söz konusu ceza yargılamalarından kaynaklanan her türlü özgürlükten yoksun bırakmanın keyfi nitelikte olacağını ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendiyle bağdaşmayan adaletin açıkça inkârı teşkil edeceğini ileri sürmektedir.

b. Hükûmet

228. Hükûmet, başvuranın 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından sonraki tutukluluğunun Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğini ortaya koymadığını ileri sürmektedir. Hükûmet, söz konusu kararın ancak 11 Mayıs 2020 tarihinde kesinleştiğini hatırlatmakta ve 5. madde kapsamındaki incelemenin ilke olarak bu tarihten sonraki döneme ilişkin olması gerektiği kanaatinde olmakla birlikte, ikincil olarak ara döneme ilişkin görüşlerini de sunmaktadır. Hükûmet, İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesinin Aralık 2019'dan itibaren söz konusu kararı dikkate aldığını, kararın tercümesini talep ettiğini ve kesinleşip kesinleşmediğini kontrol ettiğini, ayrıca 11 Mayıs 2020 tarihinden önce henüz bağlayıcı sonuç doğurmadığı kanaatine vardığını belirtmektedir. Hükûmet, her hâlükârda, 2019 tarihli

karara konu olan tutukluluğun, başvuranın beraat etmesi ve tahliyesine karar verilmesiyle 18 Şubat 2020 tarihinde sona erdiğini eklemektedir.

229. Hükûmet daha sonra, 18 Şubat 2020 tarihinden sonraki özgürlükten yoksun bırakma tedbirlerinin farklı yargılamalara ve yeni olgu ve unsurlara dayandığını ileri sürmektedir. Hükûmete göre, başlangıçtaki soruşturma, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimine ilişkin bir yargılama (TCK'nın 309. maddesi) ile Gezi Parkı olaylarına ilişkin başka bir yargılama olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Başvuran, 18 Şubat 2020 tarihinde beraat etmesinin ardından, yeni unsurlara dayanılarak TCK'nın 309. maddesi kapsamında 19 Şubat 2020 tarihinde tutuklanmış ve 20 Mart 2020 tarihinde tahliye edilmiştir. TCK'nın 328. maddesi (askeri ve siyasal casusluk) kapsamında 9 Mart 2020 tarihinden itibaren verilen tutuklama kararı ise, özellikle H.J.B.nin faaliyetleriyle ilgili olmak üzere soruşturmanın son aşamasında elde edilen yeni unsurlara dayanmaktadır ve yeterli olgusal temele sahiptir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, 29 Aralık 2020 tarihli kararında bu tutukluluğun hukuka uygun gerekçelere dayandığına ve orantılı olduğuna karar vermiştir (bu kararın özeti için bk. yukarıda anılan *Kavala* (*ihlal prosedürü*), §§ 60-65).

230. Son olarak Hükûmete göre, TCK'nın 328. maddesine dayanan tutukluluk, 25 Nisan 2022 tarihindeki beraat kararıyla sona ermiştir. Bununla birlikte başvuran, aynı gün TCK'nın 312. maddesi uyarınca mahkûm edilmiş ve hükümle birlikte tutuklanmıştır. Hükûmete göre, mahkûmiyet kanunla öngörülen bir usul uyarınca yetkili bir mahkeme tarafından karara bağlandığından, bu durum Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi kapsamına girmektedir. Söz konusu tutukluluğun erişilebilir ve öngörülebilir bir hukuki dayanağa sahip olduğu, bu tutukluluğa hukuka uygun şekilde karar verildiği ve buna karşı etkili hukuk yollarının mevcut olduğu ileri sürülmektedir. Sonuç olarak Hükûmet, başvuranın Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli kararından sonraki tutukluluğunun yukarıda anılan *Kavala* kararında incelenen olgularla aynı olgulara dayanmadığını, ulusal

mahkemelerin Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli kararını dikkate aldığını ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının gereklerine riayet edildiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle Hükûmet, Mahkemeyi ihlal bulunmadığı sonucuna varmaya davet etmektedir.

2. İnsan Hakları Komiseri

231. İnsan Hakları Komiseri, tutuklamaya ceza yargılamalarında halen sıklıkla başvurulduğunu gözlemlemekte ve Mahkemenin, özellikle gazeteciler ve sivil toplum aktörleri bakımından, keyfi veya aşırı uzun tutukluluklar tespit ettiğini hatırlatmaktadır. Komiser, uluslararası standartlara göre böyle bir tedbirin istisnai nitelikte olması, sıkı bir şekilde düzenlenmesi ve etkili bir yargısal denetime tabi tutulması gerektiğini vurgulamakta, aynı zamanda gerek denetim mekanizmalarında gerekse tutukluluk süreleri bakımından eksiklikler bulunduğuna dikkat çekmektedir.

3. Mahkemenin Değerlendirmesi

232. Mahkemenin atıfta bulunduğu, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasına ilişkin içtihadında ortaya konulan genel ilkeler, özellikle *Denis ve Irvine/Belçika* [BD] (no. 62819/17 ve 63921/17, §§ 123-132, 1 Haziran 2021) kararında hatırlatılmıştır.

233. Mahkeme, daha önce de belirttiği üzere (yukarıda 218. paragraf), başvuranın Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ileri sürdüğü şikâyetin, 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından (yukarıda anılan karar) sonra özgürlüğünden yoksun bırakılmasının keyfi olduğu iddiasıyla ilgili olduğunu hatırlatmaktadır. İhtilaf konusu dönem, bu tarihten somut davadaki kararın verildiği tarihe kadar uzanmakta ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası bakımından hukuken farklı aşamaları kapsamaktadır. Başvuran, 25 Nisan 2022 tarihine kadar tutuklu tutulmuş ve dolayısıyla durumu Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi kapsamında kalmıştır. Başvuranın bu tarihte mahkûm edilmesinden itibaren özgürlüğünden yoksun

bırakılması ise Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi anlamında "mahkûmiyet sonra" tutulma teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu iki dönemin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

a. 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasındaki süreç hakkında

234. Mahkeme, başvuranın 18 Ekim 2017 ile 18 Şubat 2020 tarihleri arasında Gezi Parkı olaylarıyla (TCK'nın 312. maddesi) ve kısmen 2016 yılındaki darbe girişimiyle (TCK'nın 309. maddesi) bağlantılı şüphelere dayanılarak tutuklu tutulduğunu gözlemlemektedir. Mahkeme, 10 Aralık 2019 tarihli kararında, bu şüphelerin yetersiz olduğuna ve büyük ölçüde Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla bağlantılı olgulara dayandığına karar vermiştir (yukarıda anılan *Kavala*, § 157). Bu dönem mevcut davanın konusunu oluşturmamakla birlikte, söz konusu tespitler sonraki tutukluluğun Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası bakımından hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi açısından ilgilidir.

235. Nitekim başvuran, 10 Aralık 2019 tarihli karardan sonra, esaslı nitelikte yeni herhangi bir olgu tespit edilmeksizin, aynı unsurlara dayanılarak farklı cezai nitelendirmeler (önce TCK'nın 309, ardından 328. maddesi) kapsamında art arda yeniden tutuklanmıştır; Mahkeme de *Kavala* (*ihlal prosedürü*) kararında (yukarıda anılan karar, § 166) bu hususu tespit etmiştir. Bakanlar Komitesinin Mahkemeye başvurduğu 2 Şubat 2022 tarihi (yukarıda 15, 69 ve 219. paragraflar) ile başvuranın mahkûm edildiği 25 Nisan 2022 tarihi arasında dosyaya herhangi bir yeni unsur sunulmadığından, söz konusu karardaki sonuçlar ilgili dönemin tamamı bakımından geçerliliğini korumaktadır.

236. Mahkeme, yerleşik içtihadına göre, bir tutukluluğun iç hukuka uygun olsa dahi, özellikle ilgili kişinin suç işlediğinden şüphelenmek için makul nedenler bulunmaması veya yetkili makamların kötü niyetinden kaynaklanması halinde keyfi olabileceğini hatırlatmaktadır (*S., V. ve A./Danimarka* [BD], no. 35553/12 ve diğerleri, §§ 74 ve 76, 22 Ekim 2018).

Ayrıca keyfiliğin bulunmaması gerekliliği hem tutukluluk kararının hem de bu tedbirin uygulanmasının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ilgili bendinin izlediği amaca fiilen uygun olmasını gerektirmektedir (*Saadi/Birleşik Krallık* [BD], no. 13229/03, § 69, AİHM 2008). Bunun yanı sıra keyfiliğin bulunmaması, ileri sürülen gerekçe ile tutukluluk tedbiri arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmasını da gerektirmektedir; zira özgürlükten yoksun bırakmanın süresi bu dengenin belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir unsur teşkil etmektedir ve Mahkemenin gerçekleştirdiği denetimin yoğunluğu söz konusu tutukluluğun niteliğine göre değişmektedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. *James, Wells ve Lee/Birleşik Krallık*, no. 25119/09 ve diğer 2 başvuru, § 195, 18 Eylül 2012 ve yukarıda anılan *Saadi*, § 70).

237. Oysa somut olayda, 10 Aralık 2019 tarihinden sonra ulusal mahkemeler, kuvvetli şüphelerin veya tutukluluk için ilgili gerekçelerin varlığını ortaya koymadan ve CMK'nın 100. maddesinin gerektirdiğinin aksine alternatif tedbirleri değerlendirmeden, daha önce yetersiz olduğuna karar verilmiş unsurlara dayanarak başvuranın tutukluluğunu uzatmışlardır (yukarıda 84. paragraf; ayrıca bk. *Lütfiye Zengin ve diğerleri/Türkiye*, no. 36443/06, § 83, 14 Nisan 2015).

238. Bu koşullarda Mahkeme, yetkili makamların başvuranı tutuklu tutmaya devam etmek amacıyla hem iç hukukun hem de Sözleşme'nin gereklerinin etrafından dolanmaya çalıştıkları ve böylelikle *Kavala* kararının (yukarıda anılan karar) sonuçları ve ruhuyla bağdaşmayan bir şekilde hareket ettikleri kanaatindedir. İyi niyetin bulunmamasıyla nitelendirilen bu tür bir tutum (yukarıda anılan *Kavala* (*ihlal prosedürü*), § 173), hukuki güvenlik ilkesini zedelemekte, keyfi nitelik taşımakta ve hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmamaktadır (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. *Mikhaniv/Ukrayna*, no. 75522/01, §§ 87-88, 6 Kasım 2008 ve *Korban/Ukrayna*, no. 26744/16, § 150, 4 Temmuz 2019). İç hukukun yorumlanmasının öngörülemez niteliğine ilişkin olarak 10 ve 11. maddelerin

ikinci fıkraları kapsamında daha önce yapılan tespitler de (yukarıda 171. paragraf) aynı yönde olup bu sonucu güçlendirmektedir.

239. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasında özgürlüğünden yoksun bırakılmasının keyfi olduğu ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlalini teşkil ettiği sonucuna varmaktadır.

b. 25 Nisan 2022 tarihinden sonraki süreç hakkında

240. Başvuranın 25 Nisan 2022 tarihinden sonraki tutulması, İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesinin başvuranı TCK'nın 312. maddesinde düzenlenen suçtan mahkûm ettiği ve hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmettiği karara dayanmaktaydı. Bu tür bir tutulma, normal olarak Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde izin verilen kısıtlamanın kapsamına girmektedir (*Vorontsov ve diğerleri/Ukrayna*, no. 58925/14 ve diğer 4 başvuru, § 43, 21 Ocak 2021 ve burada anılan atıflar).

241. Uygulanabilir genel ilkeler Mahkeme tarafından *Del Río Prada/İspanya* [BD] (no. 42750/09, §§ 123-126, AİHM 2013) ve *Ruslan Yakovenko/Ukrayna* (no. 5425/11, §§ 45-50, AİHM 2015) davalarında özetlenmiştir.

242. Sözleşme organlarının içtihadına göre, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde öngörülen, bir kişinin "yetkili bir mahkeme tarafından mahkûm edilmesinden" sonra hukuka uygun olarak tutulması gerekliliği, Mahkemenin söz konusu mahkûmiyetle sonuçlanan yargılamayı ayrıntılı bir incelemeye tabi tutmasını ve bu yargılamada Sözleşme'nin 6. maddesinin tüm gereklerine bütünüyle uyulduğunu denetlemesini gerektirmemektedir. Bununla birlikte Mahkeme, bir "mahkûmiyetin", "adaletin açıkça inkârı" teşkil eden, diğer bir ifadeyle "6. maddenin hükümlerine veya bu maddede güvence altına alınan ilkelere açıkça aykırı" bir yargılamanın sonucu olması halinde, bunun sonucunda ortaya çıkan özgürlükten yoksun bırakmanın Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a)

bendi bakımından haklı gösterilemeyeceğine de karar vermiştir (*Gumeniuc/Moldova Cumhuriyeti*, no. 48829/06, § 24, 16 Mayıs 2017 ve burada anılan atıflar).

243. Mahkeme, adaletin açıkça inkârı değerlendirmesinin, salt usuli aykırılıkların veya eksikliklerin ötesine geçen, özellikle katı bir değerlendirmeyi gerektirdiğini daha önce belirttiğini hatırlatmaktadır. Adaletin açıkça inkârı, 6. maddeyle güvence altına alınan adil yargılanma ilkelerinin, güvence altına alınan hakkın özünün inkâr edilmesine veya ortadan kaldırılmasına yol açacak derecede ağır bir şekilde ihlal edilmesini gerektirmektedir. Mahkeme bu kavramı henüz kapsamlı bir şekilde tanımlamamış olmakla birlikte, bazı adaletsizlik biçimlerinin bu eşiğe ulaşabileceğini belirtmiştir. Bunlar arasında özellikle, suçlamanın esası hakkında yeniden inceleme imkânı bulunmaksızın gıyaben verilen bir mahkûmiyet kararı; seri usulle yapılan ve savunma haklarının tamamen göz ardı edildiği bir yargılama; yasaya uygunluğunun incelenmesi için bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye başvurmanın mümkün olmadığı bir tutukluluk; bir kişinin, özellikle yabancı bir ülkede tutuluyorsa, avukatına erişimine izin verilmesinin kasıtlı ve sistematik olarak reddedilmesi veya işkence yoluyla elde edilen ifadelerin ceza yargılamasında kullanılması yer almaktadır (*Willcox ve Hurford/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 43759/10 ve 43771/12, § 95, 8 Ocak 2013 ve burada anılan atıflar; *Hammerton/Birleşik Krallık*, no. 6287/10, §§ 98-99, 17 Mart 2016 ve *Al-Hawsawi/Litvanya*, no. 6383/17, §§ 245-247, 16 Ocak 2024).

244. Somut olayda Mahkeme, aşağıda açıklanan gerekçelerle, başvuranın 25 Nisan 2022 tarihinden sonraki tutulmasına dayanak teşkil eden mahkûmiyetinin, adaletin açıkça inkârı niteliğindeki bir yargılamanın sonucu olduğu kanaatindedir (karşılaştırmak için bk. yukarıda anılan *Vorontsov ve diğerleri*, §§ 42-49). Mahkeme, başvuran hakkında 25 Nisan 2022 tarihinde verilen ve ardından istinaf ve temyiz aşamalarında onanan mahkûmiyet kararının Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlalini teşkil ettiğini

yukarıda tespit ettiğini hatırlatmaktadır. Bu tespite götüren değerlendirmeler, başvuranın hem yargılamanın hakkaniyetini hem de mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlık güvencelerini etkileyen ciddi ve temel eksikliklerin bulunduğu bir ceza yargılaması sonucunda mahkûm edildiğini göstermektedir (yukarıda 211. paragraf). İç hukukun yorumlanması veya uygulanmasındaki basit bir hatanın ötesine geçen bir keyfiliği ortaya koyan bu eksikliklerin ağırlığını dikkate alan Mahkeme, somut olayın kendine özgü koşullarında, başvuranın halen sürmekte olan "mahkûmiyet sonrası" tutulmasının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi anlamında "hukuka uygun" olmadığı sonucuna varmak için yeterli bir dayanak bulunduğu kanaatindedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. *Stoichkov/Bulgaristan*, no. 9808/02, § 58, 24 Mart 2005; yukarıda anılan *Gumeniuc*, § 26 ve yukarıda anılan *Vorontsov ve diğerleri*, §§ 43-50).

245. Ayrıca Mahkeme, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddeleri kapsamında vardığı sonuçlara atıfta bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre, somut olayda TCK'nın 312. maddesinin, Gezi Parkı olayları kapsamında başvurana isnat edilen eylemler bakımından yorumlanma şekli, söz konusu hükmün uygulama alanını öngörülemez biçimde genişletmiş, keyfi müdahalelere karşı gerekli asgari korumayı sağlamamıştır ve dolayısıyla Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ikinci fıkraları anlamında "kanunla öngörülmüş" olarak değerlendirilemez (yukarıda 171. paragraf). Bu sonuç, başvuranın Sözleşme ile korunan faaliyetler temelinde mahkûm edildiği anlamına gelmektedir. Mahkeme, 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyete ilişkin bu tespitlerin niteliği ve kapsamı ile söz konusu mahkûmiyet ve başvuranın mahkûmiyet sonrasındaki tutulması arasındaki bağlantıyı dikkate alarak, başvuranın eylemlerinin özgürlükten yoksun bırakma sonucunu doğuracağını makul olarak öngörememiş olması nedeniyle, bu tutulmasının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasına aykırı olduğu sonucuna varmaktadır (karşılaştırmak için bk. yukarıda anılan *Del Río Prada*, §§ 125 ve 130; bu davada, ulusal ceza

hukukunun yorumlanmasının öngörülemez olması nedeniyle 7. maddenin ihlal edildiğinin tespit edilmesi, aynı gerekçelerle 5. maddenin 1. fıkrasının da ihlal edildiğinin tespit edilmesine yol açmıştır).

246. Adaletin açıkça inkârı olarak değerlendirilmesi için gerekli eşiğe ulaşan bir yargılama sonucunda 25 Nisan 2022 tarihinde verilen mahkûmiyet kararıyla arasındaki açık illiyet bağı dikkate alındığında, başvuranın sonraki tutulması Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi anlamında "hukuka uygun" olarak değerlendirilemez. İç hukukun yorumlanmasının öngörülemez niteliğine ilişkin olarak Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ikinci fıkraları kapsamında daha önce yapılan tespitler de (yukarıda 171. paragraf) aynı yönde olup bu sonucu güçlendirmektedir.

247. Dolayısıyla Mahkeme, başvuran hakkında hükmedilen cezanın infazından kaynaklanan tutulmasının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlalini teşkil ettiği sonucuna varmaktadır.

c. Sonuç

248. Yukarıda belirtilenler ışığında Mahkeme, başvuranın 10 Aralık 2019 tarihinden bu yana maruz kaldığı özgürlükten yoksun bırakmanın bütünüyle Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının gerekleriyle bağdaşmadığı sonucuna varmaktadır. Başvuranın 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasındaki tutukluluğu, makul gerekçelere dayanmadığı ve Sözleşme'de sayılan meşru amaçlardan hiçbirini izlemediği için keyfidir. Ayrıca yetkili makamlar, başvuranın tutukluluğunun devamını sağlamak ve iç hukukun, özellikle CMK'nın 100. maddesinden kaynaklanan gereklerinin etrafından dolanmak amacıyla başka gerekçeler arayarak kötü niyetle hareket etmişlerdir. Bu tarihten sonra, adaletin açıkça inkârı niteliğindeki bir yargılama sonucunda verilen cezanın infazına dayanan başvuranın tutulması da Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası anlamında "hukuka uygun" olarak değerlendirilemez. Nitekim bu tutulma, adil yargılanmanın temel güvenceleriyle bağdaşmayan bir mahkûmiyet kararından doğrudan

kaynaklanmakta ve bu durum, söz konusu mahkûmiyet sonucunda ortaya çıkan özgürlükten yoksun bırakmayı Sözleşme kapsamında kabul edilebilir herhangi bir hukuki dayanaktan yoksun bırakmaktadır.

249. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın 10 Aralık 2019 tarihinden bu yana bir bütün olarak değerlendirilen özgürlüğünden yoksun bırakılmasının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlalini teşkil ettiği sonucuna varmaktadır.

V. SÖZLEŞME'NİN 18. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

250. Başvuran, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası, 6. maddesinin 1. fıkrası, 10 ve 11. maddeleri ile bağlantılı olarak 18. maddesini ileri sürerek, Sözleşme'den doğan haklarının, Sözleşme tarafından öngörülenler dışındaki amaçlarla kısıtlandığını iddia etmektedir.

Sözleşme'nin 18. maddesi aşağıdaki gibidir:

> "Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz."

A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

1. Tarafların İddiaları

a. Hükûmet

251. Mahkemenin yukarıda hâlihazırda incelediği, şikâyetlerin erken ileri sürülmüş olmasına dayalı iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazının (129. paragraf) yanı sıra Hükûmet, Sözleşme'nin 6. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddesi kapsamında ileri sürülen şikâyetin Sözleşme hükümleriyle *konu bakımından* (*ratione materiae*) bağdaşmaz olduğu itirazında bulunmaktadır. Hükûmet, 18. maddenin yalnızca Sözleşme'de öngörülen sınırlamalara tabi tutulabilecek bir hakka kısıtlama getirilmesi halinde uygulanabileceğini ve 6.

maddenin açık veya zımni herhangi bir kısıtlama içermemesi nedeniyle bu kapsamın dışında kaldığını ileri sürmektedir.

252. İkinci olarak Hükûmet, Sözleşme'nin 5. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddesi kapsamında ileri sürülen şikâyetin, Sözleşme'nin 46. maddesi bakımından Mahkemenin yetkisi dışında kaldığı kanaatindedir. Hükûmet, Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararında Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiğini hâlihazırda tespit ettiğini ve bu kararın icrasının Bakanlar Komitesinin denetimi altında olmaya devam ettiğini ileri sürmektedir. Hükûmet, başvuranın böylelikle söz konusu kararın icrasına ilişkin meseleleri Mahkemeye yeniden inceletmeye çalıştığını ve Sözleşme'nin 46. maddesinin 4 ve 5. fıkralarında öngörülen ihlal prosedürünün başlatılması hali dışında, kararın icrasının sadece Bakanlar Komitesinin yetkisinde olduğunu savunmaktadır.

b. Başvuran

253. Başvuran, Hükûmetin tezlerine karşı çıkmakta ve mevcut başvurunun 10 Aralık 2019 tarihli karardan sonraki yeni bir döneme ve tutukluluğunun devamı, yargılamanın seyri ve daha sonra mahkûm edilmesiyle ilgili farklı olgulara ilişkin olması nedeniyle, Hükûmetin 18. maddenin incelenmesini engellemek amacıyla ileri sürdüğü itirazların dayanaktan yoksun olduğunu savunmaktadır. Ayrıca başvuran, Sözleşme'nin 6. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddenin uygulanabilir olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda başvuran, 18. maddenin, hukuka uygunluk görüntüsü altında ortaya çıkan otoriter sapmalar karşısında bir "uyarı sinyali" işlevi görmesi amaçlanan, yetkinin kötüye kullanılmasını önlemeye yönelik yatay bir mekanizma olarak tasarlandığını ve Sözleşme'yi hazırlayanların bu maddenin uygulanmasını belirli haklarla sınırlamayı amaçlamadıklarını ileri sürmektedir.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

254. Mahkeme, 18. maddenin uygulanabilirliği meselesi ortaya çıktığında, içtihadı ışığında, bu hükmün bağımsız bir varlığa sahip olmadığını ve yalnızca Yüksek Sözleşmeci Tarafların kendi yetki alanları içinde bulunan kişilere tanımayı taahhüt ettikleri hak ve özgürlüklerden birini düzenleyen veya bu hak ve özgürlüklere hangi koşullarda istisna getirilebileceğini belirleyen Sözleşme veya Protokollerinin bir maddesiyle bağlantılı olarak uygulanabileceğini hatırlatmaktadır. Bağlantılı olarak uygulandığı madde ihlal edilmemiş olsa dahi 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varılması mümkün olmakla birlikte, ihlal, ancak söz konusu hak veya özgürlüğün Sözleşme'nin izin verdiği kısıtlamalara tabi tutulabilmesi halinde söz konusu olabilir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], no. 72508/13, §§ 287, 288 ve 290, 28 Kasım 2017).

255. Bu ilkeler ışığında, Sözleşme'nin 5, 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak 18. maddenin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi herhangi bir sorun teşkil etmemektedir (aynı kararda, § 287 *sonu* (*in fine*)). Ayrıca Mahkeme, *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD] (no. 20958/14 ve 38334/18, §§ 1137-1138, 25 Haziran 2024) kararında, 6. maddeyle korunan hakların, Devletin temel nitelikteki kötüye kullanmalarının kendini gösterebileceği güvenceler olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla bir mahkeme önündeki yargılama hiçbir durumda "gizli amaçlar" için kullanılmamalı ve bu şekilde zedelenmemelidir. Mahkeme buradan hareketle, 18. maddenin Sözleşme'nin 6. maddesiyle bağlantılı olarak uygulanabileceği sonucuna varmıştır.

256. Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında Mahkeme, Sözleşme'nin 6. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddenin uygulanabilir olduğu kanaatindedir. Hükûmetin Sözleşme'nin 5. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddeye ilişkin itirazı konusunda ise Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ileri sürülen sorunların kendi yetkisi dâhilinde olduğu ve dolayısıyla bunları incelemek için *konu bakımından* (*ratione materiae*)

yetkili olduğu yönündeki sonucuna atıfta bulunmaktadır (yukarıda 220. paragraf). Bu nedenle Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası, 6. maddesinin 1. fıkrası ile 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak 18. maddesi kapsamında ileri sürülen şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna karar vermektedir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların İddiaları

a. Başvuran

257. Başvuran, 10 Aralık 2019 tarihinden (yukarıda anılan *Kavala* kararının tarihi) bu yana Sözleşme'nin 5, 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak 18. maddesinin ve 25 Nisan 2022 tarihinde mahkûm edilmesinden bu yana ise 6. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmektedir. Başvuran, 2019 ve 2022 tarihli kararlardan doğan yükümlülüklere rağmen, aynı olgusal unsurların ve aynı siyasi saiklerin sonraki yargılamaların tamamını etkilemeye devam ettiği kanaatiyle, Mahkemenin 2019 tarihli kararında yaptığı tespitlere dayanmaktadır.

258. Başvuran, bu iddiasını desteklemek üzere, kendisine göre gizli bir amacın, yani bir insan hakları savunucusu olarak kendisini susturma ve cezalandırma amacının devam ettiğini gösteren bir dizi emareye dayanmaktadır. Başvuran özellikle ilgisiz delillere başvurulmasından, olayların açık ve tutarlı bir şekilde ortaya konulmasındaki süregelen eksiklikten, meşru sivil toplum faaliyetlerinin ceza gerektiren suçların kurucu unsurlarıyla bir tutulmasından, açık usuli aykırılıklardan, aynı olgulara farklı hukuki nitelendirmeler altında dayanan birbirini izleyen tutuklamalardan ve Mahkeme tarafından verilen kararların iyi niyetle icra edilmemesinden şikâyet etmektedir.

259. Başvuran özellikle, Mahkemenin yukarıda anılan *Kavala* kararında (yukarıda anılan karar, §§ 61 ve 229) belirttiği üzere, Devletin en üst düzey

yetkilisinin Gezi Parkı olaylarına ilişkin çeşitli kamuya açık konuşmalar yaptığını ve bu konuşmalarında açıkça kendisini hedef aldığını, kendisini, "ülkeyi yıkmak" amacıyla "teröristleri" finanse etmekle ve söz konusu eylemleri desteklemekle suçladığını hatırlatmaktadır. Başvuran, adının açıkça anıldığını ve Gezi'yle bağlantılı operasyonun "iç ayağı" olarak gösterildiğini, daha sonra hakkında verilen beraat kararının da kamuoyu önünde eleştirildiğini vurgulamaktadır (yukarıda anılan *Kavala* (*ihlal prosedürü)*, § 56). Başvuran ayrıca, yargılama boyunca en üst düzey kamu makamlarından kendisine yönelik bu nitelikte açıklamalar yapılmaya devam edildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda başvuran, söz konusu kamuya açık açıklamalar ile kesin mahkûmiyet kararından sonra dahi yargı kararları arasında yakın ve süreklilik gösteren bir bağlantı bulunduğu kanaatindedir; başvurana göre bu durum, ceza adaletinin siyasi amaçlarla araçsallaştırıldığı görünümünü güçlendirmektedir. Başvuran, mahkûmiyetinden sonra yapılan ve kendisine göre Mahkemenin kararlarının meşruiyetini sorgulayan ve şahsen kendisini hedef alan resmî açıklamaları, adaletin sağlanmasıyla ilgisi olmayan siyasi bir amaç izlendiği yönündeki iddiayı doğrulayan ek unsurlar olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda başvuran, ispat yükünün tersine çevrilmesi gerektiğini savunmakta; kendisi hakkında yürütülen yargılamanın ve mahkûmiyetinin siyasi saiklere dayanmadığını kanıtlama yükünün Hükûmete ait olduğunu ve Hükûmetin bunu açıkça başaramadığını ileri sürmektedir.

b. Hükûmet

260. Hükûmet, 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararı ile mevcut başvuru arasında nitelik ve kapsam bakımından bir farklılık bulunduğu kanaatindedir. Hükûmet, 2019 tarihli kararın yalnızca başvuranın 1 Kasım 2017 tarihinden itibaren tutukluluğunun Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi bakımından hukuka uygunluğuna ve o tarihte gizli bir amacın bulunup bulunmadığına ilişkin olduğunu, daha sonraki ceza yargılaması veya

mahkûmiyet hakkında herhangi bir değerlendirme içermediğini ileri sürmektedir. Hükûmet, mevcut davada incelenen olguların yeni ve ilgili dönemlere uygulanan hukuki rejimlerin farklı olduğu yönündeki görüşünü yinelemektedir. Hükûmet buradan hareketle, Mahkemenin 2019 yılında Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi bağlamında vardığı sonuçları 6, 10 ve 11. maddelere ilişkin sonraki şikâyetlere otomatik olarak aktarmaksızın, bağımsız ve ayrı bir değerlendirme yapması gerektiği kanaatindedir. Hükûmet özellikle, 18. maddenin Sözleşme'nin başka bir hükmüyle her bir bağlantılı uygulanışında gizli bir amacın varlığının ortaya konulması gerektiğinden, başvuranın önceki kararların icra edilmediği iddiasına dayanarak 18. maddenin ihlal edildiğini ileri süremeyeceği kanaatindedir.

261. Hükûmet ayrıca, ceza yargılamasının hukuk devleti ilkesine uygun olarak yürütüldüğünü ve siyasi amaçlarla araçsallaştırıldığına ilişkin herhangi bir emare bulunmadığını ileri sürmektedir. Hükûmet, başvuranın adil yargılanmanın tüm güvencelerinden yararlandığını; dosyaya erişiminin sağlandığını, bir avukatın yardımından yararlandığını, delillere itiraz etme imkânına sahip olduğunu ve iddialarının, ceza muhakemesinin olağan kurallarını uygulayan, kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından incelendiğini savunmaktadır. Hükûmete göre ulusal mahkemeler, ispat yükünü tersine çevirmeksizin suçun maddi ve manevi unsurlarını gerekçeli bir şekilde ortaya koymuş ve TCK'nın 312. maddesine ilişkin yerleşik ve öngörülebilir içtihada dayanmışlardır. Ayrıca Hükûmet, başvurana isnat edilen fiillerin Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı şiddet eylemleri kapsamında olduğunu, dolayısıyla Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin koruması dışında kaldığını ve başvuranın mahkûmiyetinin ulusal güvenliğin ve kamu güvenliğinin korunması ile suç işlenmesinin önlenmesi şeklindeki meşru amaçları izlediğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla Hükûmete göre, önce tutuklama tedbiri ve ardından mahkûmiyet sonrası tutulma yalnızca yargılamanın usulüne uygun şekilde yürütülmesini ve bir

yargı kararının icrasını amaçlamış olup, baskın nitelikte herhangi bir siyasi amacın varlığı ortaya konulamamıştır. Sonuç olarak Hükûmet, Mahkemeyi Sözleşme'nin 18. maddesinin tek başına veya 5, 6, 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak ihlal edilmediği sonucuna varmaya davet etmektedir.

2. Müdahil Taraflar

a. İnsan Hakları Komiseri

262. İnsan Hakları Komiseri, sivil toplumun ve insan hakları savunucularının faaliyetlerinin etkili bir demokrasinin temel unsurlarından birini oluşturduğunu ve Devletlerin, Mayıs 2023'te düzenlenen Reykjavik Zirvesi'nde yeniden teyit edilen taahhütler uyarınca, sivil özgürlüklerin kullanılması için güvenli ve elverişli bir ortam sağlamakla yükümlü olduklarını hatırlatmaktadır. Komiser, Mahkemeyi, iddia edilen ihlallerin ifade özgürlüğü ile barışçıl toplantı özgürlüğünün kullanılmasını etkileyen daha geniş bir bağlamın parçası olduğunu; yargının bağımsızlığına, özellikle Hâkimler ve Savcılar Kurulunun rolüne ilişkin süregelen sorunların ve bazı kovuşturma uygulamalarının adil yargılanma güvencelerini zayıflattığını ve Anayasa Mahkemesinin başvuruları incelemesindeki gecikmelerin yanı sıra alt derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesinin kararlarını uygulamayı reddetmelerinin, yargı sisteminin bağımsızlığı ve tarafsızlığıyla ilgili işleyiş bozukluklarını ortaya koyduğunu dikkate almaya davet etmektedir.

b. Müdahil sivil toplum kuruluşları

263. TLSP, ICJ ve HRW ortak görüşlerinde özellikle, tutukluluğu uzatmak amacıyla aynı olay ve olguların yeni suçlar olarak yeniden nitelendirilmesi, tahliye kararlarının yeni tutuklama kararlarıyla etkisiz hale getirilmesi, Avrupa Konseyiyle esasen şekli nitelikte bir iş birliği yürütülmesi ve zaman zaman kararların icrasının açıkça reddedilmesi gibi, Sözleşme'den doğan yükümlülüklerin etrafından dolanılmasına yönelik tekrarlanan

uygulamalara dikkat çekmektedir. Bu kuruluşlara göre *Kavala* kararlarının ısrarla icra edilmemesi, Mahkemenin ihlal tespitlerine rağmen baskıyı sürdürmeye yönelik siyasi bir iradenin simgesidir.

3. Mahkemenin Değerlendirmesi

264. Mahkeme, Sözleşme'nin 18. maddesinin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin genel ilkeler bakımından özellikle *Merabishvili* (yukarıda anılan karar), *Navalnyy/Rusya* ([BD], no. 29580/12 ve diğer 4 başvuru, §§ 164-165, 15 Kasım 2018) ve *Selahattin Demirtaş (no. 2)* (yukarıda anılan karar, §§ 421-422) kararlarına atıfta bulunmaktadır.

265. Mahkeme, başvuranın esasen, yetkinin, insan hakları savunucusu olarak görüşleri ve faaliyetleri nedeniyle kendisini özgürlüğünden yoksun bırakmak, suçlamak ve mahkûm etmek suretiyle kötüye kullanılmasından şikâyet ettiğini gözlemlemektedir. Bu koşullarda Mahkeme, mevcut başvurunun Sözleşme'nin 18. maddesi bakımından, şikâyet konusu tedbirlerin Sözleşme'de öngörülenler dışındaki amaçlarla uygulanıp uygulanmadığı meselesini gündeme getirdiği kanaatindedir. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin şikâyetin, yukarıda yapılan tespitlerden ayrı olarak davanın temel bir yönünü oluşturduğunu ve bu nedenle ayrıca incelenmesi gerektiğini değerlendirmektedir.

266. Mahkeme ayrıca, siyasi süreç ile yargısal sürecin temelden farklı olması nedeniyle, kararını *Merabishvili* (yukarıda anılan karar, §§ 310-317) kararında belirlediği ölçütlere göre "hukuki anlamda delillere" ve davaya özgü olgulara ilişkin kendi değerlendirmesine dayandırması gerektiğini hatırlatmaktadır (*Khodorkovskiy/Rusya*, no. 5829/04, § 259, 31 Mayıs 2011 ve *Rasul Jafarov/Azerbaycan*, no. 69981/14, § 155, 17 Mart 2016). Ayrıca Mahkemenin konuyla ilgili içtihadına göre, Sözleşme'nin 18. maddesi bağlamındaki şikâyetleri incelerken kendisini doğrudan delillerle sınırlandırması veya özel bir ispat kriteri uygulaması için herhangi bir neden

yoktur (yukarıda anılan *Merabishvili*, § 316); zira davanın koşullarına bağlı olarak, gizli bir amacın varlığı her zaman gerçek nedeni açıkça ortaya koyan spesifik bir delil unsuruna atıfta bulunularak kanıtlanamaz (örneğin, *Gusinskiy/Rusya,* no. 70276/01, § 75, AİHM 2004-IV davasında olduğu gibi yazılı bir belge, *Merabishvili* davasında (yukarıda anılan) olduğu gibi spesifik bir münferit olay veya başvuranın devam etmekte olan ceza davasıyla ilgisi olmayan olaylar kapsamında sorgulanması (yukarıda anılan *Kavala*, § 222)). Bu nedenle, mevcut davada ulusal makamlar tarafından alınan tedbirlerin gerçekten gizli bir amaçtan kaynaklandığını gösteren delillerin bulunup bulunmadığının araştırılması gerekmektedir.

267. Mahkeme öncelikle Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerine (yukarıda 172. paragraf), 6. maddesine (yukarıda 215. paragraf) ve 5. maddesinin 1. fıkrasına (yukarıda 250. paragraf) ilişkin vardığı sonuçlara atıfta bulunmaktadır. Mahkeme, başvuranın, Sözleşme ile korunan faaliyetleri nedeniyle, ceza hukukunun öngörülemez bir şekilde yorumlanmasına dayanılarak ve yargılamanın hakkaniyetinin yanı sıra mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığına zarar veren ciddi eksikliklerin bulunduğu bir ceza yargılaması sonucunda mahkûm edildiğini tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca, başvuranın tutukluluğunun 25 Nisan 2022 tarihindeki mahkûmiyetine kadar keyfi olduğu ve bu tarihten sonraki dönem bakımından ise adaletin açıkça inkârına dayanması nedeniyle hukuka uygun olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, 10 Aralık 2019 tarihli karardan sonraki özgürlükten yoksun bırakılma döneminin tamamının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla bağdaşmadığı sonucuna varmaktadır.

268. Sözleşme'nin 18. maddesi anlamında gizli bir amacın varlığı meselesiyle ilgili olarak Mahkeme, başvuranın şikâyetlerinin esasen, kendisini bir insan hakları savunucusu olarak susturmayı ve cezalandırmayı amaçlayan siyasi gerekçelerle özgürlüğünden kesintisiz olarak yoksun bırakılmasına, suçlanmasına ve mahkûm edilmesine ilişkin olduğunu

kaydetmektedir. Mahkeme, başvuranın durumunun münferit bir olay olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulamaktadır; zira bu durum, büyük ölçüde açıkça abartılı ceza suçlamalarıyla tutulan ve suçlanan diğer siyasi muhaliflerin, insan hakları savunucularının ve gazetecilerin tutuklanmaları bağlamında ele alınmalıdır (yukarıda anılan *Kavala*, § 231; yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 2)*, § 438 ve *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri/Türkiye*, no. 14332/17 ve diğer 12 başvuru, § 638, 8 Kasım 2022; ayrıca bk. Mahkemenin 18. maddenin ihlal edilmediği sonucuna vardığı diğer birçok dava arasında, *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, no. 23199/17, § 182, 10 Kasım 2020; *Şık/Türkiye (no. 2)*, no. 36493/17, § 139, 24 Kasım 2020 ve yukarıda anılan *Taner Kılıç (no. 2)*, § 112).

269. Mahkeme, aşağıda açıklanan gerekçelerle, somut olaya ilişkin olguların bir araya geliş şeklinin yukarıda anılan davalarda tespit edilene benzer olması nedeniyle, mevcut davanın bu genel bağlam içinde yer aldığı kanaatindedir. Mahkeme, elindeki unsurların tamamını dikkate alarak, yukarıda 267. paragrafta belirtilen ölçütler bakımından gerekli olan ispatın, davaya özgü koşullar ile bağlamsal unsurların birlikte değerlendirilmesinden ortaya çıktığının her türlü makul kuşkunun ötesinde tespit edilebileceği kanaatindedir (benzer bir yaklaşım için bk. *Demokrasi ve İnsan Hakları Kaynak Merkezi ve Mustafayev/Azerbaycan*, no. 74288/14 ve 64568/16, § 106, 14 Ekim 2021; *Kutayev/Rusya*, no. 17912/15, § 137, 24 Ocak 2023 ve *Zarema Musayeva ve diğerleri/Rusya*, no. 4573/22, § 87, 28 Mayıs 2024).

270. İlk olarak, başvuranın 10 Aralık 2019 tarihinden sonraki tutukluluğunun Sözleşme'nin 18. maddesi bakımından incelenmesi, Mahkemenin başvuranın ilk tutukluluğuna ilişkin olarak daha önce vardığı ve bu tutukluluğun Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla bağlantılı olarak 18. maddesine aykırı olduğu yönündeki sonuçlardan ayrı değerlendirilemez. Mahkeme söz konusu kararında, 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararına dayanak teşkil eden 19 Şubat 2019 tarihli iddianamenin olay ve olgulara ilişkin açık ve tutarlı bir anlatım içermediğini, yalnızca sınırlı ölçüde ilgili

olan ve esas itibarıyla Sözleşme ile korunan hukuka uygun faaliyetlere dayanan delil unsurlarını bir araya getirmekle yetindiğini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuran hakkında makul şüphe bulunmadığını tespit etmiş ve bu hususun, başvuranı susturmak ve sivil toplum aktörlerini caydırmak şeklindeki gizli bir amacın varlığını doğrulayabilecek nitelikte olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, daha sonraki ceza yargılamasında, kovuşturmaların gerçek amacı konusunda dile getirdiği endişeleri giderebilecek yeni, somut ve elle tutulur herhangi bir unsur ortaya konulmadığından, bu tespitlerin somut olay bakımından geçerliliğini bütünüyle koruduğunu gözlemlemektedir. Özellikle, 18 Ekim 2017 tarihli tutuklamaya yol açan olgular ile casusluk suçlaması nedeniyle 9 Mart 2020 tarihinde verilen tutuklama kararına dayanak gösterilen olgular arasındaki açık bağlantıya rağmen, yetkili makamlar, yukarıda anılan karar ışığında, başvurana isnat edilen suçların yeniden nitelendirilmesini açıklayabilecek herhangi bir hukuki gerekçe sunmamışlardır.

271. İkinci olarak, başvuranın davasındaki yargılama bakımından Mahkeme, bu yargılamada hem yargılamanın hakkaniyetini hem de mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlık güvencelerini etkileyen ciddi eksiklikler bulunduğunu daha önce tespit etmiştir (yukarıda 205, 208 ve 211. paragraflar). Başvuranın suçlandığı ve daha sonra mahkûm edildiği suçlar özellikle ağır nitelikte olmakla birlikte, tespit edilen olgular ışığında bu suçların kurucu unsurlarının oluştuğunun makul olarak kabul edilmesi mümkün değildir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)*, no. 68817/14, § 190, 16 Temmuz 2020). Nitekim mahkûmiyet, büyük ölçüde bağlamsal ve yeterince bireyselleştirilmemiş çıkarımlara dayanmakta ve yetkili makamların suçun maddi ve manevi unsurlarını her türlü makul kuşkunun ötesinde ortaya koymalarını gerektirmek yerine, genel varsayımları çürütme yükünü başvurana yüklemektedir (yukarıda 205. paragraf). Başvurana şahsen isnat edilebilecek fiillerin kesin olarak ortaya konulması yerine bağlamsal bir

kurgunun esas alındığı böyle bir yaklaşım, başvuran hakkında alınan tedbirlerin şekli dayanaklarının ötesinde Sözleşme'de öngörülenden farklı bir amaç izlediği yönündeki varsayımı desteklemektedir. Mahkeme ayrıca, davaya bakan mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda dışarıdan tarafsız bir gözlemcide haklı şüpheler uyandırabilecek nitelikte, birbiriyle örtüşen unsurlar bulunduğunu kaydetmiştir (yukarıda 208. paragraf). Bu koşullarda, yargılamanın yürütülme şekli, başvuran hakkında başlatılan kovuşturmaların ardında gizli saiklerin baskın olduğuna ilişkin hâlihazırda mevcut ciddi şüpheleri gidermemekle kalmamış, aksine bu şüphelerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) bk. *Sytnyk/Ukrayna*, no. 16497/20, §§ 156-157, 24 Nisan 2025).

272. Üçüncü olarak Mahkeme, bağlama ilişkin bazı koşulları dikkate almalıdır. Başvuran ve müdahil taraflar, çeşitli uluslararası belgelere atıfta bulunarak özellikle yürütme erkinin yargı erki üzerinde nüfuz kullandığını ileri sürmektedirler. Bununla birlikte Mahkeme, başvuran lehine verilen kararların, yargı sisteminin tamamının bağımsızlığının sorgulanmasının aşırı bir yaklaşım olacağını gösterdiği ve yargı erkinin yürütme erkinin talimatıyla hareket ettiği sonucuna varılamayacağı kanaatindedir. Aynı şekilde, başvuranın ileri sürdüğü üst düzey yetkililerin açıklamaları da (yukarıda 260. paragraf) tek başına gizli bir amacın varlığını ortaya koyamaz. Bununla birlikte Mahkeme, Devletin en üst makamlarından gelen ve masumiyet karinesi ilkesiyle bağdaştırılması güç olan, başvuran hakkında yürütülen yargılamaya ilişkin kamuya açık açıklamaların, yargı erkinin zayıflamasıyla nitelenen bir bağlamda özel bir önem taşıdığı kanaatindedir. Bu bağlamda, Venedik Komisyonunun yeni anayasal düzen kapsamında yargı bağımsızlığının bulunmamasına ilişkin olarak dile getirdiği endişelerin (yukarıda 99. paragraf; ayrıca bk. *Selahattin Demirtaş (no. 2)*, yukarıda anılan, § 434), özellikle mevcut dava gibi hassas davalarda yürütme erkinin bazı yargı kararları üzerinde etkide bulunmasına elverişli bir kurumsal ortamı

ortaya koyduğunu hatırlatmak gerekir. Dolayısıyla yargılama, tamamlanmasından çok önce başvuranın suçluluğuna ilişkin olarak defalarca kamuya açık açıklamaların yapıldığı bir ortamda yürütülmüştür. Özellikle suçlayıcı nitelikteki bu tür müdahaleler, davaya bakan mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığının hem görünümünü hem de fiilî durumunu etkileyebilecek bir siyasi ve medyatik baskı ortamının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Böyle bir bağlam, adil yargılanma güvencelerini zayıflatmakta ve mahkemelerin her türlü dış etkiden uzak bir şekilde karar verme kabiliyetleri konusunda şüpheler doğurmaktadır.

273. Dördüncü olarak, Mahkemenin *Kavala* kararında (yukarıda anılan karar, § 222) belirttiği üzere, soruşturma makamları başvuranın Gezi Parkı olaylarıyla veya darbe teşebbüsüyle bağlantılı şiddet eylemlerine somut olarak karıştığını ortaya koymaya çalışmamışlardır. Soruşturmaları, yargılama boyunca esas olarak bu tür olgularla doğrudan bağlantısı bulunmayan görüşme ve faaliyetlere, özellikle başvuranın gazeteciler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşlarının veya yabancı devletlerin temsilcileriyle temaslarına ve çeşitli sivil girişimler ile uluslararası heyetlerin ziyaretlerine odaklanmıştır. Bu yaklaşım kovuşturma aşamasında da devam etmiş; ulusal mahkemeler suçun oluştuğunu kabul ederken, bireyselleştirilmiş şiddet eylemlerini değil, esas itibarıyla başvuranın sivil, dernek ve siyasi faaliyetleri kapsamında kalan eylemlerini dikkate almışlardır. Bu tür unsurların cezai mahkûmiyete dayanak olarak kullanılması, kovuşturmaların öncelikli olarak şiddet eylemlerini cezalandırmayı amaçlamadığını, esasen kamusal tartışma ve sivil topluma katılım kapsamındaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesini cezalandırmaya ve caydırmaya yönelik olduğunu göstermektedir. Bu koşullarda, ihtilaf konusu tedbirlerin Sözleşme'de sayılan meşru amaçlardan herhangi birini izlediği kabul edilemez. Somut olayın koşullarının bütünü dikkate alındığında, başvuran hakkında ceza yargılamasına ve özgürlükten yoksun bırakma tedbirine başvurulmasının, Sözleşme'nin 18. maddesine aykırı olarak, 10 ve

11. maddelerle güvence altına alınan hakların kullanılmasını kısıtlamak şeklindeki gizli bir amaca hizmet ettiği görülmektedir.

274. Dolayısıyla yukarıda açıklanan koşulların bütünü, yetkili makamlar tarafından alınan tedbirlerin, demokratik toplum kavramının ve Avrupa kamu düzeninin özünde yer alan çoğulculuğu bastırmak ve siyasi tartışmanın serbestçe yürütülmesini sınırlamak şeklindeki gizli bir amacı izlediğini göstermektedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*), diğerleri arasında bk. *Associazione Politica Nazionale Lista Marco Pannella ve Radicali Italiani/İtalya*, no. 20002/13, § 79, 31 Ağustos 2021 ve *Bradshaw ve diğerleri/Birleşik Krallık*, no. 15653/22, § 112, 22 Temmuz 2025). Bu nedenle Mahkeme, söz konusu gizli amacın ihtilaf konusu tedbirlerin baskın amacını teşkil edip etmediğini belirlemelidir. Bu değerlendirme, Sözleşme'nin hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı demokratik bir toplumun değerlerini koruma amacı ışığında, iddia edilen amacın niteliği ve ağırlığı da dikkate alınarak, davanın tüm koşullarının bir bütün olarak incelenmesi sonucunda yapılmalıdır.

275. Bu bağlamda, başvuranın durumu istisnai bir ağırlığa ve simgesel niteliğe sahiptir. Bu durum, hem başvuranın temel haklarına yönelik müdahalenin süresi ve yoğunluğu hem de başvuranın bireysel durumunun çok ötesine geçen sonuçları bakımından farklılık göstermektedir. Başvuranın özgürlüğünden uzun süre yoksun bırakılmasının, ulusal düzeyde verilen bir beraat kararına ve Mahkemenin ciddi ihlaller tespit ettiği hukuken bağlayıcı iki kararına rağmen sürdürülmesi, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin doğasında bulunan temel güvencelerin özellikle ciddi biçimde sorgulandığını ortaya koymaktadır.

276. Nitekim başvuran, 18 Ekim 2017 tarihinden bu yana kesintisiz olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmış ve bu özgürlükten yoksun bırakmanın devamını haklı göstermek üzere yeni, ilgili ve ikna edici herhangi bir olgusal unsur ileri sürülmemiştir. Aksine yetkili makamlar, başvuran lehine verilen bağlayıcı kararların hukuki sonuçlarını etkisiz hale getirmek ve özellikle iç

hukukta öngörülen güvencelerin etrafından dolanmak suretiyle tutukluluğunun uzatılmasını sağlamak şeklinde somut bir etki doğuran bir dizi yargılamaya, hukuki yeniden nitelendirmeye ve tutuklama kararına başvurmuşlardır. Bu tutukluluğun istisnai uzunluğu, makul şüphelerin süregelen yokluğuna rağmen devam ettirilmesi ve Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla yakından bağlantılı olgulara dayanan cezanın son derece ağır olması, cezai tedbirlerin Sözleşme'de öngörülenler dışındaki amaçlarla kullanıldığına ilişkin birbiriyle örtüşen belirtiler teşkil etmektedir. Bu durum, başvuranın susturulması, uzun süre sosyal ve kamusal yaşamın dışında bırakılması ve uzun süreli bir hukuki belirsizliğe maruz kalması sonucunu doğurmuştur. Bu durum, başvuranın 25 Nisan 2022 tarihinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır; söz konusu ceza, başvuranın şahsen gerçekleştirdiği tespit edilen şiddet eylemleri nedeniyle değil, esas itibarıyla görüşlerin ifade edilmesi, sivil katılım ve kamusal tartışmaya katılım kapsamında kalan faaliyetlere dayanılarak verilmiş ve böylelikle sivil toplumun tamamını hedef alan caydırıcı bir mesaj iletilmiştir.

277. Son olarak, Mart 2024'te Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin, özellikle Mahkemenin hukuken bağlayıcı kararlarının icrasının defalarca reddedilmesi nedeniyle, *Kavala* davasını Türk makamlarının insan hakları savunucularına ve sivil topluma yönelik süregelen düşmanlığının en açık simgesi olarak nitelendirdiğinin altı çizilmelidir (yukarıda 101. paragraf). Bağımsız ve saygın bir organdan gelen bu görüşler, başvuran hakkında alınan tedbirlerin hedefli bir şekilde ötekileştirme ve caydırma yönündeki bir sürecin parçası olduğunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla dava, birbirini izleyen yargılamalar, hukuki yeniden nitelendirmeler ve tekrarlanan tutuklamalar yoluyla ceza hukukunun araçsallaştırıldığını ve bunun temel usuli güvencelerin etrafından dolanılması ile gerek ulusal gerekse uluslararası yargı kararlarının otoritesinin etkisiz hale getirilmesi sonucunu doğurduğunu ortaya koymaktadır.

278. Somut olayın koşullarının bütünü dikkate alındığında Mahkeme, başvuran hakkında alınan tedbirlerin (kovuşturma başlatılması, tutukluluğunun devam ettirilmesi ve mahkûmiyet), baskın olarak, bir yandan başvuranı Gezi Parkı gösterilerindeki rolü ve insan hakları savunucusu olarak dile getirdiği görüşler nedeniyle cezalandırmak, diğer yandan ise susturmak şeklindeki gizli bir amaçtan kaynaklandığının ortaya konulduğuna karar vermektedir.

Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası, 6. maddesinin 1. fıkrası ile 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.

VI. CEZANIN İNDİRİLEMEZ NİTELİĞİ NEDENİYLE SÖZLEŞME'NİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

279. Başvuran, koşullu salıverilme imkânı olmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesinin, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlalini teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Bu madde aşağıda gibidir:

> "Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı veya alçaltıcı muameleye veya cezaya tabi tutulamaz."

A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

1. Tarafların İddiaları

280. Hükûmet, iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunmaktadır. Hükûmet, başvuranın koşullu salıverilme imkânının bulunmamasına ilişkin olarak Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında ileri sürdüğü şikâyeti Anayasa Mahkemesi önünde dile getirmediğini belirtmektedir. Hükûmet, Mahkemenin önceki içtihadında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun bu tür şikâyetler bakımından etkili bir hukuk yolu olduğunu hâlihazırda kabul ettiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla Hükûmet, başvuranın bu hukuk yoluna başvurmamış olması

nedeniyle söz konusu şikâyetin bu yönden kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

281. Ayrıca Hükûmet, Anayasa Mahkemesinin ihlal tespitinde bulunmamış olmasının tek başına söz konusu hukuk yolunun etkisiz olduğunu ortaya koymak için yeterli olmayacağını ve dolayısıyla bu hukuk yolunun etkili olduğunu kabul eden yerleşik içtihattan ayrılmayı gerektiren bir neden bulunmadığını ileri sürmektedir. Bununla birlikte Hükûmet, Anayasa Mahkemesinin bu nitelikteki bir şikâyeti henüz esas yönünden incelemediğini ve bazı başvuruların esastan ziyade usule ilişkin gerekçelerle reddedildiğini kabul etmektedir. Hükûmet ayrıca, Anayasa Mahkemesinin iki davada, koşullu salıverilme imkânı bulunmayan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası meselesi hakkında özel olarak bir değerlendirmede bulunmaksızın, olay ve olguları yeniden nitelendirdikten sonra başvuruları usule ilişkin gerekçelerle reddettiğini belirtmektedir.

282. Başvuran, Hükûmetin iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin itirazına karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda başvuran, iç hukukta kullanılabilir etkili herhangi bir hukuk yolu bulunmadığını iddia etmektedir. Başvuran özellikle, hakkında hükmedilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının yeniden incelenmesine imkân sağlayan bir mekanizmanın bulunmamasının Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlalini teşkil ettiğini savunmaktadır.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

283. Mahkeme, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, yalnızca iddia edilen ihlallere ilişkin, erişilebilir ve yeterli iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra kendisine başvurulabileceğini hatırlatmaktadır. Mahkeme ayrıca, söz konusu iç hukuk yolunun, olayların meydana geldiği dönemde teoride ve uygulamada etkili ve uygun olduğu, yani erişilebilir olduğu, başvuranın şikâyetlerini telafi etme imkânı sunabileceği ve makul başarı şansı sunduğu konusunda kendisini ikna etmenin, iç hukuk yollarının tüketilmediğine dair itirazda bulunan Hükûmete düştüğünü hatırlatmaktadır.

Söz konusu koşul yerine getirildiğinde, Hükûmet tarafından ileri sürülen bu hukuk yolunun aslında kullanıldığını veya herhangi bir sebepten dolayı, bu hukuk yolunun, davaya ilişkin olaylar dikkate alındığında yeterli ya da etkili olmadığını veyahut da bazı özel koşulların kendisini bu yolu kullanmaktan muaf tuttuğunu kanıtlama görevi, başvurana düşmektedir (*Molla Sali/Yunanistan* [BD], no. 20452/14, § 89, 19 Aralık 2018 ve burada anılan atıflar).

284. Mahkeme ayrıca, *Kaytan/Türkiye* (no. 27422/05, § 56, 15 Eylül 2015) kararında, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının indirilemez niteliğinin doğrudan ulusal mevzuattan kaynaklandığını ve dolayısıyla başvuranın böyle bir durumdan şikâyet edebileceği etkili herhangi bir iç hukuk yolunun bulunmadığını değerlendirdiğini hatırlatmaktadır. Mahkeme ayrıca, Hükûmetin olayların meydana geldiği tarihte ilgili bir hukuk yolunun mevcut olduğunu ortaya koymadığını tespit ederek iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazını reddetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, daha sonra verdiği *Tekin ve Baysal/Türkiye* ((k.k.), no. 40192/10 ve 8051/12, § 27, 4 Aralık 2018) kararında farklı bir yaklaşım benimsemiş ve Anayasa Mahkemesinin bu tür şikâyetleri Sözleşme'nin 3. maddesi bakımından inceleyemeyeceği sonucuna varmasını sağlayacak herhangi bir unsurun bulunmadığını değerlendirmiştir. Daha sonraki bazı kararlarda da benimsenen bu yaklaşım (bk. diğerleri arasında, *Günay ve Yamalak/Türkiye*, no. 6675/10, 30 Nisan 2019), Mahkemenin bu konudaki içtihadında bir değişim olduğunu göstermektedir.

285. Somut olayda Mahkeme, *Kaytan* (yukarıda anılan) kararında belirttiği üzere, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının indirilemez niteliğinin doğrudan ulusal mevzuattan kaynaklandığını gözlemlemektedir. Mahkeme, bu tür tedbirlere itiraz etmek amacıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun uygunluğu hakkında *soyut olarak* (*in abstracto*) karar vermesine gerek olmaksızın, *Öcalan/Türkiye (no. 2)* (no. 24069/03 ve diğer 3 başvuru, § 207, 18 Mart 2014) kararından bu yana iç hukukta bu

konuda bir eksiklik bulunduğunu tespit ettiğini, buna karşılık yukarıda anılan *Tekin ve Baysal* kararından bu yana benzer bir şikâyeti iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle reddettiğini kaydetmektedir. Bununla birlikte mevcut davada, söz konusu hukuk yolunun uygulamada etkili olduğunu ortaya koyma yükümlülüğü kendisine ait olan Hükûmet, kişiler tarafından yapılan hiçbir bireysel başvuruda benzer bir şikâyetin esas yönünden incelenmediğini belirtmiştir. Bu koşullarda Mahkeme, bir yandan kişiler tarafından bu hukuk yoluna başvurulmuş olmasına rağmen bu tür şikâyetlere ilişkin herhangi bir Anayasa Mahkemesi içtihadının bulunmamasını, diğer yandan ihtilaf konusu tedbirin doğrudan yürürlükteki mevzuattan kaynaklanmasını dikkate alarak, Hükûmet tarafından ileri sürülen bireysel başvuru yolunun, yukarıda anılan *Kaytan* kararında olduğu gibi, söz konusu cezanın indirilemez niteliğine itiraz etmek bakımından etkili olarak değerlendirilemeyeceği kanaatindedir. Dolayısıyla Mahkeme, iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazını reddetmektedir.

286. Yukarıdakiler ışığında Mahkeme, bu şikâyetin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca, başka herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesinin bulunmadığını kaydetmektedir. Dolayısıyla, söz konusu şikâyetin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi uygundur.

B. Esas Hakkında

287. Mahkeme öncelikle, yerleşik içtihatlarına göre, indirilemez nitelikteki müebbet hapis cezasının verilmesinin Sözleşme'nin 3. maddesiyle bağdaşmadığını hatırlatmaktadır (özellikle bk. *Vinter ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], no. 66069/09 ve diğer başvurular, §§ 107-131, AİHM 2013 (alıntılar)). Mahkeme, böyle bir cezanın, hükümlünün durumundaki gelişme ışığında tutulmasının gerekçesinin yeniden değerlendirilmesini sağlayan ya da koşullu da olsa serbest bırakılmasının değerlendirilmesine imkân tanıyan

bir mekanizma öngörmediği sürece, bu hükmün gerekliliklerini ihlal ettiğini vurgulamaktadır. Türkiye bağlamında, Mahkeme daha önce birçok davada, özellikle de devlete veya anayasal düzene karşı işlenen bazı ağır suçlar için öngörülen "ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının", hükümlünün ömür boyu ceza infaz kurumunda kalmasına yol açtığını ve bu cezada koşullu salıverilme imkânı ya da bireysel durumlara dayalı yeniden değerlendirme imkânı bulunmadığını tespit ettiği *Öcalan (no. 2)* (yukarıda anılan karar, §§ 193-207), *Kaytan* (yukarıda anılan karar, §§ 63-68), *Gurban/Türkiye* (no. 4947/04, §§ 30-35, 15 Aralık 2015) ve *Boltan/Türkiye* (no. 33056/16, § 42, 12 Şubat 2019) davalarında bu ilkeleri uygulama fırsatı bulmuştur.

288. Mevcut davada Mahkeme, başvuranın mahkûmiyetinin, anayasal düzene karşı suçları cezalandıran Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesine dayandığını ve bu suçların, koşullu salıverilme ve ceza zamanaşımı hükümlerinin uygulanmadığı suçlar arasında yer aldığını belirtmektedir. Dolayısıyla, başvuranın salıverilme umudunun tamamen ortadan kaldırıldığı ve iç hukukta, kişisel durumundaki değişiklikler veya tehlikelilik derecesi dikkate alınarak cezasının yeniden değerlendirilmesine olanak tanıyan hiçbir hukuki mekanizmanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu koşullarda Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesi bakımından tespit ettiği bağdaşmazlığın hapis cezasının daha sonraki bir aşamasında değil, indirilemez nitelikteki ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının verildiği anda ortaya çıktığını hatırlatmaktadır (bk. yukarıda anılan *Vinter ve diğerleri*, § 122). Dava dosyasındaki hiçbir unsurun veya iç hukuk içtihadı örneğinin *Öcalan (no. 2)* kararındaki (yukarıda anılan) tespitlerini sorgulamak için dayanak teşkil etmediğini kaydeden Mahkeme, aynı gerekçelerle mevcut davada da Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.

VII. İDDİA EDİLEN DİĞER İHLALLER HAKKINDA

290. Başvuran, Sözleşme'nin başka birçok maddesinin ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuştur: 3. madde kapsamında, Mahkemenin iki kararına rağmen devam ettirilen olağanüstü uzun süreli tutukluluğunun yanı sıra, akıbetine ilişkin uzun süreli belirsizliğin kendisinde, yasaklanmış bir muameleye eşdeğer yoğunlukta manevi sıkıntıya neden olduğunu ileri sürmektedir; 5. maddenin 4. fıkrası kapsamında, tutukluluğuna itiraz etmek amacıyla yaptığı bireysel başvurular hakkında Anayasa Mahkemesinin "ivedilikle" karar vermemesinden şikâyetçi olmuştur; 6. maddenin 2. fıkrasına atıfta bulunarak, üst düzey Devlet yetkililerinin kendisini bir suçlu olarak gösteren mükerrer kamuoyu açıklamaları ile bir devlet kanalı tarafından yayınlanan bir dizide suçlu gibi tasvir edilmesi nedeniyle masumiyet karinesinin ihlal edildiğini iddia etmektedir; son olarak, başvuran, öngörülebilir bir yasal dayanağın bulunmaması nedeniyle mahkûmiyetinin, tek başına veya 18. maddeyle bağlantılı olarak ele alındığında, Sözleşme'nin 7. maddesine aykırı olduğunu ileri sürmüştür; zira kendisine göre, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde öngörülen suçun unsurlarının (özellikle cebir veya şiddete başvurma ile hükûmeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etme) varlığı, iç hukuk mahkemelerince incelenen delillerle ne ortaya konulmuş ne de kanıtlanmıştır.

289. Hükûmet, kabul edilebilirliğe ilişkin çeşitli itirazlarda bulunarak Mahkemeden bu şikâyetlerin kabul edilemez olduğuna, bunun mümkün olmaması hâlinde ise Sözleşme'nin ihlal edilmediğine karar vermesini talep etmektedir.

290. Mahkeme, başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası kapsamında daha önce ayrıntılı olarak incelendiğini ve bu inceleme sırasında hem ihtilaf konusu tedbirin keyfi niteliğini hem de bu tedbirin uygulandığı genel koşulların değerlendirildiğini (yukarıda 249. paragraf) tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca, bu tutukluluğun sonuçlarının Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamında da incelendiğini

belirtmektedir (bk. yukarıda 276-277. paragraflar). Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrası kapsamındaki şikâyete ilişkin olarak Mahkeme, 5. maddenin 1. fıkrası uyarınca yaptığı incelemeye atıfta bulunmakta (yukarıda 249. paragraf) ve bu şikâyetin, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların ivedilikle sonuçlandırılması meselesiyle yakından bağlantılı olduğunu ve bu meselenin, mevcut davada iç hukuk yollarının tüketilmesi ve bu başvuru yolunun etkililiğine ilişkin değerlendirme kapsamında daha önce ele alındığını kaydetmektedir (yukarıda 115 ila 129. paragraflar).

291. Mahkeme, 6. maddenin 2. fıkrası kapsamındaki şikâyetle ilgili olarak, masumiyet karinesine ilişkin hususların, bir yandan 6. maddenin 1. fıkrası uyarınca yargılamanın genel olarak adilliğine ilişkin değerlendirme kapsamında (yukarıda 209. paragraf) öte yandan özellikle, ceza yargılamasının kötüye kullanıldığı ve başvuranın damgalandığı iddiaları bakımından 18. madde kapsamındaki şikâyetin incelemesinde (yukarıda 273. paragraf) usulüne uygun biçimde dikkate alındığını kaydetmektedir. Son olarak, tek başına veya 18. maddeyle bağlantılı olarak ele alınan Sözleşme'nin 7. maddesi kapsamındaki şikâyete ilişkin olarak Mahkeme, 10 ve 11. maddelerin ihlaline dair tespitlerinin özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin öngörülebilir olmamasına dayandığını (bk. yukarıda 172. paragraf), 6. maddenin 1. fıkrasının ihlal edildiği yönündeki tespitinin ise, diğer hususların yanı sıra iç hukuk mahkemelerinin suçun kurucu unsurlarına ilişkin yeterli gerekçe sunmamasından kaynaklandığını (bk. yukarıda 203-206. paragraflar) kaydetmektedir.

292. Bu koşullar altında, yukarıda belirtilen hükümler kapsamında ulaştığı tespitler ile ileri sürülen şikâyetler arasındaki yakın bağlantıyı dikkate alan Mahkeme, 3. madde (tutukluluğun süresi ve sonuçlarına ilişkin olduğu ölçüde), 5. maddenin 4. fıkrası, 6. maddenin 2. fıkrası ve tek başına veya 18. maddeyle bağlantılı olarak ele alınan 7. madde kapsamındaki şikâyetlerin kabul edilebilirliği ve esası hakkında ayrı bir inceleme yapılmasına gerek olmadığına kanaat getirmiştir (karşılaştırmak için bk. *Tsaava ve*

diğerleri/Gürcistan [BD], no. 13186/20 ve diğer 4 başvuru, §§ 225-229, 11 Aralık 2025).

VIII. SÖZLEŞME'NİN 41 VE 46. MADDELERİNİN UYGULANMASI HAKKINDA

A. Sözleşme'nin 41. Maddesi

293. Sözleşme'nin 41. maddesi uyarınca,

> "Eğer Mahkeme, işbu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder."

1. Tazminat

294. Başvuran, 10 Aralık 2019 tarihinden bu yana devam eden Sözleşme ihlalleri sonucunda maruz kaldığını ileri sürdüğü manevi zarar karşılığında Mahkemeden kendisine 70.000 avro (EUR) tutarında adil tazmin ödenmesine hükmedilmesini talep etmektedir; başvuran tutukluluk hâlinin olağanüstü uzun sürmesi ve özel hayatı ve mesleki yaşamının yanı sıra itibarına verilen ciddi zarar dikkate alındığında, tek başına ihlal tespitinin kendisine göre yeterli bir giderim teşkil etmeyeceğini belirtmektedir.

295. Hükûmet, bu talebe itiraz etmektedir.

296. Tespit edilen ihlallerin ciddiyeti ile bunların başvuranın kişisel durumu üzerindeki birikimli ve uzun süreli etkileri göz önünde bulundurularak, Mahkeme, manevi tazminat olarak başvuranın talep ettiği tutarın tamamının, yani 70.000 avronun, ödenmesine karar vermiştir.

2. Masraf ve Giderler

297. Başvuran, Daire ve Büyük Daire nezdindeki yargılama süreçleri kapsamında yaptığını iddia ettiği masraf ve giderlerin geri ödenmesini talep

etmektedir. Talebini desteklemek amacıyla, özellikle eşi ile Leach ve Çalı arasında kendi adına akdedilen sözleşmenin bir kopyasını sunmaktadır. Başvuran, Daire nezdindeki yargılama için geçerli saatlik ücretin 100 avro, Büyük Daire önündeki yargılama için ise 250 avro olduğunu belirtmektedir. Başvuran ayrıca, temsilcilerinin davaya ayırdıkları çalışma süresine ilişkin ayrıntılı bir çizelge sunmaktadır. Başvuran ilgili destekleyici belgeleri ibraz ederek 134,57 avro tutarında posta masrafı da talep etmektedir. Başvuran böylece, masraf ve giderlerinin toplam tutarını 43.342,57 avro olarak hesaplamıştır.

298. Hükûmet bu taleplere itiraz etmektedir. Hükûmet, talep edilen miktarların, özellikle faturalandırılan çalışma saatlerinin sayısı ile uygulanan saatlik ücretler bakımından, aşırı ve yeterince desteklenmemiş olduğunu düşünmektedir. Hükûmet dolayısıyla, Mahkemeyi söz konusu talebi reddetmeye veya en azından talep edilen miktarı önemli ölçüde düşürmeye davet etmektedir.

299. Mahkemenin içtihadına göre, bir başvuran yalnızca masraf ve giderlerinin gerçekliğini, gerekliliğini ve miktar olarak makul olduğunu ispatlaması durumunda, bu masraf ve giderler kendisine geri ödenebilmektedir. Mevcut davada Mahkeme, başvuranın, temsilcilerinin davaya ayırdıkları çalışma süresine ilişkin detaylı bir zaman çizelgesi ve bir sözleşme de dahil olmak üzere ayrıntılı destekleyici belgeler sunduğunu tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca hem Daire hem de Büyük Daire tarafından incelenen mevcut davanın oldukça karmaşık ve önemli bir dava olduğunu kaydetmektedir. Davanın hassas niteliği, taşıdığı önem, Büyük Daire nezdinde görülmüş olması ve dava dosyasının çok sayıda klasörden ve belgeden oluşan oldukça kapsamlı ve hacimli yapısı dikkate alındığında, bildirilen çalışma saatlerinin sayısı veya uygulanan saatlik ücretlerin somut olayda makul olmadığı söylenemez. Bu koşullar altında ve sunulan destekleyici belgeler göz önünde bulundurulduğunda Mahkeme, başvurana,

masraf ve giderlere ilişkin olarak talep edilen tutarın tamamının, yani 43.342,57 avronun ödenmesinin makul olduğu kanaatindedir.

B. Sözleşme'nin 46. maddesi

300. Sözleşme'nin 46. maddesinin ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

"1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkemenin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler.

2. Mahkemenin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir.

..."

301. Başvuran, 46. madde kapsamında Mahkemeden şunları talep etmektedir:

– Mevcut davada tespit edilen devam eden ihlallerin, Türk makamlarının Mahkemenin bağlayıcı bir kararına uymayı açıkça reddetmesinden kaynaklandığını tespit etmesini;

– Davalı Devlete tespit edilen ihlallere derhal son vermesini, özellikle kendisinin derhal serbest bırakılarak beraat ettirilmesini ve bu ihlallerin sonuçlarını telafi etmekle yükümlü olduğunu belirtmesini;

– Anayasa Mahkemesi de dâhil olmak üzere ulusal mahkemelerin keyfî tutuklamaya karşı koruma sağlama konusunda sistemik başarısızlığını tespit etmesini ve ulusal mahkemelerinin Mahkeme tarafından yorumlandığı şekliyle Sözleşme standartlarına tam olarak uymalarına karar vermesini;

– Gelecekte kovuşturma veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakılma riski olmaksızın, mesleki faaliyetlerine ve insan hakları savunuculuğu çalışmalarına tam olarak yeniden başlamasına izin verilmesine karar vermesini;

- Türk makamlarından, misilleme amacıyla başlatılan kovuşturmalara son vermelerini, benzer uygulamaların tekrarlanmasını önlemelerini ve bu davanın Türkiye'deki sivil toplum ve insan hakları savunucuları üzerinde

yarattığı caydırıcı etkinin ciddiyeti göz önünde bulundurularak gerekli genel önlemleri almalarını istemesini.

302. Hükûmet, bu taleplerin tamamına itiraz etmiştir.

303. Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca Yüksek Sözleşmeci Tarafların, taraf oldukları her davada Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ettiklerini ve kararların icrasının Bakanlar Komitesi tarafından denetlendiğini hatırlatmaktadır (bk. diğer kararların yanı sıra *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve diğerleri/İsviçre* [BD], no. 53600/20, § 655, 9 Nisan 2024). Başka bir ifadeyle, Mahkeme kararının tamamen veya kısmen icra edilmemesi, taraf Devletin uluslararası sorumluluğunu doğurabilir. Söz konusu taraf Devlet, yalnızca ilgili kişilere adil tazmin kapsamında hükmedilen meblağları ödemekle değil, aynı zamanda Mahkeme tarafından tespit edilen ihlale son vermek ve ihlalin etkilerini gidermek amacıyla iç hukuk düzeninde bireysel ve/veya gerektiğinde genel tedbirler almakla da yükümlüdür; bunun amacı, başvuranı mümkün olduğu ölçüde, Sözleşme'nin gereklerinin göz ardı edilmemiş olması hâlinde bulunacağı duruma getirmektir. Taraf Devlet, bireysel tedbirleri seçerken, birincil amacının *eski hale getirme* (*restitutio in integrum*) olduğunu göz önünde bulundurmalıdır (bk. *Ilgar Mammadov/Azerbaycan* (ihlal prosedürü) [BD], no. 15172/13, § 150, 29 Mayıs 2019).

304. Mahkeme, Sözleşme'nin bütün yapısının, üye Devletlerdeki kamu makamlarının iyi niyetle hareket ettikleri yönündeki genel varsayıma dayandığını hatırlatmaktadır (bk. *Ilgar Mammadov (ihlal prosedürü)*, yukarıda anılan, § 214). Bu gereklilik, kararların icrasının denetlenmesi usulü de dahil olmak üzere Sözleşme sisteminin merkezinde yer alır ve kararların iyi niyetle icra edilmesini ve kararın sonuçları ve ruhu ile tam bir uyum içinde gerçekleşmesini gerektirir (bk. *Kavala* (*ihlal prosedürü*), § 169). Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesinin, Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası uyarınca Türkiye'de anayasal bir değere sahip olduğunu gözlemlemektedir (bk. yukarıda 80. paragraf); söz konusu hükme göre,

Sözleşme gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmalar kanun hükmündedir ve bunların Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz, aynı konuda iç hukuk hükümleri ile çatışma olması hâlinde ise uluslararası anlaşma hükümleri üstün gelir (bk. *Yüksel Yalçınkaya* [BD], yukarıda anılan, § 418). Buradan, Mahkeme kararlarını yerine getirme yükümlülüğünün yalnızca uluslararası hukukun bir gereği olmadığı, aynı zamanda Anayasa'nın 2. maddesinde düzenlenen hukuk devleti ilkesinin de bir gereği olduğu ortaya çıkmaktadır (yukarıda 79. paragraf).

305. Bireysel tedbirlerle ilgili olarak Mahkeme, mevcut davada tespit edilen ihlallerin, davalı Devlet bakımından bu ihlallere son vermeye yönelik uygun bireysel tedbirleri alma yükümlülüğünü doğurduğunu gözlemlemektedir. Bu bağlamda Mahkeme, ihlallerin niteliğinin alınacak tedbirlerin seçimi konusunda hiçbir takdir alanını bırakmadığı durumlarda, davanın koşulları dikkate alındığında en uygun görünen tedbirleri belirtmenin kendisine ait olduğunu hatırlatmaktadır.

306. Mevcut davada Mahkeme, özellikle, başvuranın 25 Nisan 2022 tarihinde verilen ve kesinleşmiş olan mahkûmiyet kararının ardından özgürlüğünden yoksun bırakılmasının adaletin açıkça inkârına dayandığı sonucuna varmıştır (yukarıdaki 245. paragraf). Mahkeme ayrıca, bu özgürlükten yoksun bırakmanın, Sözleşme'de güvence altına alınan haklara yönelik çok sayıda ve birbiriyle bağlantılı ihlallerle lekelenmiş yargılama süreçleri kapsamında gerçekleştiğini ve bu ihlallerin 6. maddede öngörülen güvencelerin özüne zarar verdiğini kaydetmektedir. Bu şartlar altında, mevcut kararın kabul edilmesinin ardından başvuranın ceza infaz kurumunda tutulmaya devam edilmesi, bu davada daha önce tespit edilmiş olan ihlallerin, özellikle de Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlalinin sürdürülmesi anlamına gelecektir. Davanın kendine özgü koşulları, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası, 6. maddesinin 1. fıkrası, 10. ve 11. maddeleri ile bu hükümlerle bağlantılı olarak 18. maddesi kapsamında tespit edilen ihlallerin

ağırlığı ve bu ihlallere son verilmesinin acil gerekliliği göz önüne alındığında Mahkeme, davalı Devletin, başvuranın mümkün olan en kısa sürede serbest bırakılmasını sağlaması gerektiği kanaatindedir (bk. bu davaya uygulanabildiği ölçüde (*mutatis mutandis*), *Assanidze/Gürcistan* [BD], no. 71503/01, §§ 202-03, AİHM 2004-II ve *Del Río Prada*, yukarıda anılan, § 139).

307. Öte yandan Mahkeme, yukarıda belirtildiği üzere (bk. 305. paragraf), davalı Devletin, başvuranı mümkün olduğunca, Sözleşme'nin ihlal edilmemiş olması hâlinde bulunacağı duruma eşdeğer bir duruma getirmekle yükümlü olduğunu; bunun da başvurana karşı alınan tedbirlerin sonuçlarının ortadan kaldırılmasını gerektirdiğini yinelemektedir. Mahkeme bu bağlamda, başvurana verilen ceza mahkumiyetinin (yukarıdaki 47 ila 57, 63 ve 65 ila 68. paragraflar), Sözleşme hukuku açısından geçersiz ve hükümsüz olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Mahkeme ayrıca, Sözleşme'nin ihlal edildiğinin kesinleşmiş bir Mahkeme kararıyla tespit edilmesi hâlinde, iç hukukta ihtilaf konusu mahkûmiyetin sonuçlarını ortadan kaldırabilecek bir yargılamanın yenilenmesi mekanizmasının öngörüldüğünü kaydetmektedir. Bu koşullar altında, davalı Devlete, ihtilaflı mahkûmiyetin sonuçlarını ortadan kaldırmak ve tespit edilen ihlalleri etkili bir şekilde gidermek için en kısa sürede tüm uygun tedbirleri alma yükümlülüğü düşmektedir.

308. Genel tedbirlerle ilgili olarak Mahkeme, mevcut davanın, insan hakları savunucuları, siyasi muhalifler ve gazetecilerin, kapsamı birçok durumda geniş şekilde yorumlanan, hatta yapay biçimde genişletilen ceza suçlamaları temelinde kovuşturulması ve tutuklanması ile karakterize edilen daha geniş bir bağlamın bir parçası olan ve doğası gereği sistemik bir sorunu açıkça gözler önüne seren bir örnek oluşturduğu kanaatindedir. Mevcut davada tespit edilen ihlaller aynı zamanda yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin güvenceleri etkileyen ve özellikle hassas bir siyasi boyut taşıyan davalarda yürütme organının belirli yargı kararları üzerinde doğrudan

veya dolaylı nüfuz kullanmasını kolaylaştırabilecek yapısal eksiklikleri de ortaya koymaktadır.

309. Bu bağlamda Mahkeme, özellikle hâkimlerin atanması, görevlendirilmesi ve disiplin mekanizmalarını daha katı kurallara bağlayarak, azledilemezlik teminatına ilişkin yasal güvencelerini sağlamlaştırarak ve üst mahkeme kararlarına fiilen uyulmasını temin ederek, yargı mensupları üzerindeki her türlü haksız baskıyı önlemeye yönelik kurumsal güvencelerin pekiştirilmesinin elzem olduğu kanaatindedir.

310. Mahkeme ayrıca ceza yargılamalarının adaletin tarafsız biçimde yerine getirilmesi dışındaki amaçlar doğrultusunda araçsallaştırılmasının önlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, tutuklama tedbirine aşırı ölçüde başvurulmasının, geniş kapsamlı ceza nitelendirmelerinin kullanılmasının ve art arda kovuşturmalar başlatılmasının, Devletin "baskı mekanizmasını" amacı dışında kötüye kullandığına işaret edebileceğini belirtmektedir. Böyle bir uygulama, ceza kovuşturmalarının kanunilik, gereklilik ve orantılılık ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalınarak başlatılıp yürütülmesini ve temel hakların kullanılmasını baskılama veya etkisiz kılma aracı olarak kullanılamamasını sağlayabilecek etkili usuli güvencelerin getirilmesini zorunlu kılmaktadır.

311. Mahkeme, bu tür tedbirlerin alınmasının, kuvvetler ayrılığının tam olarak işler hale getirilmesi, kamuoyunun yargı kurumuna olan güveninin korunması ve adil yargılanma hakkı ile kişi hürriyeti hakkının, hukuk devleti ilkesinin gerekleriyle ilgisi olmayan değerlendirmelerle zedelenmemesinin güvence altına alınması açısından gerekli olduğu kanaatindedir. Bu bağlamda İnsan Hakları Komiserinin 2024 tarihli Memorandumunda ortaya koyduğu tespitler (bk. yukarıda 99-101. paragraflar) ve burada yer alan tavsiyeler, mevcut dava bakımından özellikle önem taşımaktadır.

312. Mahkeme, yukarıda (130–132. paragraflar) ortaya koyduğu tespitlere atıfta bulunmakta ve Anayasa Mahkemesi kararlarına tam olarak uyulmasının hukuk devleti ilkesi açısından çok önemli olduğunu

vurgulamaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, Anayasa Mahkemesi tarafından da belirtildiği üzere (yukarıda 88. paragraf), Anayasa Mahkemesinin kararlarının yerine getirilmemesinin başvuranlara tanınan hakların sağladığı somut faydadan mahrum bırakarak anayasal düzeni ihlal etmekle birlikte bireysel başvuru yolunun etkinliğini de zayıflatma riski taşıdığını yinelemektedir. Öte yandan yukarıda 126. paragrafta belirtildiği üzere, Sözleşme'nin 46. maddesi, Taraf Devletlere Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uyma konusunda hukuken bağlayıcı bir yükümlülük getirmekte olup bu yükümlülük, söz konusu kararların tam, etkili ve ivedi biçimde yerine getirilmesini gerektirir. Bu bağlamda, Mahkeme tarafından verilen bir kararın yerine getirilmesine ilişkin ihlal prosedürüne, iç hukuk düzeyinde öncelik verilmemesinin, böyle bir durumun halihazırda tespit edilmiş olan temel hak ihlalini uzatma ve ağırlaştırma ihtimali bulunduğundan, söz konusu gereklilikle bağdaştırılması güç görünmektedir.

313. Mahkeme ayrıca, Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamındaki tespiti (yukarıda 289. paragraf) ışığında, koşullu salıverilme konusunda gerçek bir olasılığı güvence altına alacak bir mekanizmanın bulunmaması nedeniyle mevcut davanın indirilemez nitelikteki ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarının infazına ilişkin bir başka sorunun daha varlığını ortaya koyduğunu gözlemlemektedir. Niteliği itibarıyla yapısal olduğu görülen bu sorun, Bakanlar Komitesinin denetimi altındadır. Dolayısıyla, uygun yasal tedbirlerin alınması suretiyle, Büyük Dairenin yukarıda anılan *Vinter ve diğerleri* kararında ortaya koyduğu ilkelere uygun bir prosedür oluşturularak bu durumun giderilmesi, davalı Devletin sorumluluğundadır.

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME,

1. Oy çokluğuyla, Hükûmetin, Anayasa Mahkemesi önünde bireysel başvuru yolunun tüketilmediğine dair ilk itirazının reddine;

2. Oy çokluğuyla, 3. madde (ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının yeniden incelenmesine yönelik bir mekanizmanın bulunmaması), 5. maddenin 1. fıkrası, 6. maddenin 1. fıkrası ile 3. fıkrasının (d) bendi (mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, yargılamanın adilliği, savunma haklarına getirilen kısıtlamalar), 10, 11 ve 18. maddelere ve 5. maddenin 1. fıkrası, 6, 10 ve 11. maddelerle bağlantılı olarak 18. maddeye ilişkin şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna;

3. Oy çokluğuyla, yargılamanın uzun sürmesine ilişkin şikâyetin (6. maddenin 1. fıkrası) kabul edilemez olduğuna;

4. İkiye karşı on beş oyla, Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerinin ihlal edildiğine;

5. İkiye karşı on beş oyla, mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığına, yargılamanın adilliğine ve savunma haklarına getirilen kısıtlamalara ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine;

6. İkiye karşı on beş oyla, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine;

7. İkiye karşı on beş oyla, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası, 6. maddesinin 1. fıkrası, 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiğine;

8. İkiye karşı on beş oyla, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının yeniden incelenmesine yönelik bir mekanizmanın bulunmamasına ilişkin şikâyet bakımından Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine;

9. Oy birliğiyle, Sözleşme'nin 3. maddesi (başvuranın uzun süreli tutukluluğu), 5. maddesinin 4. fıkrası ve 6. maddesinin 2. fıkrası ile 18. maddesiyle bağlantılı olarak veya tek başına değerlendirildiğinde 7. maddesi kapsamındaki şikâyetlerin kabul edilebilirliği ve esasları hakkında ayrıca inceleme yapılmasına gerek olmadığına;

10. İkiye karşı on beş oyla,

    a) Davalı Devlet tarafından başvurana, üç ay içerisinde, ödeme tarihindeki geçerli döviz kuru üzerinden davalı Devletin para birimine çevrilmek üzere:

        i. Manevi tazminat olarak, ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, 70.000 avro (yetmiş bin avro);

        ii. Masraf ve giderler karşılığında, başvuran tarafından ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, 43.342,57 avro (kırk üç bin üç yüz kırk iki avro elli yedi sent) ödenmesine;

    b) Söz konusu sürenin bittiği tarihten itibaren ödeme tarihine kadar, bu meblağlara Avrupa Merkez Bankasının o dönem için geçerli olan marjinal kredi faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda basit faiz uygulanmasına;

11. İkiye karşı on beş oyla, davalı Devletin, başvuranın mümkün olan en kısa sürede serbest bırakılmasını sağlaması (yukarıda 308. paragraf) ve mahkûmiyetinin sonuçlarını ortadan kaldırması (yukarıda 309. paragraf) ve yalnızca başvuranın maruz kaldığı ihlallerin sonuçlarını ortadan kaldırmakla kalmayıp, aynı zamanda gelecekte benzer ihlallerin meydana gelmesinin önlenmesi amacıyla yukarıdaki 310-315.

paragraflarda tavsiye edilen tüm uygun genel tedbirleri alması gerektiğine *karar vermiştir.*

İşbu karar, Fransızca ve İngilizce dillerinde tanzim edilmiş olup, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 77. maddesinin 2 ve 3. fıkraları uyarınca, 25 Ağustos 2026 tarihinde Strazburg'da bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde kamuya açık olarak gerçekleştirilen duruşmada açıklanmıştır.

Abel Campos	Mattias Guyomar
Yazı İşleri Müdür Yardımcısı	Başkan

Mevcut kararın ekinde, Sözleşme'nin 45. maddesinin 2. fıkrasına ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 74. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak, sunulan ayrık görüşler yer almaktadır.

- Hâkim Vehabović ve Hâkim Yüksel'in sundukları ortak muhalefet şerhi;
- Hâkim Yüksel'in sunduğu muhalefet şerhi.

HÂKİM VEHABOVIĆ VE HÂKİM YÜKSEL'İN SUNDUKLARI ORTAK MUHALEFET ŞERHİ

1. Mevcut başvurunun, iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunarak reddedilmesi gerektiği kanaatinde olduğumuzdan, çoğunluğun tespitlerine saygıyla katılmıyoruz. Çoğunluğun benimsediği yaklaşım, Türk Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru mekanizmasının genel olarak etkililiğini sorgulamasa da (bk. kararın 128. paragrafı), çoğunluğun bu mahkemedeki yargılamanın süresine yaptığı vurgu, iç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin yerleşik gereklilikten haksız bir sapma teşkil etmektedir.

2. Sözleşme ile kurulan koruma mekanizması, insan haklarının korunmasına ilişkin asli sorumluluğun ulusal hukuk sistemlerine ait olduğunu öngören ikincillik ilkesi temelinde işlemektedir. Bu yapı içerisinde, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı, vazgeçilmez bir koşuldur (bk. *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ön itiraz) [BD], no. 17153/11 ve diğer 29 başvuru, § 69, 25 Mart 2014). Devletler, kendi hukuk düzenleri içerisinde şikâyetleri giderme ve durumu düzeltme imkânına sahip olmadan önce, idari veya adli işlemleri nedeniyle uluslararası bir kuruluş önünde hesap vermekten muaftır. Bu ikili gerekçe, yalnızca davalı Devletlerin çıkarlarına hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda Mahkemenin ve daha geniş anlamda Sözleşme sisteminin yapısal bütünlüğünü de korur. Ulusal mahkemelerin uyumluluk meselelerini başlangıçta bizzat değerlendirme fırsatına sahip olmaları ve böylece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, kendi ülkelerinin canlı güçleriyle doğrudan ve sürekli temas halinde olan bu mahkemelerin görüşlerinden yararlanabilmesi arzu edilir (bk. *Burden/Birleşik Krallık* [BD], no. 13378/05, § 42, AİHM 2008). Başvuranlar iç hukuk yollarını tüketmediklerinde, ulusal mahkemelerin birincil koruyucu rollerini yerine

getirmelerine engel olmakta ve böylelikle uluslararası mahkemenin ikincil nitelikteki işlevine halel getirmektedirler.

Türk Anayasa Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvuruların Yapısal Etkililiği

3. Türkiye'deki bireysel başvuru mekanizmasının kökeni, Venedik Komisyonu ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi gibi uluslararası kuruluşların yanı sıra ulusal anayasa hukukçuları ve akademisyenlerin açık tavsiyeleri doğrultusunda 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylamasıyla kabul edilen anayasa değişikliğine dayanmaktadır. Bu yapısal reform, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik ulusal sistemi güçlendirmeyi, Sözleşme'ye iç hukuk düzeyinde uyumu artırmayı ve insan hakları ile ilgili şikâyetleri ulusal hukuk düzeni içinde çözerek Türkiye aleyhine yapılan başvuruların sayısını azaltmayı amaçlıyordu. 23 Eylül 2012 tarihinde başvuruları kabul etmeye başladığından bu yana, Anayasa Mahkemesi, Türkiye'nin ulusal hukuk sistemi içinde insan hakları korumasının temel taşı haline gelmiştir.

4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile doğrudan ve güçlü bir diyalog sürdürerek, Sözleşme'nin standartlarını iç hukuka aktararak ve uluslararası içtihatları yakından takip ederek, Anayasa Mahkemesi, Strazburg içtihatlarını iç hukuk uygulamalarına başarıyla entegre etmiştir. On dört yıllık faaliyet süresi boyunca bu iç hukuk yolu, yüz binlerce davanın incelenmesine ve Mahkemenin standartlarıyla uyumlu bir iç hukuk içtihadının ortaya çıkmasına imkân sağlamış, böylece Sözleşme'den doğan hakların ulusal düzeyde korunmasını önemli ölçüde güçlendirmiştir. Daha sonra Strazburg'a taşınan davalarda, Anayasa Mahkemesinin benimsediği ayrıntılı gerekçelendirmeler, uluslararası mahkeme açısından değerlendirmesini yapabilmesi bakımından değerli ve gerekli bir unsur teşkil etmiştir.

5. Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru yolunun tüketilmesi şartı, Türkiye menşeili davalarda kabul edilebilirlik değerlendirmesinin temel bir unsuru haline gelmiştir. *Uzun/Türkiye* ((k.k.), no. 10755/13, 30 Nisan 2013) kararında, bu hukuk yolunun kapsamlı şekilde incelenmesi, bireysel başvuru mekanizmasının Sözleşme'ye dayalı şikâyetlerin uygun şekilde giderilmesi açısından gerçekçi bir imkân sunduğu yönünde emsal niteliğinde bir sonuca ulaşılmasını sağlamıştır. Söz konusu başvuru yolunun tüketilmesi şartı, takip eden yıllarda kabul edilebilirlik değerlendirmesinde tutarlı bir şekilde uygulanmıştır. Söz konusu iç hukuk yolu yapısal olarak sağlamlığını korumaktadır ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yetkili olduğunu beyan edebilmesi için bu hukuk yolunun tam olarak tüketilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, çoğunluğun mevcut başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin vardığı genel sonuca, yani başvuranın Anayasa Mahkemesine yaptığı başvurunun sonucunu beklememiş olması dolayısıyla kendisine kusur atfedilemeyeceği sonucuna katılmamız mümkün değildir.

HÂKİM YÜKSEL'İN SUNDUĞU MUHALEFET ŞERHİ

1. Bu kararda, Büyük Daire, başvuranın, Mahkemeye yaptığı başvuruda ileri sürdüğü şikâyetlerle neredeyse birebir aynı nitelikte temel hak ihlali iddialarında bulunduğu bireysel başvurusu hakkında Anayasa Mahkemesi henüz bir karar vermeden, davanın esasını karara bağlamıştır. Hâkim Vehabović ile birlikte sunduğum ortak muhalefet şerhimde, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının tüketilmesi gerekliliğine ilişkin genel tutumumu ortaya koymuş olmama rağmen, çoğunluğun benimsediği yaklaşımın mevcut davanın koşullarında haklı görülemeyeceğine dair itirazımı ayrıca açıklamak isterim.

2. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki, Mahkeme, Anayasa Mahkemesi nezdindeki bireysel başvuru mekanizmasını daha önce inceleme fırsatı bulmuş ve bu başvuru yolunun, ilke olarak, Sözleşme kapsamındaki şikâyetler bakımından uygun bir giderim sağlama imkânı sunmadığı sonucuna varmasını sağlayacak herhangi bir unsur bulunmadığını tespit etmiştir (bk. *Uzun/Türkiye* (k.k.), no. 10755/13, § 69, 30 Nisan 2013). *Uzun* davasında (yukarıda anılan) verilen karardan bu yana, Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru mekanizmasının tüketilmesi şartı, Mahkeme tarafından kabul edilebilirlik değerlendirmesinde istikrarlı bir şekilde uygulanmıştır (diğer birçok karar arasında bk. *Mercan/Türkiye* (k.k.), no. 26511/16, 8 Kasım 2016; *Zihni/Türkiye* (k.k.), no. 59061/16, 29 Kasım 2016 ve yakın tarihli *Aydın ve Sarı/Türkiye* (k.k.), nos. 6571/17 ve 34234/19, 9 Haziran 2026).

3. Çoğunluk, Hükûmetin iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazını reddederken, vardığı sonucu davanın kendine özgü koşullarıyla sınırlı tutmakta ve Anayasa Mahkemesi nezdindeki bireysel başvuru mekanizmasının genel olarak etkililiğini sorgulamamaktadır (bu kararın 128.

paragrafı); bununla birlikte kararını söz konusu yargılamanın süresine ve mevcut davanın kendine özel koşullarına dayandırmaktadır.

4. Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamaların süresine ilişkin olarak, öncelikle hâlihazırda başvuran tarafından söz konusu mahkemeye sunulmuş ve halen derdest olan iki bireysel başvuru bulunduğunu belirtmek gerekir. 9 Haziran 2022 tarihinde yapılan ilk başvuru, başvuranın tutukluluğuna ilişkindir. 24 Ekim 2023 tarihinde yapılan ikinci başvuru ise başvuran hakkında verilen kesinleşmiş mahkûmiyet kararından kaynaklanan özgürlükten yoksun bırakılmaya ilişkindir. Yaklaşık iki yıl dokuz aydır görülmekte olan ikinci başvuru, esasen mevcut davada esasa ilişkin olarak ileri sürülen başlıca iddialarla örtüşmekte ve bu nedenle yargılama süresinin değerlendirilmesi açısından incelenmesi en uygun olan başvurunun da bu olduğu anlaşılmaktadır.

5. Mahkemenin, bir başvuruyu inceleme süresinin, söz konusu süre açıkça aşırı olmadığı müddetçe, tek başına yargılamanın etkililiği konusunda bir sonuca varmak için yeterli olmadığını her zaman kabul ettiğini vurgulamak isterim (bk. *Kavala/Türkiye*, no. 28749/18, § 99, 10 Aralık 2019; *Wikimedia Foundation Inc./Türkiye* (k.k.), no. 25479/19, §§ 46-47, 1 Mart 2022 ve *Selahattin Demirtaş/Türkiye* (no. 4), no. 13609/20, § 159, 8 Temmuz 2025).

6. Şimdiye kadar Mahkemenin, bir başvuranın Anayasa Mahkemesine yaptığı başvurunun sonucunu beklemek zorunda olmadığına hükmettiği tek örnek, Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrası bağlamında tutukluluğun hukuka uygunluğunun yargısal denetiminin hızlı bir şekilde yapılması gerekliliğinden kaynaklanan bir şikâyeti konu alan *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 4)* (yukarıda anılan) davası olmuştur. Söz konusu davada bireysel başvuru Anayasa Mahkemesi önünde yaklaşık beş yıldır derdestti ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen kriterler bakımından bu başvurunun incelenme süresi dört yıldan biraz fazlaydı (aynı kararda § 150). Mevcut davanın koşulları, yalnızca dile getirilen şikâyetler açısından değil, aynı zamanda Mahkemenin daha önce makul bulduğu

sürelerle benzerlik gösteren ilgili süreler açısından da farklılık arz etmektedir. Örneğin, *Wikimedia Foundation Inc*. davasında (yukarıda anılan karar) Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin kararını vermesi için gereken iki yıl sekiz aylık sürenin kuşkusuz "uzun" olduğunu, ancak "açıkça aşırı" olmadığını belirtmiştir. Mahkemenin ilgili içtihatları ve uygulaması dikkate alındığında, mevcut davada Anayasa Mahkemesi önündeki yargılama süresinin açıkça aşırı olarak kabul edilebileceğini ve başvuranın bireysel başvurusunun sonucunun beklenmemesini haklı gösterecek nitelikte olduğunu düşünmüyorum.

7. Mevcut davanın kendine özgü koşulları bakımından, çoğunluk, önceki kararların uygulanmasına ilişkin meselenin, Anayasa Mahkemesinin başvuranın davasının incelenmesinde özel bir hız göstermesini gerektirdiğini düşünmüş görünmektedir. Ancak bana göre bu mesele, tek başına, bireysel başvuru mekanizmasının tüketilmesi gerekliliğinden ayrılmayı haklı kılmak için yeterli kabul edilemez. Başvuruların derdest kaldığı zaman dilimi –ki yukarıda belirttiğim gibi aşırı değil– ve başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasal dayanağındaki değişiklik göz önüne alındığında, tercih edilmesi gereken yol Anayasa Mahkemesinin başvuranın şikâyetleri hakkında kararını beklemek olmalıydı.

8. Çoğunluğun mevcut davada iç hukuk yollarının tüketilmemesi konusundaki yaklaşımına genel olarak katılmamakla birlikte, başvuran tarafından Sözleşme'nin 3 ve 5. maddeleri kapsamında dile getirilen diğer bazı şikâyetlerin kabul edilebilirliğine ilişkin bazı çekincelerim de bulunmaktadır.

9. Başvuranın 3. madde kapsamındaki indirilemez nitelikteki ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına ilişkin şikâyetiyle ilgili olarak, dava dosyasından başvuranın ulusal mahkemeler nezdinde bu meseleye ilişkin hiçbir argüman ileri sürmediği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, başvuranın Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvurunun

sonucu beklenmediği gibi, söz konusu bireysel başvuru kapsamında başvuran böyle bir şikâyet dahi dile getirmemiştir.

10. Başvuranın, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi kapsamında incelenen tutukluluk süresinin bir kısmı ile ilgili olarak ayrı bir sorun ortaya çıkmaktadır. Şikâyetler başvuranın Ceza Kanunu'nun 328. maddesi kapsamındaki casusluk suçlamasıyla ilgili tutukluluğuna ilişkin olduğu ölçüde, Anayasa Mahkemesi bu konuda Aralık 2020'de kararını vermiş (bu kararın 37. paragrafı) ve başvuranın özgürlük hakkının ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Başvuran, Anayasa Mahkemesinin kararı sonrasında belirlenen süre içinde Mahkeme nezdinde herhangi bir şikâyette bulunmamış ve neden şikâyette bulunmadığını da açıklamamıştır. Sonuç olarak, 5. maddenin 1. fıkrasının (c) bendi kapsamındaki şikâyetin bu kısmının da Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasındaki süre şartına uyulmaması nedeniyle kabul edilemez olduğu kanaatindeyim.

11. Son olarak, mevcut başvurunun kabul edilemez olduğu yönündeki tutumumun bir sonucu olarak, Sözleşme'nin 18. ve 46. maddeleriyle ilgili olarak çoğunluğun yaklaşımına ilişkin görüş ayrılığımı da belirtmek istiyorum. Aynı başvuranla ilgili olarak Mahkemenin 2019 yılında verdiği karara (yukarıda anılan) eklediğim muhalefet şerhine de atıfta bulunarak, yargı erki de dahil olmak üzere, ulusal makamlar tarafından gizli bir amaç güdüldüğü yönündeki tespitin, başvuranın yaptığı bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesi nezdinde hâlen derdest olduğu gerçeğiyle bağdaştırılmasının zor olduğunu vurgulamak isterim. İç hukuk yollarının tüketilmesi şartının temel dayanağı, Mahkeme ulusal yargının saikleri hakkında bir sonuca varmadan önce, ulusal mahkemelerin kendi incelemelerini tamamlayabilmeleri gerektiğidir.